TÜRKİYE CUMHURİYETİ
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KENT ARKEOLOJİSİ YÖNTEMİYLE MİMARLIKTA ZAMAN KAVRAMININ OKUNMASI: GALATA SURLARI ÖRNEĞİ

Elif Ceren TAY

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mimarlık Anabilim Dalı
Mimari Tasarım Programı

Danışman
Doç. Dr. Yasemen SAY ÖZER

Mayıs, 2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KENT ARKEOLOJİSİ YÖNTEMİYLE MİMARLIKTA ZAMAN KAVRAMININ OKUNMASI: GALATA SURLARI ÖRNEĞİ

Elif Ceren TAY tarafından hazırlanan tez çalışması 20.05.2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Mimari Tasarım Programı **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Yasemen SAY ÖZER
Yıldız Teknik Üniversitesi
Danışman

Jüri Üyeleri

Doç. Dr. Yasemen SAY ÖZER, Danışman
Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Doç. Dr. Çiğdem CANBAY TÜRKYILMAZ, Üye
Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Prof. Dr. Nadide SEÇKİN, Üye
Kırklareli Üniversitesi _____

Danışmanım Doç. Dr. Yasemen SAY ÖZER sorumluluğunda tarafımca hazırlanan Kent Arkeolojisi Yöntemiyle Mimarlıkta Zaman Kavramının Okunması: Galata Surları Örneği başlıklı çalışmada veri toplama ve veri kullanımında gerekli yasal izinleri aldığımı, diğer kaynaklardan aldığım bilgileri ana metin ve referanslarda eksiksiz gösterdiğimi, araştırma verilerine ve sonuçlarına ilişkin çarpıtma ve/veya sahtecilik yapmadığımı, çalışmam süresince bilimsel araştırma ve etik ilkelerine uygun davrandığımı beyan ederim. Beyanımın aksinin ispatı halinde her türlü yasal sonucu kabul ederim.

Elif Ceren TAY

İmza

Aileme

TEŞEKKÜR

Kent arkeolojisi yönteminin mimari tasarımla ilişkisini araştırdığım çalışmamda öncelikle her zaman yanımda olan ve desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen anneme, babama, canım kardeşime ve Gamze Gül'e; çalışmam sürecinde, desteğini ve anlayışını esirgemeyen, bilgisi, tecrübesi ve görüşleriyle çalışmama yön veren danışmanım, değerli hocam Doç. Dr. Yasemen Say Özer'e; akademik hayatım süresince beni destekleyen ve bana yol gösteren, kıymetli hocam Doç. Dr. Çiğdem Canbay Türkyılmaz'a ve jürideki katkılarından dolayı Prof. Dr. Nadide Seçkin'e teşekkür ederim.

Elif Ceren TAY

İÇİNDEKİLER

SİMGE LİSTESİ viii

KISALTMA LİSTESİ ix

ŞEKİL LİSTESİ x

TABLO LİSTESİ xv

ÖZET xvi

ABSTRACT xvii

1 Giriş 1

1.1 Literatür Özeti 1

1.2 Tezin Amacı 3

1.3 Bulgular 4

2 Kent Arkeolojisi Kavramının Kuramsal Çerçevesi 6

2.1 Kent Arkeolojisi Kavramı 6

2.2 Kent Arkeolojisi Kavramının Dünyada ve Türkiye'de Gelişimi 9

2.3 Çok Katmanlılık Tanımı ve Çok Katmanlı Kentlerin Taşıdığı Değerler . . 16

2.4 Kent Merkezlerindeki Arkeolojik Alanların Korunmasında Yönetimsel Çalışmalar ve Kuruluşlar 17

3 Kent Arkeolojisi Uygulamalarına Dair Örnekler 30

3.1 Cattedrale di Rionna Terra, Rionna Terra/İtalya 31

3.2 Piazza San Giovanni, Floransa/İtalya 33

3.3 National Museum of Roman Art, Merida/İspanya 35

3.4 The Rose Playhouse, Southwark/İngiltere 37

3.5 The Crypta Balbı Museum, Roma/İtalya 39

3.6 The Vesunna Gallo-Roman Museum, Périgueux/Fransa 41

3.7 The Museums of Caesaraugusto, Zaragoza/İspanya 43

3.8 Cartagene Archeology Area, Cartagene/İspanya 45

3.9 Domus Del Chirurgo, Rimini/İtalya 47

3.10 Archäologischer Pavillon, Aachen/Almanya 49
3.11 Metrapol Parasol, Sevilla/İspanya 51
3.12 Petar Zoranic and Sime Budinic Plaza, Zadar/Hırvatistan 53
3.13 Visita al Born Centre Cultura, Barselona/İspanya 55
3.14 Plovdiv Square, Filibe/Bulgaristan 57
3.15 Bloomberg Head Office, Londra/İngiltere 59
3.16 Marcellus Theater, Roma/İtalya 61
3.17 Berliner Mauer, Berlin/Almanya 63
3.18 Murallas de Girona, Girona/İspanya 65

4 Galata Surları'nın Kent Arkeolojisi Bağlamında Değerlendirilmesi 68
4.1 Galata Bölgesinin Tarihsel Süreç İçinde Gelişimi 68
4.1.1 MÖ. 1200- MS. 395 68
4.1.2 395-1204 70
4.1.3 1267-1453 Yılları Arası Galata Surları 72
4.1.4 15.yy-19.yy Döneminde Galata Bölgesi ve Surları 75
4.2 Galata Surları'nın Yıkım Süreci 85
4.2.1 1453 Öncesi Galata Surları'nı Gösteren Haritalar 85
4.2.2 1858-1860 d'Ostoya Haritası 86
4.2.3 1864 Launay Haritası 87
4.2.4 1905 Goad Haritası 89
4.2.5 1944 Schneider ve Nomidis Haritası 90
4.2.6 2001 Müller-Wiener Haritası 91
4.2.7 2019 Hava Fotoğrafları 92
4.3 Galata Surları'nın Mimari Özellikleri 95
4.3.1 Galata Surları'nın Topografyayla Olan İlişkisi 96
4.3.2 Galata Surları'nın Üzerinde Bulunan Burçlar 97
4.3.3 Galata Surları'nın Üzerinde Bulunan Kapılar 98
4.4 Galata Surları'nın Koruma Statüsü 102
4.5 Galata Surları'nın Güncel Durumu 104
4.5.1 Galata Kulesi 106
4.5.2 A Aksında Bulunan Burç ve Sur Kalıntıları 107
4.5.3 B1 ve B2 Akslarında Bulunan Sur ve Burç Kalıntıları 122
4.5.4 C Aksında Bulunan Sur ve Burç Kalıntıları 135
4.5.5 D Aksında Bulunan Sur ve Burç Kalıntıları 141
4.5.6 E Aksında Bulunan Sur ve Burç Kalıntıları 145
4.6 Galata Surları'yla İlişkili Yapılar 153
4.6.1 Yeraltı Camii 154
4.6.2 Rüstem Paşa Kervansarayı/Kurşunlu Han 155

4.6.3 Saint Pierre Han 156
4.6.4 Yelkenciler Han 157
4.6.5 Fransız Geçidi İş Merkezi 159
4.6.6 Katlı Otopark (Gümrük Binası) 160
4.6.7 Aksu Han (Havyar Han) 160
4.6.8 Ömer Abed Han 162
4.6.9 Maktul İbrahim Paşa Camii (Yağkapanı Camii) 163
4.6.10 Kılıç Ali Paşa Camii ve Azapkapı Sokullu Camii 164
4.6.11 Azapkapı Sokullu Camii 165

5 Sonuç ve Değerlendirme **167**
5.1 Kent Arkeolojisi Uygulamaları 169
5.2 Galata Surları'nın Kent Arkeolojisi Yöntemiyle Değerlendirilmesi 170

A Ekler **173**

Referanslar **188**

Tezden Üretilmiş Yayınlar **195**

SİMGE LİSTESİ

€	Euro
m^2	Metrekare
%	Yüzde

KISALTMA LİSTESİ

APPEAR	Accesibility Projects: Sustainable Preservation and Enhancement of Urban Subsoil Archaeological Remains
cm	santimetre
GEEAYK	Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
GIS	Geographic Information Systems
ICAHM	International Commitee on Archaeological Heritage Management
ICCROM	Conservation and Restoration of Cultural Heritage
ICOM	International Council of Museums
ICOMOS	International Council on Monuments and Sites
K. ve T.V.K	Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma
KUDEB	Koruma Uygulama ve Denetim Büroları
KVKK	Kültür Varlıkları Koruma Kurulu
m	metre
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
vb	ve benzeri
vd	ve diğerleri
yy	Yüzyıl

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 3.1 Seçilen Örneklerin Konumu [55] 30
Şekil 3.2 Cattedrale di Rionna Terra Konumu [56] 31
Şekil 3.3 Cattedrale di Rionna Terra Cephesi [56] 32
Şekil 3.4 Cattedrale di Rionna Terra İç Mekanı [56] 32
Şekil 3.5 Piazza San Giovanni Konumu [57] 33
Şekil 3.6 Piazza San Giovanni [56] 34
Şekil 3.7 Piazza San Giovanni Arkeolojik Buluntular [56] 34
Şekil 3.8 National Museum of Roman Art Konumu [57] 35
Şekil 3.9 National Museum of Roman Art Görünüş [58] 36
Şekil 3.10 National Museum of Roman Art Görünüş [58] 36
Şekil 3.11 Rose Playhouse Konumu [57] 37
Şekil 3.12 Rose Playhouse Girişi [56] 38
Şekil 3.13 Rose Playhouse Arkeolojik Sergisi [59] 38
Şekil 3.14 The Cyripta Balbi Museum Konum [57] 39
Şekil 3.15 The Cyripta Balbi Museum [56] 40
Şekil 3.16 The Cyripta Balbi Museum Arkeolojik Kalıntıların Sunumu [56] . . . 40
Şekil 3.17 The Vesunna -Gallo Roman Museum Konumu [57] 41
Şekil 3.18 The Vesunna -Gallo Roman Museum Cephesi [60] 42
Şekil 3.19 The Vesunna -Gallo Roman Museum Arkeolojik Kalıntılar [60] 42
Şekil 3.20 The Museum of Caesaraugusto Konumu [57] 43
Şekil 3.21 The Museums of Caesaraugusto [56] 44
Şekil 3.22 The Museums of Caesaraugusto [56] 44
Şekil 3.23 Cartagene Archeology Area Konumu [57] 45
Şekil 3.24 Cartagene Archeology Area Cephesi [58] 46
Şekil 3.25 Cartagene Archeology Area [58] 46
Şekil 3.26 Domus Del Chirurgo Konumu [57] 47
Şekil 3.27 Domus Del Chirurgo [58] 48
Şekil 3.28 Domus Del Chirurgo Arkeolojik Kalıntılar [58] 48
Şekil 3.29 Archäologischer Pavillon Konum [57] 49
Şekil 3.30 Archäologischer Pavillon [61] 50
Şekil 3.31 Archäologischer Pavillon Arkeolojik Kalıntılar [61] 50

Şekil 3.32 Metrapol Parasol Konum [57] 51
Şekil 3.33 Metrapol Parasol [58] 52
Şekil 3.34 Metrapol Parasol Arkeolojik Buluntular [58] 52
Şekil 3.35 Petar Zoranic and Sime Budinic Plaza Konumu [57] 53
Şekil 3.36 Petar Zoranic and Sime Budinic Plaza [62] 54
Şekil 3.37 Petar Zoranic and Sime Budinic Plaza Arkeolojik Buluntular [62] . . 54
Şekil 3.38 Visita al Born Centre Cultura Konumu [56] 55
Şekil 3.39 Visita al Born Centre Cultura [58] 56
Şekil 3.40 Visita al Born Centre Cultura Arkeolojik Kalıntılar [58] 56
Şekil 3.41 Plovdiv Square Konumu [57] 57
Şekil 3.42 Plovdiv Square [58] 58
Şekil 3.43 Plovdiv Square Arkeolojik Buluntular [58] 58
Şekil 3.44 Bloomberg Merkez Binası Konumu [57] 59
Şekil 3.45 Bloomberg Head Office [63] 60
Şekil 3.46 Bloomberg Head Office Arkeolojik Sergi [63] 60
Şekil 3.47 Marcellus Theater Konum [56] 61
Şekil 3.48 Marcellus Theater Görünüşü [56] 62
Şekil 3.49 Marcellus Theater [56] 62
Şekil 3.50 Berliner Mauer Konum [56] 63
Şekil 3.51 Berliner Mauer [58] 64
Şekil 3.52 Berliner Mauer Zemin Seviyesi İzleri [58] 64
Şekil 3.53 Murallas de Girona Konum [56] 65
Şekil 3.54 Murallas de Girona [56] 66
Şekil 3.55 Murallas de Girona Seyir Terası [56] 66
Şekil 3.56 Örneklerin APPEAR Başlıklarına Göre Değerlendirilmesi [55] 67
Şekil 4.1 MÖ.146-MS.395 Galata Kent Arkeolojisi Verileri [55] 69
Şekil 4.2 6. yy Galata Tasviri: Tabula Petungeriana'da Thimea XII Sycas [68] 70
Şekil 4.3 395-1261 Galata Kent Arkeolojisi Verileri [55] 71
Şekil 4.4 1267-1453 Galata Kent Arkeolojisi Verileri [55] 74
Şekil 4.5 15. Yüzyıl Galata Kent Arkeolojisi Verileri [55] 76
Şekil 4.6 16. Yüzyıl Galata Kent Arkeolojisi Verileri [55] 77
Şekil 4.7 17. Yüzyıl Galata Kent Arkeolojisi Verileri [55] 79
Şekil 4.8 18. Yüzyıl Galata Kent Arkeolojisi [55] 80
Şekil 4.9 1800-1860 Arası Galata Kent Arkeolojisi Verileri [55] 82
Şekil 4.10 1860-1900 Arası Galata Kent Arkeolojisi Verileri [55] 83
Şekil 4.11 1900-1960 Arası Galata Kent Arkeolojisi Verileri [55] 84
Şekil 4.12 Semavi Eyice Haritası [6] 85
Şekil 4.13 D'Ostoya Haritası [93] 86
Şekil 4.14 M Launay Haritası [78] 88

Şekil 4.15 Galata Kulesi Etrafındaki Surların Yıkımı, 1865 [97] 88
Şekil 4.16 Goad Haritası [98] 89
Şekil 4.17 Schneider ve Nomidis Haritası [98] 90
Şekil 4.18 Müller-Wienner Haritası [74] 92
Şekil 4.19 2019 Yılı Galata Bölgesi Hava Fotoğrafı [57] 93
Şekil 4.20 Galata Surları'nın Yıkım Süreci [55] 94
Şekil 4.21 Galata Burç ve Kapıları [55] 101
Şekil 4.22 Galata Surlarının Güncel Durumu Haritası [55] 105
Şekil 4.23 Galata Kulesi Konumu [55] 106
Şekil 4.24 Galata Kulesi [112] 107
Şekil 4.25 A1-A2 Kodlu Surların Konumu [55] 107
Şekil 4.26 A1 Kodlu Sur Kalıntısı Zemin Seviyesi [112] 108
Şekil 4.27 A1 Kodlu Surun Yapı Elemanları Altından Taşan Kısmı [112] 108
Şekil 4.28 A1 Kodlu Burç Zemin Seviyesi Kalıntısı [112] 109
Şekil 4.29 A2 Kodlu Sur Kalıntısının Kuzey Cephesi [112] 109
Şekil 4.30 A2 Kodlu Sur Kalıntısının Güney Cephesi [112] 110
Şekil 4.31 A2 Kodlu Sur Kalıntısının Güney Cephesindeki Niş ve Arma [112] . 111
Şekil 4.32 A2 Kodlu Sur Kalıntısının Kuzeydoğu ve Güneybatı İstikamet [112] 111
Şekil 4.33 A3-A4-A5 Kodlu Surların Konumu [55] 111
Şekil 4.34 A3 Kodlu Sur Kalıntısı Güney Cephesi [112] 112
Şekil 4.35 A3 Kodlu Sur Kalıntısı Kuzey Cephesi [112] 112
Şekil 4.36 A4 Kodlu Sur Kalıntısı [112] 113
Şekil 4.37 A5 Kodlu Burç Kalıntısı Yemenciler Caddesi Cephesi [112] 114
Şekil 4.38 A5 Kodlu Burç Kalıntısı Kemer Eğrisi [112] 115
Şekil 4.39 A5 Kodlu Burç Kalıntısı Tuğla Duvarı [112] 115
Şekil 4.40 A5 Kodlu Burcun 1969 Yılına Ait Bir Fotoğraflar [114] 116
Şekil 4.41 A6 Kodlu Sur Kalıntısı Konumu [55] 117
Şekil 4.42 A6 Kodlu Sur Kalıntısı [112] 117
Şekil 4.43 A6 Kodlu Sur Kalıntısı Fermenciler Caddesi Görünüşü [112] 118
Şekil 4.44 A7 Kodlu Sur Kalıntısının Konumu [55] 118
Şekil 4.45 A7 Kodlu Sur Kalıntısı Kuzeybatı Görünüşü [112] 119
Şekil 4.46 A7 Kodlu Sur Kalıntısı, Gümrük Sokak Görünüşü [112] 120
Şekil 4.47 A7 Kodlu Sur Kalıntısının İnşaat İçinde Kalan Kısmı [112] 120
Şekil 4.48 A7 Kodlu Sur Kalıntısının Kafe Görünüşü [112] 121
Şekil 4.49 A7 Kodlu Sur Kalıntısının Kafe üst Örtüsü ile Konumu [55] 121
Şekil 4.50 B Kodlu Sur Kalıntılarının Konumu [55] 122
Şekil 4.51 B1 Kodlu Sur [112] 123
Şekil 4.52 B1 Kodlu Sur, Emekyemez Sokak Duvar Hizası [112] 124
Şekil 4.53 B1 Kodlu Sur Harup Sokak [112] 124

Şekil 4.54 B1 Kodlu Sur ile B4 Kodlu Surun İlişkisi [112] 125
Şekil 4.55 B1 Kodlu Sur Üzerine İnşa Edilen Yapıların Kalıntıları [112] 125
Şekil 4.56 B1 Kodlu Sur Haliç Metro Köprüsü Görünüşü [112] 126
Şekil 4.57 B1 Kodlu Sur Haliç Metro Köprüsü Görünüşü İlişkisi [112] 126
Şekil 4.58 Harup Kapı, Harup Sokak Görünüşü [112] 127
Şekil 4.59 Harup Kapı, Yolcu Hamam Sokak Görünüşü ve Arması [112] 127
Şekil 4.60 B2 Kodlu Burç [112] 128
Şekil 4.61 B2 Kodlu Burç ile B1 Kodlu Surun Birleşimi [112] 129
Şekil 4.62 B2 Kodlu Burç Üzerine Örülen Tuğla Duvar [112] 129
Şekil 4.63 B3 Kodlu Sur Kalıntısı [112] 130
Şekil 4.64 B3 Kodlu Sur Kalıntısı [112] 130
Şekil 4.65 B3 Kodlu Sur Kalıntısı 1975 Yılına Ait Fotoğraf [114] 131
Şekil 4.66 B4 Kodlu Burç, Kuzeydoğu Cephesi [112] 132
Şekil 4.67 B4 Kodlu Burç Güneybatı Cephesi [112] 132
Şekil 4.68 B5 Kodlu Sur Kalıntısı, Kemerli Kısım [112] 133
Şekil 4.69 B5 Kodlu Sur Kalıntısı, Doğu Cephesi [112] 134
Şekil 4.70 B5 Kodlu Sur Kalıntısı, Cihangir Geçidi [112] 134
Şekil 4.71 B5 Kodlu Sur Kalıntısı En Kesiti [112] 135
Şekil 4.72 C1 Kodlu Dairesel Sur Kalıntısı ve C2 Kodlu Burç Konumu [55] . . . 135
Şekil 4.73 C1 Kodlu Dairesel Sur Kalıntısı ve Bereketzade Çeşmesi [112] 136
Şekil 4.74 C1 Kodlu Dairesel Sur Kalıntısı Kesiti [112] 137
Şekil 4.75 C1 Kodlu Dairesel Sur Kalıntısı Zemin Seviyesi [112] 137
Şekil 4.76 C1 Kodlu Dairesel Sur Kalıntısı, Sur Dışı Görünüşü [112] 138
Şekil 4.77 C1 Kodlu Dairesel Sur Kalıntısı, Sur Dışı Görünüşü [112] 138
Şekil 4.78 C2 Kodlu Burç [112] 139
Şekil 4.79 C2 Kodlu Burç Planı [92] 140
Şekil 4.80 C3 Kodlu Kalıntı ve D Aksı Konumu [55] 140
Şekil 4.81 C3 Kodlu Kalıntı ve Ön Cephesindeki Çeşme [112] 141
Şekil 4.82 D1 Kodlu Burç Kemeraltı Caddesi Görünüşü [112] 142
Şekil 4.83 D1 Kodlu Burç Kalıntısı Zemin Kotu [112] 143
Şekil 4.84 D1 Kodlu Burç [112] 143
Şekil 4.85 D2 Kodlu Sur İzi Zemin Seviyesi [112] 144
Şekil 4.86 D2 Kodlu Sur İzi [112] 144
Şekil 4.87 E1 Kodlu Kalıntılar [112] 145
Şekil 4.88 E1 ve E2 Kodlu Sur ve Burçlara Ait 1907 Tarihli Fotoğraf [112] . . . 145
Şekil 4.89 E1 Kodlu Sur Güney Doğu Cephesi [112] 146
Şekil 4.90 E1 Kodlu Sur Güney Doğu Cephesi [112] 147
Şekil 4.91 E1 Kodlu Sur Güney Doğu Cephesi [112] 147
Şekil 4.92 E1 Kodlu Burç [112] 148

Şekil 4.93 E1 Kodlu Burcun Güneydoğu ve Kuzeybatı Cephesi [116] [115] . . . 149
Şekil 4.94 E1 Kodlu Burcun Çatısı [112] 149
Şekil 4.95 E2 Kodlu Sur [112] 150
Şekil 4.96 E2 Kodlu Sur [112] 151
Şekil 4.97 E2 Kodlu Sur Kalıntısı St. Pierre Kilisesi'ne Açılan Kapı [112] 151
Şekil 4.98 E2 Kodlu Burcun Kuzeydoğu Cephesi [112] 152
Şekil 4.99 E2 Kodlu Burç [112] 153
Şekil 4.100 E2 Kodlu Burç 1968 yılındaki görünümü [117] [101] 153
Şekil 4.101 Yeraltı Camii [112] 154
Şekil 4.102 Rüstem Paşa Kervansarayı [112] 155
Şekil 4.103 St. Pierre Han [112] 156
Şekil 4.104 St. Pierre Han Üzerinde Bulunan Levha [112] 157
Şekil 4.105 Yelkenciler Han [112] 158
Şekil 4.106 Yelkenciler Han Avlusu [112] 158
Şekil 4.107 Fransız Geçidi [112] 159
Şekil 4.108 Katlı Otopark [112] 160
Şekil 4.109 Aksu Han [112] 161
Şekil 4.110 Ömer Abed Han [112] 162
Şekil 4.111 Maktul İbrahim Paşa Camii (Yağkapanı Camii) [112] 163
Şekil 4.112 Kılıç Ali Paşa Camii [112] 164
Şekil 4.113 Azapkapı Sokullu Camii [112] 165
Şekil 4.114 Günümüz Galata Kent Arkeolojisi Verileri [55] 166
Şekil A.1 Gunumuz Galata Kent Arkeolojisi Verileri [55] 174
Şekil A.2 1900-1960 Galata Kent Arkeolojisi Verileri [55] 175
Şekil A.3 1860-1900 Galata Kent Arkeolojisi Verileri [55] 176
Şekil A.4 1800-1860 Yüzyıl Galata Kent Arkeolojisi Verileri [55] 177
Şekil A.5 18. Yüzyıl Galata Kent Arkeolojisi Verileri [55] 178
Şekil A.6 17. Yüzyıl Galata Kent Arkeolojisi Verileri [55] 179
Şekil A.7 16. Yüzyıl Galata Kent Arkeolojisi Verileri [55] 180
Şekil A.8 15. Yüzyıl Galata Kent Arkeolojisi Verileri [55] 181
Şekil A.9 1261-1453 Galata Kent Arkeolojisi Verileri [55] 182
Şekil A.10 395-1261 Galata Kent Arkeolojisi Verileri [55] 183
Şekil A.11 M.Ö.146-M.S.395 Galata Kent Arkeolojisi Verileri [55] 184
Şekil A.12 Galata Surları [55] 185
Şekil A.13 Galata Surları Güncel Durumu [55] 186
Şekil A.14 Galata Surları Yıkım Süreci [55] 187

TABLO LİSTESİ

Tablo 3.1 Cattedrale di Rionna Terra Künyesi 31
Tablo 3.2 Piazza San Giovanni Künyesi 33
Tablo 3.3 National Museum of Roman Art Künyesi 35
Tablo 3.4 The Rose Playhouse Künyesi 37
Tablo 3.5 The Crypta Balbı Museum Künyesi 39
Tablo 3.6 Vesunna the Gallo-Roman Museum Künyesi 41
Tablo 3.7 The Museums of Caesaraugusto Künyesi 43
Tablo 3.8 Cartagene Archeology Area Künyesi 45
Tablo 3.9 Domus Del Chirurgo Künyesi 47
Tablo 3.10 Archäologischer Pavillon Künyesi 49
Tablo 3.11 Metrapol Parasol Künyesi 51
Tablo 3.12 Petar Zoranic and Sime Budinic Plaza Künyesi 53
Tablo 3.13 Visita al Born Centre Cultura Künyesi 55
Tablo 3.14 Plovdiv Square Künyesi 57
Tablo 3.15 Bloomberg Head Office Künyesi 59
Tablo 3.16 The Marcellus Theater Künyesi 61
Tablo 3.17 Berliner Mauer Künyesi 63
Tablo 3.18 Murallas de Girona Künyesi 65

ÖZET

Kent Arkeolojisi Yöntemiyle Mimarlıkta Zaman Kavramının Okunması: Galata Surları Örneği

Elif Ceren TAY

Mimarlık Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Yasemen SAY ÖZER

Tarihi kent merkezlerinde, kentin geçmiş dönemlerine ait izlerin bulunması, kente çok katmanlılık özelliği katsa da bu katmanlar, modern kent hareketleri önünde engel olarak görülmektedir. Kent arkeolojisi yöntemi, kentlerin modern yaşamın gerektirdiği donatılara sahip olmasının yanında tarihsel katmanlarının korunması, belgelenmesi ve kentliye sunulmasını önermektedir. Kent arkeolojisi, II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da ortaya çıkmış bir kavramdır. Ancak ülkemizde bir uygulama alanı olarak yeterince yer bulamamıştır. Bu sebeple ülkemizde pek çok tarihsel katman zarar görmüştür. Galata Surları, kentin tahrip olmuş önemli tarihi ve mimari belgeleridir. Tez kapsamında Galata Surları'nın tarihi belge niteliğini koruyarak kentle bütünleşmesi için kent arkeolojisi bir yöntem olarak önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kent Arkeolojisi, Çok Katmanlı Kent, Tarihi Kent Merkezi, Galata Surları

ABSTRACT

Reading the Concept of Time in Architecture by the Method of Urban Archeology: The Case of Galata Walls

Elif Ceren TAY

Department of Architecture
Master of Science Thesis

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Yasemen SAY ÖZER

Although the presence of traces of the past periods of the city in historical city centers adds to the city's multi-layering characteristic, these layers are seen as an obstacle to modern urban movements. The method of urban archeology proposes that the cities have the necessary equipments of modern life, but also protect, document and present their historical layers. Urban archeology is a concept that emerged in Europe after World War II. However, it has not found sufficient place as an application area in our country. For this reason, many historical layers have been damaged in our country. The Galata Walls are important historical and architectural documents of the city. Within the scope of the thesis, the city archeology is proposed as a method for the integration of the Galata Walls with the city while preserving its historical character.

Keywords: Urban Archeology, Multi-layered City, Historical City Center, Galata Wall

1
Giriş

Kent arkeolojisi, Avrupa'da, kentlerin farklı dönemlerine ait kentsel katmanların korunması ve modern kent bütününe katılması kaygısıyla gelişmiş bir kavramdır. Kent arkeolojisi kavramı, Avrupa'da ICOMOS, ICOM ve UNESCO gibi çeşitli sivil toplum kuruluşlarınca tartışılmış ve bu tartışmalar sonucunda çeşitli yönetsel ve yöntemsel çalışmalar yapılmış, tavsiye kararları alınmıştır.APPEAR Project, Amsterdam Bildirgesi ve Washington Tüzüğü yapılan çalışmaların ileri gelen örnekleridir. Çalışmaların sonuçlarna göre, kent arkeolojisi; disiplinler arası çalışmayı gerektiren, arkeoloji ve mimarinin ara kesitinde yeni bir disiplin olarak nitelendirilebilir. Avrupa'da kent arkeolojisi, yüksek bütçelerle finanse edilen bir yöntem olmasına rağmen Türkiye'de uygulama alanında gelişememiş ve yasal çerçevede hak ettiği önemi bulamamıştır. Bu sebeple bu tezin kuramsal kısmında Avrupalı kaynaklara özellikle başvurulmuştur. Ek olarak Avrupa'da yer alan tarihi kent merkezlerinde yapılan kent arkeolojisi uygulamalarından örnekler seçilmiş ve bu örnekler, koruma, tasarım ve bütünleşme kapsamında incelenmiştir.

1.1 Literatür Özeti

Tez kapsamında Prof. Dr. Cevat Erder'in Tarihi Çevre Algısı [1] ve Prof. Dr. Zeynep Ahunbay'ın Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon [2] isimli kitapları tarihi çevrenin değerlendirilmesi ile ilgili temel kaynaklardır. Bu önemli eserler, kültürel varlıkların korunmasının tarihsel sürecini, koruma kavramının kuramsal altyapısını ve bu kapsamda çıkartılan yasa ve yönetmelikler ile uluslararası platformdaki örgütlerin çalışmalarını aktarmaktadır. Erder ve Ahunbay'ın eserleri, Türkiye gibi pek çok yerleşimin çok katmanlılık özelliği gösterdiği ülkelerde tarihi çevrenin algılanması, tarihi çevrenin korunmasına dair sorumlulukların belirlenmesi ve kültür mirasının bütün insanlığın ortak bir değeri olduğunun anlaşılması açısından oldukça önemlidir. Ülkemizde kent arkeolojisiyle ilgili yapılan ilk literatür çalışmaları Ayşen Boylu (1994) tarafından hazırlanan "Urban Archaeology "A Visionary Framework for Urban Archaeology in Turkey" [3], Ayşe Güliz Bilgin Altınöz tarafından hazırlanan Urban

Archaeology: As the Basis for the Studies on the Future of the Town Case study: Bergama," (1996) [4] yüksek lisans tezi ve aynı yazara ait Assessment of Historical Stratification in Multi-Layered Towns as a Support for Conservation Decision-Making Process; A Geographic Information Systems (GIS) Based Aproach. Case Study: Bergama" [5] isimli doktora tezi, bu çalışma kapsamında sıklıkla yararlanılan diğer önemli kaynaklardır.

Tezin bir diğer ayağını oluşturan alan çalışması kapsamında, Galata Bölgesi'nin kentsel arkeolojik değerleri, Galata Surları ve bu surlarla ilişkili yapılar üzerinden irdelenmiştir. Antik çağdan beri bir yerleşim bölgesi olan Galata Bölgesi'nin tarihsel katmanlarını modern kent içerisinde farketmek neredeyse imkansızdır. Galata Bölgesi'nin çok uzun bir sürece yayılan tarihsel gelişimini araştırmak için Semavi Eyice'nin Galata ve Kulesi [6], Doğan Kuban'ın İstanbul Bir Kent Tarihi Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul ve Sinan Genim'in Lygos, Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul: Beyoğlu'nun Yerleşim Tarihi, Geçmişten Günümüze Beyoğlu [7] isimli eserlerinden sıklıkla faydalanılmıştır.

Tez kapsamında Galata'nın ve Galata Surları'nın tarihsel süreçleri araştırılmış, surların yıkım süreçleri belirlenmiştir. 1858–60 tarihli d'Ostoya Haritası, Launay Haritası, 1905 tarihli Goad Haritası, 1944 ve 1946 tarihli A. M. Schneider ve M. Nomidis'in haritası, 1951 tarihli Mamboury Haritası, W. Müller Haritası yanısıra Eyice ve Arseve'nin haritaları tez kapsamında incelenmiş olup Galata Bölgesi'nin tarihi dokusundaki değişimler değerlendirilmiştir. Literatür çalışmasının ardından Galata Bölgesi incelenmiş, elde edinilen bulgular tez kapsamında tartışılmıştır. Alan çalışması ve literatür çalışmasının ışığında Galata Surları ve surlarla ilişkili yapılara dair bir kent arkeolojisi envanteri oluşturulmuştur. Bu haritalama çalışmasında, surlar ve surlarla ilişkili yapılar Galata'nın her tarihsel dönemi için ayrı ayrı tespit edilmiş ve günümüz kent dokusuyla çakıştırılmıştır. Harita çalışmalarında, Ceneviz Dönemi sur sınırları belirlenirken Semavi Eyice'nin Galata haritası altlık olarak kullanılmış, 19. yüzyıl sur sınırları için d'Ostoya ve 20. yüzyıl sınırları için Goad Haritası tercih edilmiştir. Bahsedilen dönemler için mevcut surlar bu haritalara göre varsayılmıştır. 2011 ve sonrası dönem içinse alanda yapılan gözlem ve tespitlere göre sur kalıntılarının yerleri belirlenmiştir.

Tezde kent arkeolojisi, kent ve kentliyle ilgili bir kavram olarak ele alınmaktadır. Bu doğrultuda Galata bölgesinin kullanıcılarıyla konuşmalar gerçekleştirilmiştir. Konuşmalarda Aksu Han'ın (Eski Havyar Han) bodrum katında bir takım arkeolojik kalıntılar bulunduğundan bahsedilse de bu kalıntılara dair bilimsel bir kanıta ulaşılamamıştır. Alan çalışması kapsamında sur hattı takip edilmiş, surların çok büyük bir kısmının atıl vaziyette olduğu tespit edilmiştir. Bulunan bir takım kalıntıların

niteliği dahi tespit edilememiştir. Alan incelemesi sonrasında edinilen bulgular, Galata Bölgesi'ne dair hazırlanan imar planları kapsamında da incelenmiş, Galata Bölgesi'nin yasal statüsü irdelenmiştir. Bu doğrultuda İstanbul II Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'ne müracat edilmiş, arşivleri incelenmiş ve elde edinilen bilgiler tez kapsamında değerlendirilmiştir.

1.2 Tezin Amacı

Tarihi kent merkezlerinde, kentsel katmanların kentsel çevre ile nasıl bütünleşeceği üzerinde çalışılması gereken bir mimari tasarım sorunudur. Kentsel gelişme sağlanırken, kentin geçmişine ait kalıntı ve izlerin korunması, ortaya çıkarılması ve vurgulanması gerekmektedir. Her kentin tarihsel gelişimi, topografik özellikleri, fiziksel bileşenleri ve kültürel değerleri farklıdır. Bu sebeple her kent için kent arkeolojisi çalışmaları, kente özgün olacak şekilde yapılmalı, yapılan çalışmalar soncunda elde edilen veriler kentsel tasarımda kullanılmalıdır.

Avrupalı ülkelerde kentsel gelişim ve kentsel koruma arasındaki denge kent arkeolojisi uygulamaları ile sağlanmaktadır. Uygulamalar, bir takım kentsel değerlerin kentli tarafından algılanmasını amaçlamaktadır. Bu sebeple çalışmada Avrupa'da uygulanan ve kentsel arkeolojik alanların bir bütün halinde ve sürdürülebilirliği bozulmadan korunduğu örnekler incelenerek kent arkeolojisinin kentsel planlamada önemli bir yöntem olduğu ileri sürülmektedir.

Tezin en temel amaçlarından biri kent arkeolojisi kavramının ülkemizde gelişmesine katkıda bulunmaktır. Bu sebeple çalışmada, kentsel planlamalarda kent arkeolojisine yer verilmesi özellikle vurgulanmaktadır. Kent arkeolojis içalışmalarının ancak disiplinlerarası bir çalışmayla gerçekleşebileceği tezde öne sürülen bir diğer önemli konudur. Türkiye'de pek çok yerleşim uzun bir döneme yayılan tarihsel sürece bu sürecin fiziki kanıtı olan kentsel katmanlara sahiptir. Galata, Antik Çağdan bu yana sürekli olarak yerleşim görmüş bir bölge olmasına rağmen Galata Surları'nın kent arkeolojisi değerini yansıtan ve onları bütüncül bir şekilde koruyup kentliye kazandıran bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışmanın bir amacı da, günümüz kentinde Galata Surları'nın ve surlarla ilişkili yapıların envanterini çıkarmak, durumlarını değerlendirmek ve kentsel planlamada bu değerlerin referans alınarak kullanılmasına yönelik öneriler geliştirmektir.

1.3 Bulgular

Kent arkeolojisi, kent merkezlerinde, kentin geçmişini anlamak için arkeolojik yöntemlerle yapılan çalışmalardır. Bu kavram 1960'lı yıllarda ortaya çıkmış ve 70'li yıllarda Avrupa'da yayılmıştır. 1980'li yıllarda kavram bütün yönleriyle ele alınırken özellikle 2000'li yıllarda gelişen teknolojiyle beraber "kentin arkeolojisi" olarak nitelendirilmiştir. Kültürel mirasın korunmasıyla ilişkili olan kent arkeolojisi kavramı, pek çok sivil toplum kuruluşu tarafından tartışılmış, bu kuruluşların yayınladığı tavsiye ve kararlara konu olmuştur. 1975 tarihli Amsterdam Sözleşmesi, 1987 tarihli Washington Tüzüğü, 2011 tarihli Valetta ilkeleri ve 2003 tarihli APPEAR Projesi bu anlamda yapılan önemli çalışmalardır. Bu tip yönetimsel çalışmalarda, kent arkeolojisinin kent planlamalarının ayrılmaz bir parçası olduğu, kent arkeolojisinin çok disiplinli bir çalışma alanı olduğu ve kentsel koruma ile kentsel gelişim arasında bir dengenin kurulması gerektiği öne çıkan ortak kararlardır.

Tez kapsamında ele alınan örnekler, tarihi kent merkezlerinden seçilmiştir. Bu örnekler seçilirken, kent arkeolojisi kavramının ortaya çıktığı ve olgunlaştığı Avrupa kıtasından olmasına önem verilmiştir. Her bir örnekte, örneklerin kendine özgü potansiyeline göre bir uygulama yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Avrupa tarihi kent merkezlerinde, kentsel arkeolojik alanlar değerlendirilirken yatırımcının çıkarları, kamu farkındalığı ve devlet kontrolü ortaklaşa çalışmaktadır. Özellikle Londra gibi rant değerinin çok fazla ve yapılaşmanın çok yoğun olduğu tarihi kent merkezlerinde yatırımcılar önemli bir taraftır. Bu tip tarihi kent merkezlerinde kentsel arkeolojik alanın korunması ve yönetilmesi için çeşitli yan kuruluşlar kurulmuştur. Yapılaşmanın ve rantın bulunan arkeolojik kalıntılar vasıtasıyla sağlandığı örneklerde bulunan kalıntılar, genellikle bir müze kapsamında kentle bütünleşmiştir. Kentsel arkeolojik alanların değerlendirilmesine yönelik bu örneklerde mimari tasarım yarışmalarının da önemli bir yer tuttuğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ülkemizde pek çok yerleşim belirtilen katmansal değerlere sahiptir. Galata Bölgesi de bu yerleşimlerden biridir. Galata yerleşimi, konumu dolayısıyla sürekli istila edilmiş ve istilaları önlemek amacıyla yerleşim, İlk Çağ ve Orta Çağ boyunca surlarla çevrilmiştir. Surlar, Ceneviz döneminde tamamlanmış ve sur sisteminin merkezine Galata Kulesi oturtulmuştur. Ancak bölgenin Osmanlı İmparatorluğu'na katılmasıyla surlar işlevini yitirmiş ve 1864 tarihinde büyük oranda yıkılmıştır. 1950'li yıllara gelindiğinde ise surlardan geriye kalan parçalar, kentsel gelişimin önünde bir engel olarak görülmüş ve büyük oranda tahrip edilmiştir. Günümüze surların çok az bir kısmı ulaşmıştır ve bu parçalar büyük oranda tahrip edilmiştir. Surların çoğunun atıl vaziyettedir ve bir kısmının fark edilmesinin neredeyse imkansızdır. Galata Surları'nın bir parçası olan Galata Kulesi, turizm odaklı koruma planlarında yer alırken surlara ve burçların

bütüncül olarak korunmasına dair herhangi bir yasal statü bulunmamaktadır. Bu yaklaşım, sur sisteminin bir parçası olan Galata Kulesi'ni tarihsel çevreden koparmış ve onu tek bir anıt statüsüne taşımıştır.

Galata Surları'yla ilişkili olan yapılar ise tezde ele alınan bir diğer bulgudur. 13. yy ile 20. yy arasında tarihlenen yapılar, kent arkeolojisi ve kentsel koruma kapsamında değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgulara göre 19. yy sonrasına tarihlenenler korunmuş durumdayken 18. yüzyıl ve önceki dönemlere ait yapılar büyük oranda bozulmuş ve bir kısmı atıl kalmıştır. Yapılarda oluşan bozulmaların ve tahribatın büyük bir kısmı 1950 ve sonrası dönemde gerçekleşmiştir. 17. yy'a tarihlenen Yelkenciler Han ile 18. yy yapısı olan Saint Pierre Han acilen müdehale gerektiren örneklerdir. Kent arkeolojisi yaklaşımıyla ele alınan yapıların bir kısmının bulunduğu alanlarda kentin tarihsel oluşumuna dayanan yapı kalıntıları olduğu tespit edilmiştir. Kurşunlu Han'ın bulunduğu bölgede Bizans dönemine ait bir manastırın ve Roma dönemine ait bir tapınağın var olduğu bilinmektedir. Kurşunlu Han içerisinde yer alan ve bugün bir kuyu olarak kullanılan mermer sütun başlığı, bölgenin kentsel arkeolojik değerinin bir kanıtıdır. Ayrıca Aksu Han'daki dükkan sahipleriyle yapılan görüşmede eski Havyar Han ve onun öncesi bir tapınağa ait arkeolojik kalıntıların olduğu bilgisine ulaşılsa da bu kalıntılarla ilgili bilimsel bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Kent arkeolojisi bağlamında önem teşkil eden bir diğer yapı olan Yeraltı Camii ve etrafındaki sur kalıntıları çalışma kapsamında incelenmiş ve caminin kullanıldığı için iyi durumda olduğu fakat etrafını saran surların atıl bırakıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bütün bu bulgular ışığında Galata Bölgesi'nin kentsel koruma statüsü irdelenmiştir. Galata'ya dair koruma kararlarının turizm odaklı olduğu ve bölgesel bir bütünlük oluşturmadığı, tek tek yapı bazında ele alındığı sonucuna varılmıştır.

2
Kent Arkeolojisi Kavramının Kuramsal Çerçevesi

Altınöz, kentsel arkeoloji ve kent arkeolojisi kavramlarının birbirini destekleyen iki ayrı çalışma alanı olduğundan bahsetmektedir [8]. Altınöz (2018)'e göre kentsel arkeoloji, kent arkeolojisinin yanlızca bir parçasını oluşturmaktadır. Kentsel arkeoloji, kentin eski dönemlerine odaklanan ve çoğunlukla yeraltındaki bulgularla ilgilenen alt çalışma alanıdır. Kent arkeolojisi ise bir kentin arkeolojik ve tarihsel gelişimine yönelik yapılan bütün araştırmaları kapsayan, bütüncül bir yaklaşım sergiler. Kent arkeolojisi ve kentsel arkeoloji kavramları, uygulamalarda çoğu zaman birbirleri yerine de kullanılmaktadırlar.

Martin ise, 1980 yılında "kentsel arkeoloji kentsel alandaki arkeoloji mi, yoksa kentlerin arkeolojisi anlamına mı gelmektedir?" sorusunu sormuştur [3]. Altınöz'ün tanımlarından yola çıkarsak, kentsel alandaki arkeoloji, kentsel arkeoloji olarak tanımlanırken kentlerin arkeolojisi, kent arkeolojisi olarak tanımlanabilir.

Kent arkeolojisi, kentsel arkeolojiden farklı olarak yaşayan kenti ve kentliyi de ele alır. Çalışma kapsamında çok katmanlı kentlerde, kentsel katmanların korunması ve sergilenmesinin yanı sıra kentle bütünleşmesi ve kentli tarafından kullanılması gerektiği savunulmaktadır. Altınöz'ün tanımlarına dayanarak "kent arkeolojisi" kavramının kullanılması uygun bulunmuştur.

2.1 Kent Arkeolojisi Kavramı

Sommella (1984), kent arkeolojisini kentin bütün tarihiyle ilgilenen ve kentle ilişkili bir kavram olduğunu belirtmiştir [3]. Kent arkeolojisi kent ve kentliyi ele alır. Biddle, kent arkeolojisinin geniş kapsamlı bir çalışma olduğunu, özel teknikler ve yöntemler gerektirdiğini belirtmiş, kentlerin tüm tarihsel süreçlerine dair, kesintisiz bir değerlendirme yapması gerektiğini vurgulamıştır [9]. 1999 tarihli Avrupa Konseyi'nde ise, kent arkeolojisi, kentlerin arkeolojilerinin anlaşılmasını, kentsel alanlardaki gelişmelerin arkeolojik potansiyeli tahrip etmesinin önlenmesini ve arkeolojik değerlerin güncel yaşamla bütünleşmesini amaçlayan bir alan olarak tanımlanmıştır

[10]. Kent arkeolojisinin amacı, kentin tarihsel sürekliliğiyle ilgili değerleri koruyarak kent planlamalarının bir parçası haline getirmek, günümüz yerleşimi ile bütünleştirmek ve birlikte ele almaktır. Arkeolojik alanların değerlendirilmesinde koruma, tasarım ve sunum gibi konuların yanı sıra kent planlama ve kamu yatırımlarının kontrolü, turizm sektörünün kontrolü, sosyal uyumluluğun yakalanması gibi toplumsal gereklilikler de önem taşımaktadır [11].

Teller ve Warnotte (2003), bir yapının arkeolojik olarak irdelenmesinin yapılı çevrenin gelişimi açısından önemli bir veri olduğunu söylemişlerdir. Bu doğrultuda kent arkeolojisinin kapsamını sorgulamışlardır. Ayrıca kent içindeki arkeolojik çalışmalarda katmansal dönemlerin özel olarak mı yoksa bütüncül olarak mı değerlendirilmesi gerektiğini ve kentin bütünün bir müze olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceğini sorgulamışlardır [11].

Kent arkeolojisine dair deneyimler arttıkça, tanımın yasal ve yönetsel çevrede değerlendirilmesi gerektiği anlaşılmıştır. Değerlendirmeler sonucunda, kent arkeolojisinin, çok disiplinli ve bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gereken, koruma kuramları ve tasarımla ilişki özel bir çalışma alanı olduğu sonucuna varılmıştır. Kent arkeolojisi, aynı zamanda sosyal ve toplumsal bir çalışmadır. Biddle, kentlerin tarihlerinin ortaya çıkarılmasında arkeolojik bulguların öneminden bahsetmiş ve kent arkeolojisine olan ilginin bu önemden kaynaklandığını ifade etmiştir. Warnotte (2003), kentlerin sahip olduğu arkeolojik değerlerin, onların sürdürülebilirliği açısından önemli bir potansiyel olarak gördüğünü dile getirmiştir. Pedragal (2003) ise, kent içindeki arkeolojik alanların her örnekte farklılık gösterdiğini belirtmiştir [12].

Aynı şekilde Colonias (1984), kent içindeki arkeolojik alanların mimari ve kentle bütünleşmesi için yapılacak müdahalelerin her bir kent için kendi özelinde ele alınması gerektiğini ifade etmiştir. Colonias'e (1984) göre, mimari referanslara ve arkeolojik verilere göre bir veri tabanının oluşturulması, ileride yapılacak araştırmalara önemli bir katkı sağlayacaktır. Verilerle koruma sınırları belirlenmeli ve bölge sınırları kent planlarına işlenmelidir. Her bir arkeolojik potansiyel için ayrı bir yönetim ve planlama oluşturulması gerekmektedir. Bu alanlara dair tasarlanan projelerin disiplinler arası bir çalışmanın ürünü olması gerekir [13].

Kent arkeolojisi, kent merkezlerinde, kentin geçmişini anlamak için arkeolojik yöntemlerle yapılan tespit, belgeleme, temizleme vb. çalışmaları kapsar. Mimari tasarım, koruma ve arkeolojinin birlikte yürüttüğü, arkeolojiden farklı bir disiplindir. "Kent arkeolojisi şehrin tarihi boyunca nasıl geliştiğini yansıtır. ve boş / dolu, içerde / dışarda, zengin / fakir, anıtsal / bölgesel, tasarlanmış / kendiliğinden, sık / dağınık

vs. gibi kavramlar sunar" [14]. Kavramların algılanabilmesi ve yorumlanabilmesi için çok katmanlı alanlarda farklı disiplinlerden uzmanlar birlikte çalışmalıdır. Kent arkeolojisi, kentteki arkeolojik değerlerin ortaya çıkmasıyla görünen tarihi çevrelerin literatüre dayanarak bütünsel olarak korunması, değerlendirilmesi ve kent ve kentliyle sunulması çalışmalarını kapsar [14]. Avrupa Konseyi'ne göre ise, kentsel arkeolojik bir çalışma tanımlama, envanterleme, planlama, koruma ve kullanma arasındaki denge ile sağlanır. Arkeolojik bulguların korunması ve kamuya sunumu kentsel planlama çalışmaları ve mimari çözümler gerektiren bir konudur. Malta Valetta Anlaşması'nda arkeolojik bulguların mümkün olduğunca in-situ korunması gerektiğini belirtmiştir. Bu yaklaşım kent arkeolojisi için de geçerlidir. Kentsel gelişim planlarında toprak altında yer alan bütün arkeolojik değerler ve onların durumları dikkate alınmalıdır. Kentsel gelişimin bu alanlara zarar vermesi engellenmelidir.

Altınöz, kent arkeolojisi kapsamında yapılan çalışmaların araştırma, belgeleme - sunum ve değerlendirme şeklinde üç evreden meydana geldiğini söylemektedir [4]. Araştırmalar, arkeolojik kazıları ve tarihi belgeleri, görselleri vb. kapsayan literatür çalışmalarını kapsar. Altınöz'e göre çok katmanlı kentlerde araştırma verileri, sürekli olarak devam ettiği ve güncellendiği için kent arkeolojisi çalışmaları sürekli yeni verilerle beslenen bir süreçtir. Altınöz, belgeleme ve sunum aşamasında kentin her katmansal dönemi için tarihsel yöntemlerle planlar hazırlandığını belirtmiştir [15][1]. Bu planlar 1990 sonrası bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Planların üst üste çakıştırılmasıyla da kentin "hacimsel planı" elde edilmektedir[2]. Böylece kentte üst üste çakışan katmanlar tespit edilir. Kente ait tarihsel dönemlerin, günümüz kenti ve kentin gelişim öngörüleriyle birlikte değerlendirilmesi, kentteki katmanlaşmanın hassas ve kırılgan olduğu risk alanlarınıtespit etmeye yardımcı olur [15][3].

Tuna (2003), kent arkeolojisinin yalnızca arkeolojik sondaj raporlarından elde edilen veriler ile kazı sonuçlarının değerlendirilmesi olmadığını, kentin fiziksel, sosyal ve ekonomik kısacası kent ile ilgili tüm bilgileri tekrar yorumlanması süreci olduğunu belirtmiştir [16]. Gökçay (2009), kentsel arkeolojiyi[4] çok katmanlı kentin geçmişi ile bugününü çeşitli yöntemlerle araştırıp belgelemek, kentliye bu bilgileri iletmek olarak tanımlamıştır [17].

[1]Karabağ'ın aktarımıyla, Altınöz'ün "Çok Katmanlı Kentteki Tarihsel Katmanlaşmayı Çözümlemek: Kent Arkeolojisi" isimli eseri, 2006

[2]Altınöz'ün aktarımıyla, Somella 1984

[3]Karabağ'ın aktarımıyla, Altınöz'ün "Çok Katmanlı Kentteki Tarihsel Katmanlaşmayı Çözümlemek: Kent Arkeolojisi" isimli eseri, 2006

[4]Gökçay'ın aktarımıyla "kentsel arkeoloji"

2.2 Kent Arkeolojisi Kavramının Dünyada ve Türkiye'de Gelişimi

Tarihi kent merkezlerinde zamansal süreklilik devam etmektedir. Süreklilikle birlikte kent merkezleri değişir ve gelişir. Kentler gelişirken kentin geçmişinden gelen katmanlar, kentin dokusu içerisinde yer edinir. Tarihsel katmanlar, kentli tarafından bazen kullanıldıkları için bazen de taşıdıkları kültürel anlam açısından önemlidir. 20. yüzyıldan itibaren kent ve kentli için bir anlamı olan arkeolojik buluntuların nasıl korunacağına dair tartışmalar başlamış ve kent arkeolojisi kavramı gelişmiştir. Önceleri onarım faaliyetleri yapıyı ayakta tutmak, biçimsel bütünlüğünü ve işlevsel sürdürülebilirliği sağlamak iken kent arkeolojisi kavramının gelişmesiyle beraber tarihi çevrenin barındırdığı her dönemin kentsel düzenini, sosyal yaşantısını ve yapım tekniklerini açıklayan bir belge olarak düşünülmüştür.

Kent arkeolojisi konusunda başlıca çalışmalar Avrupa Konseyi tarafından yürütülmektedir. Avrupa Konseyi, kent arkeolojisine dair yapılan ilk çalışmaların; İngiltere'nin başkenti Londra'da 1840, Norveç'in başkenti Oslo'da 1870 ve Rusya'nın Novagorod kentinde 1910'lu yıllarda yapıldığını belirtmiştir [18]. 1840 yılında Londra'da sanayi devriminin gereksinimleriyle gerçekleştirilen imar hareketleriyle eski yerleşimin izleri ortaya çıkmıştır [18]. 1870'li yıllarda Oslo'da ise bir takım imar faaliyetlerinin sonucunda orta çağ Oslosu'na ait izler açığa çıkmıştır [18]. Oslo ve Londra'da bulunan, buluntular kayıt altına alınmıştır. Safartij ve Melli (1999) bu belgeleme çalışmalarının amatör gönüllüler ve imar çalışmalarında yer alan mühendisler tarafından yapıldığını, bu sebeple profesyonel olmadıklarını belirtmiştir [18]. Tuna (2000), kent arkeolojisi kavramının gelişmediği tarihlerde, eski insanlara ait yerleşimlerin izlerinin mühendislerce belgelenmesinin, çağdaş anlamda kent arkeolojisinin başlangıcı olduğunu söylemiştir [19]. Londra ve Oslo örnekleri Avrupa'da modern anlamda kent arkeolojisi çalışmalarının ilk örnekleri olduğu için önemlidir. Bu tarihlerde kent arkeolojisi bir disiplin olarak nitelendirilmemektedir. Oslo ve Londra örneklerinde uygulanan yöntem kurtarma kazılarıdır.

Sarfatij ve Melli (1999), Novagorod kentinin 10 ve 15. yy.'lar arasında, Rusya ile Karadeniz arasındaki ticaret aksı üzerinde yer alan önemli bir kent olduğunu aktarmaktadır [18]. Novagorod kentinde 1920-1932 yılları arasında gerçekleştirilen arkeolojik çalışmalar profesyonel olarak yapılmıştır. Novagorod'da başlatılan belgeleme çalışmaları, günümüze kadar gelişmiş ve iyi bir belgeleme sistemi oluşturmuştur. Novagorad profesyonel anlamda yapılan ilk kent arkeolojisi çalışması olduğu için önemlidir [18]. Novagord örneği, arkeolojik potansiyelin doğru arkeolojik yöntemlerle doğru bir şekilde ifade edilebileceğini göstermiştir [18]. Sonraki dönemlerde eski kentlerin keşfedilmesi amacıyla bilimsel çalışmalar yapılmaya başlanmış, 1930'lu ve 1940'lı yıllarda arkeolojinin önemi gömülü anıtlardan gömülü

yerleşimlere doğru değişmiştir [8]. Almanya'da bulunan Haithabu kentinde, orta çağ kentinin izleri, bilimsel yöntemlerle ortaya çıkartılmıştır [18]. Haithabu örneği kent arkeolojisinin öncü çalışmalarındandır [18].

Avrupa kentleri, 1939-1945 yıllar arasında gerçekleşen II. Dünya Savaşı'nda hava bombardımanlarıyla büyük ölçüde tahrip olmuştur. Tahribatlar sonrasında, kentlerin hızla ayağa kaldırılması gerekmiş ve bunun için büyük ölçekte imar faaliyetleri ve rekonstüriksiyon çalışmaları yapılmıştır. Bu yenileme çalışmalarıyla günümüzdeki anlamda olmasa da ilk sistemli kent arkeolojisi çalışmaları başlamıştır. Avrupa kentlerinin tahribatından sonra gerçekleşen yeniden yapım faaliyetleri esnasında zarar görecek arkeolojik buluntuların korunması, belgelenmesi ve buluntulardan bilgi edinilmesi için kurtarma arkeolojisi çalışmaları yapılmıştır [8]. Çalışmalar, planlı ve sistemli çalışmalar olmayıp yeniden yapılaşma sırasında gerçekleşecek arkeolojik tahribatın öncesinde mümkün olduğunca hızlı ve çok veri toplamayı amaçlamıştır. Altınöz, bu dönemde yapılan çalışmaların kent içinde yapılacak imar faaliyetlerinden önce arkeologların kentsel alanda kazı ve araştırma yapmasına fırsat bulduğunu ve bu alanlarda çalışmak için yeni ve farklı yöntemler kullandıklarını belirtmiştir. Böylece yeni bir çalışma disiplini olarak kent arkeolojisi konuşulmaya başlanmıştır [8].

II. Dünya Savaşı sırasında gerçekleşen tahribat, kentlerin tarihi miraslarının yıkılmasına ve tarihi yapıların altında kalan daha eski dönemlere ait kalıntıların görünür hale gelmesine yol açmıştır. Bu durum kalıntıların araştırılması ve Avrupa kentlerinin kökeninin sorgulanması isteğini beraberinde getirmiştir. Savaşın ayrıştırıcı tutumunu yok etmek için ortak Avrupa Mirası, kültürel miras, Avrupa Kentleri'nin ortak geçmişi gibi söylemler ortaya çıkmıştır. II. Dünya Savaşı ve onu takip eden yıllarda kent arkeolojisi çalışmaları yıkımın en çok gerçekleştiği Doğu ve Batı Almanya, Sovyetler Birliği ve Polonya'da gerçekleşmiştir [10]. Yapılan arkeolojik çalışmalarda daha önemli olduğu düşünülen dönemsel katmanlara dair veriler toplanmış, kentin geri kalan dönemlerine ait izler büyük ölçüde tahrip edilmiştir [20]. Bu sebeple yapılan kent arkeolojisi çalışmalarında koruma ölçütlerinin belirlenmesinde çıkmazlar yaşanmıştır.

Sartafij ve Melli (1999), modern anlamda kent arkeolojisinin 1960'lı yıllarda başladığını ve 1970'lerde Avrupa gündeminin önemli bir parçası olduğunu belirtmektedir [18]. 1970'lerde Avrupa'da yoğun olarak gerçekleşen kent içi imar faaliyetleri arkeolojik katmanları açığa çıkartmıştır. Arkeolojik alanların kent ve kentliyle bütünleşmesi tartışmalarıyla beraber kent arkeolojisi kavramı ortaya çıkmıştır. Bu dönemde kent arkeoloji çalışmaları özellikle İngiltere'de yoğun olarak gerçekleşmiştir. Çalışmalar maddi olarak desteklenmese de kamuoyunda farkındalık oluşturmuştur [19]. Ward (1968), kontrolsüz bir şekilde gerçekleşen kentsel

gelişmenin, kentin erken dönemlerine tarihlenen katmanlarını tahrip etmesinin 1960'ların sonunda İngiliz arkeolojisinin önemli bir sorun olduğunu belirtmiştir [21][5]. Altınöz, Prof. W. F. Grimes'in Londra'da yürüttüğü çalışmalarda, "kentin zaman ve mekan içinde organik bir bütün olarak ele alınarak, kent arkeolojisi kavramının ilk kez formüle edildiğini" belirtmektedir [21][6]. Martin Biddle tarafından 1960'lı yıllarda gerçekleştirilen Winchester Kenti çalışması ise kent arkeolojisinin gelişiminde öncü bir çalışmadır [21]. Kent arkeolojisi kavramının ortaya çıkmasıyla beraber tarihi çevrelerin sunumuna ve kentsel çevreyle bütünleştirme çabalarına dair tartışmalar başlamıştır. Addyman (2003), 1960'lı yıllarda kent arkeolojisi alanında çalışmaların arttığını ve pek çok hipotezin akademik çevrede tartışıldığını söylemiştir. Tartışmaların sonuçları Antikiteler Dergisi'nde düzenli olarak yayınlanmıştır [9]. Kent içinde yapılan arkeolojik çalışmalar neticesinde bu alanların kentteki koruma ve planlama projelerine dahil edilmesi için yöntemler geliştirilmiştir.

Avrupa'da kent arkeolojisinin ortaya çıkmasıyla 1970 yılında Londra'da kentsel planlama için yapılan çalışmada Londra'nın tarihsel dönemleri ayrıştırılmış, kentteki yapılar çözümlenmiştir. Kentin geleceğine dair öneriler geliştirilmiştir [22]. Çalışma, 1973 yılında kitap haline getirilmiştir[7]. İsviçre'nin Nyon Kenti'nde ise Roma dönemi kentine dair detaylı bir araştırma yapılmış, daha sonra elde edilen veriler ile günümüz kenti çakıştırılmıştır. Mevcut kalıntılar üzerine gerekli bilgilendirme levhaları yerleştirilmiştir [22]. Altınöz, kent arkeolojisi kavramının ortaya çıktığı ilk on yılda çalışmaların daha çok kentteki arkeolojik kalıntılarla sınırlı kaldığını belirtmiştir [8].

İsveç ve Finlandiya'nın arşiv sistemleri bu dönemde oldukça başarılıdır. Çalışmalarda arkeolojik araştırmaların, geleceğe yönelik planlara dönüştürülmesi amaçlanmıştır. Danimarka'da bir takım ölçütlere göre orta çağ kentleşmesinin görüldüğü on kent belirlenmiştir ve hızlı bir şekilde arkeolojik alanların araştırılması ve değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Avrupa Konseyi Raporu'nda, İsveç ve Danimarka'da gerçekleştirilen kent arkeolojisi çalışmalarının modern ulus devlet eliyle yürütüldüğü vurgulanmıştır [10]. Bu gelişmeyle kent arkeolojisi ulusal bir yaklaşımla ele alınmaya başlanmıştır. Klasik arkeolojinin envanterleme çalışmalarının kent arkeolojisi kapsamında yetersiz kaldığı anlaşılmıştır. 1975 yılında Fransa'da başlatılan "Ulusal Arkeolojik Haritalama Sistemi" olarak bilinen çalışmalar ile arkeolojik miras Coğrafi Bilgi Sistemleri desteği ile veritabanlarına kaydedilmeye başlanmıştır ve "Fransız Kentlerinin

[5]Çırak'ın aktarımıyla, Altınöz'ün "Çok Katmanlı Kentteki Tarihsel Katmanlaşmayı Çözümlemek: Kent Arkeolojisi" isimli eseri, 2006

[6]Çırak'ın aktarımıyla, Altınöz'ün "Çok Katmanlı Kentteki Tarihsel Katmanlaşmayı Çözümlemek: Kent Arkeolojisi" isimli eseri, 2006

[7]M. Biddle, The Future of London's Past: a survey of the archaeological implications of planning and development inthe nation's capital

Kentsel Arkeolojik Mirasının Değerlendirilmesi için Dokümanlar" adıyla belgeler hazırlanmıştır. Bu belgelerle kentin tarihsel ve topogrofik yapısı değerlendirilerek arkeolojik alanların yerinin tespit edilmesi için çeşitli yöntemler üretilmiştir [23]. Yöntem basitçe özetlenirse, çok katmanlı kent merkezlerinde bilimsel verilerle tespit edilen tarihsel ve topogrofik yayılma alanın da, kentsel gelişme veya doğa yüzünden tahrip olmuş alanın dışında kalan alanlar"arkeolojik potansiyel alanlar" olarak tanımlanmıştır. Bu hesaplamada topografik etmenler bir değişken olarak görülmektedir [21]. Topografik etmenler kentsel arkeolojik mirasın korunma olasılığında etkilidir. Hesaplamalar, CBS ve veritabanları ile desteklenerek arkeolojik kalıntıların bulunabileceği alt bölgeler tanımlanmıştır. Alt bölgeler için özel planlama stratejileri geliştirilmiştir [24].

1980'li yıllarda kent arkeolojisi çalışmaları daha sistemli bir şekilde gerçekleşmiştir. Yapım tekniklerinin gelişmesiyle arkeolojik potansiyeller tahrip edilmiştir. Yeraltı otoparkları ve derine inen yapı temelleri arkeolojik kalıntılara zarar vermiştir. Ancak bu süreçte arkeolojik araştırma teknikleri de gelişmiştir. Kent arkeolojisi alanında deneyimler artmış ve kamusal bilinç oluşmuştur [9]. Bu dönemde İngiltere, Hollanda, İspanya ve Fransa'da belirli ölçütler doğrultusunda haritalandırma, kataloglama ve arşivleme sistemleri geliştirilmiştir [10]. Fransa, İtalya, Finlandiya ve İngiltere'nin haritalandırma çalışmaları ve veri tabanları başarılıdır [10].

1990'lı yıllarda kentin tarihsel sürekliliğinin, kent belleği açısından öneminin anlaşılmasıyla, tarihi çevrelerin korunmasında bütünleşme, sunum ve yorumlama gibi kavramlar önem kazanmıştır. Bu dönemde kentsel gelişme faaliyetleri ile koruma hedefleri birlikte planlanmış, kentin geleceğinin planlanmasında geçmişi bir tasarım ögesi olarak kullanılmaya başlanmıştır [8]. Tarihi kent merkezlerinde, kentsel katmanların sistemli ve bilimsel veri tabanlarına işlenmesine gerek duyulmuştur. Böylece kent merkezindeki arkeolojik alanların planlanması çalışmalarında belirli ölçütlerle veri sistemleri oluşturulmuştur. Kentsel gelişim haritaları bu çalışmalardan biridir. Kentsel gelişim haritaları, kentin bütün evrelerinin haritalandırılmasıyla oluşur. Haritalar üst üste çakıştırılarak kent içindeki arkeolojik potansiyel alanlar öngörülebilir ve bu alanlar koruma ve planlama süreçlerine dahil edilebilir. Arkeolojik alanların büyük bir rant olduğu kentlerde ise yürütülecek çalışmalar yatırımcı tarafından finanse edilmektedir. Yatırımcı ve mimar bu doğrultuda planlama ofislerine başvurur. Yapılmak istenen yatırımın inşaat alanı arkeolog, mimar ve yatırımcı işbirliğiyle değerlendirilir. Değerlendirme, alanın tipolojisini, jeolojisini tarihini ve arkeolojik potansiyelini kapsayan belirli ölçütler doğrultusunda yapılır. Eğer yatırım mecburi bir kamusal hizmetse ve arkeolojik alana zarar verecekse kurtarma kazıları yapılır ve bu kazılar yatırımcı tarafından finanslanır. Sonrasında, arkeologlar yapılacak çalışmanın ne kadar süreceğini, yayın işleriyle beraber olası maliyetini ve sonucunda

ne tür veriler doğrultusunda yatırımcının inşaat alanında ne kadar bir kısıtlama olacağını öngörür. Yatırımcı maliyeti ve koşulları kabul ederse bir protokol imzalanır. Bu protokolde beklenmeyen durumlar için ek yaptırımlar tanımlanır. Ayrıca yatırımcı, izin alabilmesi için ortaya çıkan bütün kültür varlıklarının ve arkeolojik buluntuların korunmasına dair finanssal garantiyi vermek zorundadır [25] [26]. Bulunan arkeolojik kalıntıların giriş katlarında sergilenmesi gibi kısıtlamalar vardır. Ek maliyetler ve bu tip inşaat kısıtlamaları yatırımcılar için zorlayıcıdır. Ancak bu tip sergileme yöntemleriyle yatırım kentsel algıyı artırmakta ve yatırımın prestiji artmaktadır. Londra gibi arsa fiyatlarının yüksek olduğu şehirlerde bu yöntem kolaylıkla uygulanmaktadır [27].

Bath kentinde ise 1997 yılında tarihi kent merkezinde kent arkeolojisi veri tabanları kullanılarak 36 alt bölge tanımlanmıştır. Alt bölgeler, uygulanacak stratejilere göre dört başlığa ayrılmıştır. Başlıklar: Arkeolojik değer belirleme ve değerlendirme çalışmaları yürütülecek karakter bölgeleri, arkeolojik gözlem yürütülecek karakter bölgeleri, arkeolojik değerlerin in-situ (yerinde) olarak korunacağı karakter bölgeleri, arkeolojik değerlerin belgelenerek kaldırılabileceği karakter bölgeleri'dir [28]. İngiltere ve Fransa arkeoloji alanında yasal ve yönetsel yapısını en erken tamamlayan ülkelerdir. Bu ülkelerde yasal ve yönetsel yapı, tarafların mağdur olmamasını ve kentin arkeolojik değerinin ön plana çıkarılmasını amaçlamaktadır. Bu ülkelerde uygulanan kent arkeolojisi yöntemleri, kültürel mirasın yönetiminde yasal-yönetsel, finansal ve teknik problemler yaşayan ülkemiz için örnek teşkil edebilir [10].

Bilişim teknolojisi, mekânsal veri tabanları ve coğrafi bilgi sistemi gibi teknolojilerin gelişmesiyle kent arkeolojisi veri sistemleri oluşturulmuştur.Veri sistemleri sayesinde alan potansiyelleri bilinerek planlama stratejileri ve tahribatsız araştırma yöntemleri geliştirilmiştir. Böylece kentin katmanlarının bir arada değerlendirilmesi ve sunulması, kent ve kentliyle bütünleşmesi sağlanmıştır. Bu dönemde disiplinler arasındaki keskin sınırlar yumuşamış ve farklı disiplinler birbirlerinin yöntemilerinden faydalanabilmiştir. Böylece disiplinlerarası çalışma artmıştır. Bu gelişmelerle koruma planlamalarında paydaşların karar verme sürecine katılmaları gerçekleşmiştir [8].

Kent arkeolojisi kavramının Türkiye'deki gelişimine baktığımızda, 1951 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı "Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (GEEAYK)" oluştuğu görülmektedir. Kurul, artan imar faaliyetlerine karşı kültürel ve doğal mirasın korunmasını amaçlamış ve mevcut olan yapıların onarım projelerini ve çalışmalarını yürütmüştür. Ancak yapılan çalışmalar politik baskılar neticesinde başarısız olmuştur [29]. 25.04.1973 tarihinde ise gereksinimleri karşılayamayan bütün eski yasalar yürürlükten kaldırılarak "1710 sayılı Eski Eserler Kanunu" kabul edilmiştir. Bu yasayla koruma konusundaki çağdaş gelişmeler takip edilebilmiştir. Arkeolojik, tarihi ve doğal sit kavramlarının ilk kez yasal düzenlemelerde yer

almasının sağladığı olanaklarla GEEAYK, 1973-82 yılları arasında 100'ü kentsel alanda olmak üzere 417 sit alanı belirlemiştir [2]. Belirtilen yasayla, tarihi çevrenin doku bütünlüğüyle korunması sağlanmıştır. Alınan sit kararları kentlerin çok katmanlı niteliğini korumaya yöneliktir. Bununla birlikte sit kararları doğru şekilde belirlense de, uygulama sırasında sorunlar yaşanmış, siyasi baskılarla sit kararları değiştirilmek istenmiştir [15]. 21.07.1983 tarihinde 1710 sayılı kanun kaldırılarak, 2863 sayılı "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu" kabul edilmiştir [30]. Yasa ile koruma ve koruma alanı tanımlanmış, eski eser tanımı yerine UNESCO tarafından benimsenen "tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgisi bulunan, yerüstünde, yeraltında ve su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklar" olarak tanımlanan kültür varlığı terimi kullanılmaya başlanmıştır [15]. Kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına dair yapılacak işlemler düzenlenmiştir. Ayrıca gerektiğinde uygulama kararlarını alacak kurumun görevlerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Tüm dönemlere ait fiziksel kalıntının korunmasına olanak sağlayan bu yasal düzenleme günümüzde de geçerliliğini korumaktadır.

Türkiye'de kentsel ve arkeolojik sit ilk olarak 30.11.1993 tarihinde "Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Yüksek Kurulu" tarafından "338 sayılı ilke kararı" kapsamında tanımlanmıştır. 338 sayılı ilke kararı, "2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası'nın 6. maddesi kapsamında korunması gereken kentsel dokuların birlikte bulunduğu alanların, kentsel arkeolojik sit alanları olarak tanımlanması" karara bağlanmıştır ve bu alanların koruma koşulları belirlenmiştir [31]. Karar ile 3. Derece Arkeolojik Sitler de yeniden tanımlanarak koruma ve kullanma koşullarında değişiklikler yapılmıştır. Ancak ilke kararı, tarihsel sürekliliğin ve farklı dönem kentsel katmanlarının korunarak kent yaşamıyla bütünleşmesini sağlayamamış ve 19.04.1996 tarihli 415 sayılı ile ilke kararı ile Kentsel ve Arkeolojik Sit Alanı tanımı iptal edilmiştir.

Ardından 14.07.1998 tarih ve 594 sayılı "Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları İlke kararı" ile "kentsel arkeolojik sit" tanımı tekrar getirilmiştir [32]. Fakat bu ilke kararı da uygulamada çıkan sorunlar ve mevzuatla çelişen hususlar sebebiyle iptal edilmiştir. 05.11.1999 tarihinde yayınlanan 658 sayılı "Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları İlke Kararı" ile arkeolojik sit alanları önem yanısıra alanda uygulanacak koruma ve kullanma koşullarını kapsayacak şekilde 1., 2. ve 3. derece olmak üzere tanımlanmıştır [33]. 1. ve 2. derece arkeolojik sit alanları, korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak sit alanlarıdır. Ancak 2. derece arkeolojik sit alanlarında koruma ve kullanma koşulları, koruma kurulları tarafından belirlenecektir. 3. derece arkeolojik sit alanlarında, koruma-kullanma kararları doğrultusunda yeni düzenlemelere izin verilebilecektir.

2004 yılında yayınlanan 5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile ülkemizdeki koruma alanındaki yasal düzenlemelerin uluslararası ölçütlere ulaşması hedeflenmiş ve bu alanda harcanmak üzere yeni finansal düzenlemeler yapılmıştır [34]. Böylece kültürel varlıkların korunmasında bir yerelleşme hareketi başlamıştır. Belediyelerin ve valiliklerin bünyelerinde çeşitli alanlardaki uzmanların görev alacağı koruma, uygulama ve denetim bürolarının (KUDEB) kurulması öngörülmüştür.

Bu dönemde koruma çalışmalarında disiplinlerarası katılımın önemi anlaşılmış bu, kentin katmanlarının bütüncül olarak korunmasını ve arkeolojik kaynakların kent ile bütünleşerek kentsel gelişmenin sağlanmasında önemli bir gelişme olmuştur.

15.04.2005 tarihli ve 702 sayılı "Kentsel Arkeolojik Sit Alanları Koruma ve Kullanma Koşulları" ilke kararı ile "kentsel arkeolojik sitler", arkeolojik sit alanları ile birlikte korunması gerekli kentsel dokuları içeren ve bu özellikleri ile bütünlük arz eden korumaya yönelik özel planlama gerektiren alanlar olarak tanımlanmış, arkeolojik sit alanlarında yapılacak çalışmaların çerçevesi çizilmiştir. Söz konusu ilke kapsamında kentsel arkeolojik sit alanlarında sağlıklı ve kapsamlı bir envanter çalışmasına dayalı bütün ölçeklerdeki planlama çalışmalarının ivedilikle yapılmasına ve bu planların onanmasından sonra alt ölçekli uygulamalara geçilmesine karar verilmiştir [35].

2012 yılında yayınlanan 37 sayılı ilke kararında [36] arkeolojik alanlarda yapılan kazıların bilimsel yöntemlere dayandırılması, bu kazılar sonucunda bulunan kültür varlıklarının araştırılması, temizlenmesi ve uygun koruma yöntemleriyle yerinde sergilenmesi ve kent arkeolojisine kazandırılması gerektiğine yönelik açıklamalar vardır. İlkede ortaya çıkan kültür varlığı eğer kent dokusu ve kent tarihi için önemli veriler veren bir mimari eser ise, yerinde korunması gerektiği özellikle vurgulanmıştır.

Bu dönemde yasa ve düzenlemeler arkeolojik buluntuların korunmasına, belgelenmesine ve tescillenmesine ek olarak sunumuna yönelik kararları da barındırmaktadır. 702 ve 37 sayılı ilke kararları çok katmanlı kentlerde yapılan arkeolojik kazıları şekillendirmektedir. Bu ilke kararları çok katmanlı kent merkezlerinin korunmasına yönelik maddeleri de içermektedir. Ancak uygulama ve denetim aşamalarında karşılaşılan sorunlar, politik baskılar, plansız kentleşme, altyapı sorunları vb. sebeplerle yasal mevzuatlar bu alanları koruyamamaktadır.

2.3 Çok Katmanlılık Tanımı ve Çok Katmanlı Kentlerin Taşıdığı Değerler

Çok katmanlı kentler, farklı dönemlere ait fiziksel kalıntı ve izlerin yatayda, düşeyde veya farklı açılarda dizildiği yerleşimler olarak tanımlanır [15]. Anadolu coğrafyası, uzun bir tarihsel sürece sahip olduğu için pek çok kentinde farklı tarihsel katmanlar bir arada bulunmaktadır. Kentlerin katmansal değerleri, kentlere özgü bir kimliğin oluşmasını sağlamaktadır. Çok katmanlı kentlerde, katmansal izlerin birbirleriyle ve modern kentle ilişkisini anlamak ve bu katmanları koruyarak kent bünyesine katmak için kent arkeolojisi yöntemi gelişmiştir.

Aykaç (2009) [22], çalışmasında tarihsel katmanlaşmaya özgü ve adapte edilmiş değerlerden bahsetmektedir. Tarihi çevreler için önem arzeden birtakım değerler, katmanlaşma açısından da değerlendirilmelidir. Bu değerlerin birini veya birkaçını taşıyan kültür varlıkları korunması gerekli kültür varlığı niteliğini taşırlar. Bu değerler, Aykaç (2009)'ın çalışmasından türetilerek üretilmiştir.

Enderlik-Teklik değeri: Benzerleri zaman içerisinde yok olmuş yapılar ya da yapı elemanları enderlik değeri taşırlar. Teknik, renk, biçim, tür vb. açıdan benzeri olmayan veya günümüze tekil olarak ulaşan yapı ya da yapı elemanları teklik değeri taşırlar.

Teknik ve teknolojik değer: Tarihsel katmanlaşmaya ait fiziksel kalıntılar, izler ve yapılar ait olduğu dönemin teknik bilgi, beceri, yapım, malzeme ve işçiliğine dair bilgi vermektedir.

Belge değeri: Tarihsel katmanlaşmaya ait fiziksel kalıntılar, izler ve yapılar kentin farklı dönemlerinde yaşamış toplulukların sosyal, kültürel, ekonomik vd. yaşamları ve yapım teknolojileri hakkında bilgi vermektedir.

Estetik ve sanatsal değer: Arkeolojik mirasın tasarımındaki anlayışı ve bezeme özelliklerini, dönemin ulaştığı beğeni düzeyini ve niteliğini yansıtır. Sosyal değer: Arkeolojik kalıntılar, kamuoyu bilincini oluşturur ve farkındalık yaratırlar.

Bilimsel değer: Katmanlaşmaya ait kalıntı ve yapılar tarihi katmanlaşmayla ilgili bilgilerin bulunmasını sağlar.

Folklorik değer :Toplumun geçmişinden beri var olan toplumsal değerlerin mimari mekanlarda yarattığı etkiyi kapsamaktadır.

Özgünlük değeri: Kültürel varlıkların, kalıntıların ve izlerin değerini ve bütünlüğünü sağlayan özelliklerdir. Mimari mirasın özgünlüğü söz konusu olduğunda, konum, tasarım, malzeme ve işçilik özellikleri açısından içinde bulunduğu kültür alanının

bozulmamış bir belgesi olması gerekmektedir. İlk yapımından günümüze yapıların bünyesinde yer alan ve yapının kimliğini oluşturan tarihsel katmanlar, özgünlüğünün bileşenleri olarak kabul edilir .

Süreklilik değeri: Süreklilik katmanlaşmayı sağlayan unsurdur. Fiziksel süreklilik, farklı dönemlere ait iz kalıntı ya da yapıların üst üste veya yan yana birikmesidir. İşlevsel süreklilik ise, yapıların farklı dönemlerde yine aynı işlevle varlığını sürdürmesi ya da belli bölgelerin faklı dönemlerde benzer işlevlere sahip yapıların yanyana veya üstüste süreklilik göstermesidir.

Sürdürülebilirlik değeri: Yapıldığı dönemden bu yana ayakta kalmış ve kentsel imar faaliyetlerinden etkilenmemiş yapılar bu değeri içerir. Bütünlük değeri: Açık alan, kalıntı veya izlerin varoldukları çevre ve diğer miras unsurlarıyla birlikte bütünlük göstermesidir.

Bütünleşme değeri: Fiziksel iz veya kalıntıların günümüz kentiyle bütünleşmesidir.

İşlevsel değeri : Tarihsel yapıların çağdaş toplumlar tarafından kullanımının devam etmesi kültürel mirasa işlevsel değer katar. Bu sayede yapı korunur ve geleceğe taşınır. Yapı kendi özgün kullanımında ya da kentlinin onun için öngördüğü yeni bir işlevde kullanılabilir.

2.4 Kent Merkezlerindeki Arkeolojik Alanların Korunmasında Yönetimsel Çalışmalar ve Kuruluşlar

I. ve II. Dünya Savaşları'nın ardından, özellikle Avrupa kıtasında yer alan kültür varlıklarının korunması için çeşitli örgütler ve organizasyonlar kurulmuştur. Bu örgüt ve organizasyonlar bir takım konferanslar gerçekleştirmiş çeşitli tüzük ve tavsiyeler yayınlamışlardır. Bu kuruluşlar, tüzükler ve tavsiyeler doğrudan veya dolaylı olarak kent arkeolojisini de konu almıştır.

1931 / Atina Konferansı

Koruma konusunda uluslararası alanda yapılan ilk çalışma 1931 yılında Atina'da toplanan "I. Uluslararası Tarihi Anıtların Korunması ile İlgili Mimar ve Teknisyenler Konferansı"dır. "Atina Konferansı" olarak da bilinen bu toplantıda "önemli tarihi anıtlara fon oluşturan çevrelerin, yapı kümelerinin ve bazı özellikleri olan güzel görünüşlü manzaraların korunması" önerilmiş, bu ilkeler bütünü 1932 yılında İtalya'da "Carta del Restauro" olarak yasal bir kimlik kazanmıştır [1]. Atina Konferansı'nda daha çok önemli anıtlara fon oluşturan tarihi çevrelerin korunması

gerektiği vurgulanmış, tarihi yerleşimlerin kendi özellikleri gereği korunmaları gerektiği fikri henüz gelişmemiştir. Ancak konferansın yerinde (in-situ) korumanın gerekliliğine vurgu yapması ve koruma boyutunun anıtsal ölçekten çevresel ölçeğe genişlemesi kentsel arkeolojinin temellenmesi açısından önemlidir.

1946/ UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)

Kültürel mirasın korunması konusunda çalışmalar yapmak, Dünya Miras Listesi'ne alınacak varlıklara karar vermek ve bu varlıkların korunmasını sağlamak amacıyla 1946 yılında UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim ve Kültür Organizasyonu) kurulmuştur [37]. 1954'te yayınlanan UNESCO sözleşmesinde anıt eser kavramı kültürel varlık kavramına dönüşmüştür. 1956 yılında UNESCO, Yeni Delhi bir toplantı düzenlemiştir. Bu toplantıda koruma konusunda yeni kavramlar gelişmiş, müzecilikle ilgili kararlar alınmıştır. Türkiye, UNESCO'nun kurucu üyelerindendir.

1946/ ICOM/ International Council of Museums

ICOM (Uluslararası Müzeler Konseyi) 1946 yılında kurulmuştur. ICOM'un merkezi Paris'te yer almaktadır. Uluslararası Müzeler Konseyi, müzeler ve kültürel eserlerin, korumasını ve sürdürülmesini amaçlayan ve bu amaçla uluslararası teknik işbirliği ve danışmanlık sağlayan uluslararası bir organizasyondur [38]. 1956 yılında, UNESCO üyeliğine ilişkin yasa ile ICOM Türkiye Milli Komitesi kurulmuştur.

1949/ Avrupa Konseyi

Avrupa Konseyi, II. Dünya Savaşı'ndan büyük maddi ve manevi kayıpla çıkan Avrupa'da, halklar arasında uzlaşmayı sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Avrupa'nın ortak mimari mirası, arkeoloji, doğal ve beşeri tehlikelere karşı kültürel mirasın korunması, kültür varlıklarının envanterinin hazırlanması ve dijital ortama aktarılması, Avrupa kültür rotalarının oluşturulması ve koruma alanında tüzük ve metinler yayınlama kültürel varlıkların koruması ile ilgili çalışmaları vardır [**coe-int**]. Türkiye, Avrupa Konseyi'ne üye ülkelerdendir.

1957 / I. Uluslararası Tarihi Anıtlar, Mimar ve Teknisyenler Konferansı

Paris'te 1957'de I. Uluslararası Tarihi Anıtlar, Mimar ve Teknisyenler Konferansı düzenlenmiştir. Konferansta tarihi yapıların korunması için gerekli merkezi bir organizasyonun eksiliğinden bahsedilmiş ve koruma üzerine çeşitli tavsiyeler belirlenmiştir. Ülkeler tarihi yapıların korunması için merkezi bir organizasyon oluşturmalı ve mimarlar, şehir plancılar ve arkeologlar tarihi yapıların korunmasını kent planlamasına entegre etmek için işbirliği yapmaları konferansın dikkat

çeken tavsiyelerindendir. Bu tavsiyelerle tarihi çevrelerin korunmasında yönetim planlamalarının ve disiplinler arası çalışmanın önemine dikkat çekilmiştir.

1959 /ICCROM / Conservation and Restoration of Cultural Heritage

ICCORM (Uluslararası Kültürel Değerleri Koruma ve Düzenleme Çalışmaları Merkezi) 1959'da kurulmuştur. Merkezi Roma'da yer almaktadır. Taşınır ve taşınmaz kültür mirasının korunmasına yönelik eğitim ve araştırma çalışmaları yapan bir örgüttür [39].

1963/ Europa Nostra

Europa Nostra (Bizim Avrupamız), 1963 yılında kurulmuştur. Örgütün merkezi Hollanda'nın Lahey kentinde yer almaktadır. Europa Nostra, Avrupa Konseyi'nin bağımsız danışma kuruluşudur. Avrupa'da tehlike/tehdit altındaki anıtların ve alanların tanımlanması ve bu alanlar için yaşanabilir bir gelecek yaratma yönünde yerel, ulusal ve Avrupa düzeyinde kamu ve özel sektörden paydaşların harekete geçirilmesini amaçlamaktadır. Kültürel mirasın tüm bileşenleriyle korunması, sürdürülebilir koruma ve eğitim ve proje destekleri etkinlik alanlarındandır [40].

1964/ Venedik Tüzüğü

1964 yılında hazırlanan Venedik Tüzüğü'nde tarihi anıt kavramı kırsal ve kentsel yerleşmeleri de kapsayacak şekilde genişletilmiştir [41] . Böylece kültürel varlıkların tekil ölçekte koruma yerine kentsel ölçekte ve bütün olarak korunmasına olanak tanımıştır. Ayrıca arkeolojik kazı çalışmalarının UNESCO tarafından belirlenen ilkelere ve bilimsel standartlara uygun olarak yapılması kararlaştırılmıştır [41]. Venedik Tüzüğü'nde, arkeolojik alanların değerlendirilmesi konusunda önemli kararlar yer almaktadır. Bu alanların korunması gerektiği, bu alanlarda yeniden yapım faaliyetlerinden peşinen vazgeçilmesi gerektiği ve bu alanlarda bulunan buluntuların in-situ olarak korunması gerektiği tüzüğün arkeolojik alanlarla ilgili yaklaşımıdır. Ayrıca arkeolojik alanlarda uygulanacak restorasyon yöntemlerinden anastylosis'e izin vermektedir ve birleştirmede kullanılan maddenin ayırt edilebilecek nitelikte olmasını ve mümkün olduğunca az kullanılması gerektiğini belirtmiştir. Venedik Tüzüğü'nü pek çok ülke benimsemiş ve yasal düzenlemelerini Venedik Tüzüğü kararları doğrultusunda değiştirerek tarihi çevre korumanın yasal çerçevesini oluşturmuştur [2]. Bu sebeple koruma ve restorasyon çerçevesinde tüzük oldukça önemli ve bağlayıcı kararları içermektedir.

1965/ ICOMOS/ International Council on Monuments and Sites

ICOMOS, (Uluslararası Anıtlar Ve Sitler Konseyi), Venedik Tüzüğü'nün ardından 1965 yılında, Varşova'da toplanan ICOMOS'un birinci genel kurulu niteliğindeki kongre hem Venedik Tüzüğü'nü uluslararası düzeyde kabul etmiş, hem de ICOMOS'un kuruluş kararını vermiştir. Başlıca amacı, tarihi anıtlar ve sitlerin korunması ve değerlendirilmesine yönelik ilkeler, teknikler ve siyasetler geliştirmek ve ilgili her türlü araştırmayı desteklemek ve yönlendirmektir [42]. ICOMOS, koruma alanında pek çok katkıda bulunmuştur. Bunlar dünyadaki koruma uzmanlarını bir araya getirerek, disiplinlerarası bir bilgi alışverişini oluşturmak, korunması gereken yer ile ilgili belge toplamak, arşiv ve envanter çalışması yapmak, mimarlık mirasının korunmasını ve geliştirilmesini amaçlayan uluslararası sözleşmelerin kabulü ve yürürlüğe sokulması için çalışmak şeklinde sıralanabilir. Türkiye, ICOMOS'a üyedir.

1969/Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi/Avrupa Konseyi

Venedik Tüzüğü'nün ardından yayınlanan Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi, arkeolojik bulguların korunmasını ve arkeolojik mirasın korunmasına yönelik arkeolojik araştırmaların bilimsel yöntemlerle yapılmasını ve yasadışı kazılara son verilmesini tavsiye etmektedir. Sözleşmede arkeolojik mirasın tanımı yapılmıştır ve arkeolojik değerlerin bir yönetim süreci içerisinde değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır [43]. Ancak bu sözleşme zaman içerisinde yetersiz kalmıştır.

1975/ Amsterdam Bildirgesi-Avrupa Mimari Miras Yılı/ICOMOS

1975 yılı "Geçmişimiz İçin Bir Gelecek" sloganıyla "Avrupa Mimari Miras Yılı" ilan edilmiştir. Bu organizasyon Avrupa mimari mirasının korunması için gerçekleştirilmiştir [8]. Bu organizasyonun sonucunda Ekim 1975 tarihinde Amsterdam Bildirgesi yayınlanmıştır. Bu bildirgede Avrupa mimarlık mirasının kültürel değerine ve Avrupa'nın ortak mirası oluşuna vurgu yapılmıştır. Bu mirasın korunması, gelecek kuşaklara aktarılması ve kent planlamalarının dahilinde ele alınması belirlenmiştir. Bildirgede mimarlık mirasının kapsamı üstün nitelikli tek yapıları ve çevreleri olarak değil tarihsel ve kültürel değeri olan bütün kırsal ve kentsel yerleşimler olarak belirlenmiştir. Eski alanların sağlıklaştırılması bölgenin toplumsal yapısını bozmayacak/değiştirmeyecek uygulamaları kapsamalıdır [44]. Bu bildirge kentsel arkeoloji kavramını başlatan bir gelişmedir [21][8].

[8] Çırak'ın aktarımıyla, Altınöz'ün "Çok Katmanlı Kentteki Tarihsel Katmanlaşmayı Çözümlemek: Kent Arkeolojisi" isimli eseri, 2006

1984/Floransa Arkeoloji ve Planlama Toplantısı/Avrupa Konseyi

1984 yılında Floransa'da, Avrupa Konseyi tarafından Arkeoloji ve Planlama Toplantısı (Archaeology and Planning Colluguy) düzenlenmiştir. Bu toplantıda kentsel arkeolojik alanların korunarak şehir planlamalarına katılmalarının arkeolog ve planlamacılar arasındaki işbirliği ile sağlanabileceği belirtilmiştir. Bu işbirliği ile kent planlama sürecinde arkeolojik rezervlerin ön görülmesi ve korunması gerekli olan alanların etkin olarak korunması, arkeolojik kalıntıların şehir gelişimi sürecinde zarar görmesinin engellenmesi, arkeolojik çalışmaların planlama projelerinin bir parçası olarak finanse edilmesi, planlama ve koruma arasındaki uyumsuzlukların giderilmesi hedeflenmiştir [45].

1985/Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi/Avrupa Konseyisi

Avrupa kültürel ve mimari mirasının korunması için koruma politikalarını ve yasal önlemleri özetleyen sözleşmede Mimari mirasın şehir planlamasının bir parçası olarak korunması ve halkın bilinçlendirilmesi gibi önlemler yer almaktadır. Sözleşmede tarihi anıtlar ve çevreleri üç katagoride ele alınmıştır. Bunlar anıtlar, bina grupları ve ören yerleridir. Sözleşmede ören yerlerinden topografik olarak tanımlanabilen, tarihsel, arkeolojik, sanatsal veya bilimsel açıdan önem taşıyan alanlar olarak bahsedilmektedir [46].

1987/ Washington Tüzüğü: Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü / ICOMOS

1987 yılında Washington'daki ICOMOS Genel Toplantısı'nda, Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Uluslararası Sözleşmesi (Charter for the Conservation of Historic Towns and Urban Areas) kabul edilmiştir. Sözleşmede arkeolojik mirasın korunması ile kentsel planlama kararlarının bütünleşmesi benimsenmiştir. Kentsel arkeolojik alanlarda koruma planlaması sürecinde disiplinler arası çalışmanın önemine vurgu yapılmıştır ve arkeoloji kent ve kent planlarının ayrılmaz bir parçası olarak görülmüştür. Sözleşmede tarihi kentsel alanların korunmasına dair ilkelerin yanı sıra bu alanların kentle bütünleşmesi için gerekli uyarlamaları da yer almaktadır [47].

1990/ Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü/ ICOMOS

1990 yılında İsviçre'nin Lozan kentinde ICOMOS'un Uzman Komitesi "International Commitee on Archaeological Heritage Management" (ICAHM) tarafından Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü (Charter for the Protection and Management of the Archaeological Heritage) kabul edilmiştir [48]. Bu tüzükte bayındırlık projelerinin

arkeolojik mirasa en az zarar verecek şekilde planlanmasını sağlayacak yasal düzenlemelerin yapılmasına, envanter oluşturularak bilimsel çalışmaların mirasın içeriği ve niteliğine dayandırılması; veri sağlama ve koruma amaçlı arkeolojik araştırmaların, kalıntılara zarar vermeyen teknikler kullanılarak yapılması; arkeolojik miras yönetiminin yerinde koruma ve bakım amaçlaması, aksi durumda bu mirasın kazılarak ortaya çıkarılmaması; arkeolojik mirasın halka sunularak çağdaş toplumların kökenlerinin ve buna ilişkin izlerin korunma gereğinin algılanması; çeşitli disiplinlerden nitelikli uzmanların yetiştirilmesinin ülkelerin eğitim politikalarının önemli bir hedefi olması; uluslararası işbirliği ve uzmanlar arası bilgi ve deneyim alışverişinin geliştirilmesi kararlaştırılmıştır [49].

1992/Arkeolojik Mirasın Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi /Avrupa Konseyi

1992 yılında Avrupa Konseyi tarafından Valletta'da, Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (European Convention on the Protection of the Archaelogical Heritage) yeniden düzenlenmiştir. Bu sözleşmede arkeolojik mirasın tarihi ve kültürel değerinin yanı sıra bilimsel değerinden dolayı da korunması gerektiği belirtilmiştir [48]. Bu sebeple bu alanların korunmasının insanlık tarihinin saptanması sağlanmaktadır. Sözleşmede arkeolojik mirasın kapsamı belirlenmiş mimari eser grupları ve açılmış sit alanları bu kapsama alınmıştır. Sözleşmede disiplinlerarası çalışmanın önemi vurgulanmış ve kentsel planlamaların arkeolojik verilere göre yapılması tavsiye edilmiştir. Bu planlamalar vasıtasıyla bulunan arkeolojik varlıkların yerinde korunmasına dair karar da mevcuttur. Sözleşmede bütün planlama ve arkeolojik çalışmaların finanse edilmesi belirlenip, buluntuların sergilenmesinden devlet sorumlu tutulmuştur. 1999 yılında bu sözleşme, Türkiye tarafından kabul edilmiştir [49].

Valletta Toplantısı'nın devamında Avrupa Arkeoloji Planı hazırlanmıştır. Bu sözleşme ile arkeolojik mirasın korunması politikaları ve yapılanma politikalarının bütünleşmesi gerektiği ve idari ve bilimsel denetimin sağlanmasının önemi vurgulanmaktadır. Bu kanunla korumada kentsel planlamanın öneminden bahsedilmiştir. 1992 yılında Türkiye'nin de içinde bulunduğu aday ülkeler ve üye ülkelerin imzaladığı "Avrupa Arkeolojik Mirasının Korunması Sözleşmesi" ile arkeolojik mirasın yönetimi yeni bir yön kazanmıştır. Arkeolojik miras yönetimi," bilgisayar destekli veritabanı ve kodlama sistemleri ile döküm çalışmalarının yürütülmesi, arkeolojik haritaların ve değerlendirme tekniklerinin geliştirilmesi, kamu ve özel sektör tarafından desteklenmesi, koruma-kullanma dengesi içinde düşünülmesi, 26 lenme-koruma-yayın işlerinin bir bütün olarak algılanması, kamu bilincini artırıcı (public awareness) ve eğitimle bütünleştirilmesi gereken bir süreç" olarak tanımlanmıştır [24]. Bu süreç içerisinde kentsel arkeolojik miras,

kentsel devamlılık ve kentli bilincinin oluşturulması için çok önemli bir değer olarak ön plana çıkmaktadır [24]. 1992 yılında yayımlanan "Avrupa Arkeolojik Mirasının Korunması Sözleşmesi" nde arkeolojik miras yönetimi, bilgisayar destekli veritabanı ve kodlama sistemleri ile döküm çalışmalarının yürütülmesi, arkeolojik haritaların ve değerlendirme tekniklerinin geliştirilmesi, kamu ve özel sektör tarafından desteklenmesi, koruma-kullanma dengesi içinde düşünülmesi, belgelenme-koruma-yayın işlerinin bir bütün olarak algılanması, kamu bilincini artırıcı ve eğitimle bütünleştirilmesi gereken bir süreç olarak tanımlanmıştır [50].

1998/Taşınmaz Kültür Varlıklarından Oluşan Tarihi Çevrenin Bütünleşik Korunmasını Destekleyici Tedbirlere İlişkin Tavsiye /Avrupa Konseyi

Bu tavsiye kararları, tarihi yapıların ve bu yapıların kalıntılarına hitap ederek, onların tanımlanmasını ve sınıflandırılmasını, korunmalarını sağlamayı ve bu korumanın in-sitü olarak sağlanmasını kapsamaktadır. Bu çerçevede üyelerinin yasa ve yaptırım kararlarını belirlemesini içermektedir.

1999/ Burra Tüzüğü/ICOMOS

Tarihsel sürekliliğin, kent belleği açısından öneminin anlaşılmasıyla birlikte; tarihi çevre koruma sürecinin bir parçası olarak; bütünleşme, sunum ve yorumlama gibi kavramlar 1990'lı yılarda önem kazanmış [8] ve 1999 yılında Burra Charter ile bu kavramlar Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi Icomos'un Avustralya şubesi tarafından tanımlanmıştır [51]. Burra Tüzüğü, kültürel alanların korunması, yönetimi ve sunumu için ilkeleri belirleyen bir sözleşmedir. Tüzük, kültürel miras alanlarını korumak, yönetmek ve sunmak için standartlar belirlemiştir. "Kültürel önem" Icomos Avusturalya tarafından oluşturulan Burra Tüzüğü'nde "tarihi çevrelerin içinde barındırdığı estetik, tarihsel, bilimsel, sosyal ve ruhani değerler bütünüdür." şeklinde tanımlanmaktadır, korunmuşluk durumu (bütün olarak / bütünün parçası / kalıntı / iz vb.), ulaşılabilirlik ve algılanabilirlik durumu, araştırılmışlık durumu, fiziksel ve işlevsel devamlılık durumu, bütünleşme durumu, enderlik/tipiklik durumu, koruma statüsü oluşturur [22].

2000/Avrupa İyi Uygulama Kodu Arkeoloji ve Kent Prensipleri/Avrupa Konseyi

2000 yılında Mart ayında bir grup uzman tarafından Avrupa Konseyi'nin Kültürel Miras Komitesi'ne Avrupa İyi Uygulama Kodu: "Arkeoloji ve Kent Projesi"(A European Code of Good Practice) onaylanmıştır. Bu uygulamada koruma kentsel arkeolojik çalışmaların temel hedefi olarak belirlenmiştir ve arkeolojik mirasın korunmasının kentsel planlamalara dahil edilmesi gerektiği kabul edilmiştir. Geçmişi koruma arzusu ile kentsel yenileme arasında denge kurulması gerektiği söz konusudur. Ayrıca, kentsel

tasarımda bütün katılımcılar arasındaki işbirliğinin önemi vurgulanmış, kentsel arkeoloji disiplinler arası bir çalışma alanı olarak tanımlanmıştır. Şehir plancıların, mimarların ve arkeologların sorumlulukları belirlenmiştir [52].

2003-2005/APPEAR Method/ Avrupa Konseyi ve ICOMOS

Ulaşılabilirlik Projeleri: Toprak Altındaki Kentsel Arkeolojik Kalıntıların Sürdürülebilir Korunması ve Geliştirilmesi (Accesibility Projects: Sustainable Preservation and Enhancement of Urban Subsoil Archaeological Remains) 2003-2005 yılları arasında ICOMOS'un katkılarıyla geliştirilmiş ve kent içerisindeki arkeolojik alanların kent ile uyum içerisinde bütünleşmesini amaçlayan bir geliştirme programıdır [53]. APPEAR 2003-2005 yıllarında Belçika, Fransa, Macaristan, İtalya, İspanya, İngiltere, Almanya Yunanistan olmak üzere dokuz ülkede yürütülmüştür. Bu proje, kent merkezlerindeki arkeolojik kalıntıların, kamuya açılması için korunmasını, kentle bütünleşmesini ve geliştirilmesini sorgular [53]. Projenin amacı tarihi kent merkezlerinde yer alan kalıntıları en iyi şekilde koruyarak halka sunmak ve bu kalıntıları başarılı bir şekilde şehirle bütünleştirmek için uygulanacak yöntemleri tanımlamaktır. APPEAR Projesi'nin sonuçları 2005 yılının Ekim ayında Belçika'nın başkenti Brüksel'de gerçekleştirilen bir kongrede ortaya konmuştur. APPEAR Projesi'nde, kentsel arkeolojik alanlarda yapılacak tasarımlarda izlenmesi gereken çalışmaları belirlenmiştir. Bu çalışmalar, alanın değerinin ve arkeolojik potansiyelinin belirlenmesi, kalıntıların niteliğinin belirlenmesi, kalıntıların bozulmasına neden olan faktörlerin belirlenmesi ve korunmuşluk durumunun tespiti, yatırım maliyetinin ve potansiyel finansmanın belirlenmesi, fizibilite çalışmalarının yapılması, potansiyel kullanıcıların ve paydaşların belirlenmesi şeklinde sıralanabilir [53]. Arkeolojik bulgular APPEAR kapsamında taşıdığı anıtsal değeri, teklik değeri, sayılabilirlik ve iletişimsel kapasitesi, tarihsel değeri, sembolik değeri, müze ziyaret değeri, çevresel değeri vb. değişkenlere bağlı olarak değerlendirilmiştir. APPEAR Projesi, arkeolojik kent merkezlerinde yapılacak müdahalelere yönelik bir rehberdir. Bu rehberde tarihi kent merkezlerinin değerlendirilmesi altı ana başlıktan oluşmaktadır. Bunlar: Arkeolojik Alanın Sunumu ve Yorumlanması, Arkeolojik Alanlarda Düzenleme ve Yönetim, Arkeolojik Alanlarda Ekonomik ve Sosyo-kültürel Etki, Arkeolojik Alanlarda Mimari ve Kentle Bütünleşme, Arkeolojik Alanlarda Koruma ve Restorasyon ve Kentsel Arkeolojidir[9][53].

[9]Kentsel Arkeoloji- Kent Arkeolojisi tez kapsamında tanımlandığı için APPEAR başlığı altında incelenmemiştir.

Arkeolojik Alanın Sunumu ve Yorumlanması: Arkeolojik alanda bulunan kalıntı ve izler, tarihi kent merkezinin kullanımı süresince belki yüzyıllara yayılan tadilatlar geçirmişlerdir. Böylece kalıntı ve izler, kendi kullanımlarına dair güncel bilgiler verirler. Çok katmanlılık özelliği gösteren arkeolojik alanları kamuya sunmak bir görevdir. Kent içindeki arkeolojik alanlarda uygulanacak sunumun teknikleri tersinir olmalı ve bu alanları bozmamalıdır. Bu sebeple kent merkezlerinde yer alan arkeolojik alanların varlığı, kentsel tasarım çalışmalarında bir veri olmalıdır. Kültürel miras, insanlık tarihinin tanıklarıdır. Bu tanıklığın gelecek kuşaklara olduğu gibi iletilmesi için kültürel mirasın in-situ olarak korunması zorunludur. Barselona Tarih Müzesi Müdürü Antoni Nicolau I Martí (2005), arkeolojik bir alanın özgünlüğünü ve kendine özgü tarihini açığa çıkaran planlamalar sayesinde kültürel mirastan en üst seviyede yararlanabileceğini belirtmiştir [53]. Marti (2005)'ye göre, arkeolojik alanın sosyal ve kültürel potansiyelini tam olarak anlamak ve alanın, bulunduğu şehir üzerinde sosyal ve kültürel etki yaratmasına odaklanmak planlama ekibinin temel amacıdır. Arkeolojik alanların değerlendirilmesi, bir şehrin sosyal ve kültürel çevresinde etkiler oluşturur. Bu etkiler, arkeolojik bir alanın kamuya sunulmasını amaçlayan planlama sürecinde dikkate alınması gereken belirleyici bir unsurdur. Arkeolojik bir alanın yorumlanması disiplinler arası bir çalışmanın ürünüdür. Bu yorumu yansıtmak için kullanılan müze yöntemlerinin arkeolojik izlerin yorumunu değiştirmemesi gerekir. Tüm müze araçları, ziyaretçilerin izleri doğru anlamasına yardımcı olmalıdır ve izlerin tarihi doğalarını korumalıdır. Arkeolojik bir alanın sunumunda faydalanılan dolaşım, müzecilik ve segnografi gibi çalışmalar alanın doğasına saygı duyan nitelikte olmalıdır. Bu çalışmalarda tersinir özellikte, çağdaş ve uyumlu malzemeler seçilmelidir. Bu çalışmalarda cesur tasarım kararları alınarak arkeolojik izlerle zıtlık oluşturulabilir. Böylece arkeolojik varlıkların algılanması ve yorumlanması daha kolay sağlanır. Ayrıca aydınlatma elemanları, görsel işitsel efektler ve modeller bu alanların sunumunda yararlanılan önemli müze elemanlarıdır. Arkeolojik alanların sunumunda gerçek ve taklit arasında kafa karışıklığına sebep olmamak için rekonstrüksiyondan kaçınılmalıdır. Ancak çağdaş malzemeler kullanılarak tamamlamalar yapılabilir. Arkeolojik alanlarda yapılan tüm müdahalelerin tersinir olması zorunludur. Arkeolojik bir alanın yorumlanması, onun sergilenmesi ve korunması için kilit bir önemdedir. Bu amaçla sağlanan müze tesisleri ve hizmetleri, günümüzde arkeolojik alanların yönetimini, korunmasını ve sergilenmesini doğrudan etkilemektedir. Bu sebeple kamuya açılan bir arkeolojik alanda bütün kalıntılar okunaklı hale getirilmelidir. Arkeolojik kalıntıların yorumlanması, çok disiplinli bir arkeolojik çalışmanın ürünüdür. Arkeolojik bir çalışmada yetkin bir inceleme ve analiz teknikleri sayesinde ilerleme kaydeder. Bu yaklaşımlarla arkeolojik bir alanın sergilenmesi ve kamu tarafından anlaşılması amacıyla farklı tasarımlar ve teknolojik araçlar arkeolojik sit değerlerine saygı duyarak onları yorumlamak için kullanılırlar.

Arkeolojik Alanlarda Düzenleme ve Yönetim: Arkeolojik alanların düzenlenmesi, ve bu düzenlemede kullanılacak yöntemler onların nasıl sergileneceklerini etkileyen kararlardır. Arkeolojik bir buluntunun ilk önce ön değerlendirilmesi yapılmalıdır. Bu buluntular ekonomik, sosyal ve bilimsel açıdan oldukça önemlidirler. Bu sebeple yapılacak değerlendirme sosyal ve ekonomik zorunluluklara da bağlıdır[10]. Kentsel alanda yapılan ön çalışmalar doğrultusunda "arkeolojik riskler" içeren alanlar tanımlanmalı ve haritalanmalıdır. Bu tür çalışmalar, şehir planlamacılarını oluşabilecek risklere karşı uyarır ve gerekli önlemlerin alınmasını sağlar. Arkeolojik alanların belge niteliği taşıdığı unutulmamalıdır. Bu sebeple arkeolojik alanların tespit edilmesi ve haritalanması önemlidir. Bir arkeolojik alanın titizlikle incelenmesi şehircilik açısından ideal olandır. Üzerinde yeterli çalışmalar yapılmış bir arkeolojik alan, aceleyle incelenen ve kamu sunumuna hazır hale getirilmek için çeşitli zararlara maruz kalmış bir alana tercih edilir. Arkeolojik bir alanda yapılan kazı çalışmaları, mevcut izlerin varlığı sebebiyle belirli kısıtlamalara göre yapılır. Bu çalışmalar sırasında aslolan arkeolojik mirasa zarar vermemektir. Bu çalışmalar arkeolojik araştırmaların ilk aşamasından sonra gerçekleştirilir. İlk aşama titizlikle yapılmalı ve iyi belgelenmiş bir çalışma olmalıdır. Arkeolojik alanlarda yapılan ilk çalışma alanının doğru bir şekilde yorumlanması için zorunludur. Arkeolojik alanların korunması ve sunulması için kentsel gelişme ve planlama dahilinde ele alınmaları oldukça önemlidir. Ancak tarihi kent merkezlerinde kalıntı ve izlerin varlığı kentsel gelişim ve planlama çalışmalarında engel olarak görünmektedir. Bu izlerin tanınması, kabul edilmesi ve dikkate alınması gerekir.

Arkeolojik Alanlarda Ekonomik ve Sosyo-kültürel Etki: Kent içinde yer alan arkeolojik alanların kent ve kentliye kazandırılması, o kentin sosyal ve kültürel çevresi üzerinde bir takım etkilere sebep olur. Bu etkiler, planlama projeleri kapsamında dikkate alınmalıdır. Arkeolojik bir alan ziyaretçileri tarafından sosyal paylaşım aracı olarak kullanılabilir. Ayrıca bu alanlarda çeşitli gösteriler ve faaliyetler gerçekleşebilir. Özgün haliyle korunan ve estetik duyarlılığı olan bir arkeolojik alan tasarımı ziyaretçilerini tekrar tekrar kendine çeker. Böylece kent dokusu canlanır ve kentin kültürüne, eğitimine ve ekonomisine katkı sağlanır. Arkeolojik alanların sosyo-kültürel etkisi alanın bilimsel, tarihi ve arkeolojik yönlerinden bağımsız bir etmendir. Sosyo-kültürel etkiyi politik ve sosyal düşünceler şekillendirmektedir. Arkeolojik bir alanın yönetiminde bölge halkının görüşlerini göz önünde bulundurmak, arkeolojik alanın bulundukları yerele bağ kurmalarını sağlar. Arkeolojik bir alanın değerlendirilmesinde yapılan ziyaretçi anketleri, sosyo-kültürel etkinin belirlenmesine yardımcı olur. Bu anketlerle ziyaret eden halkın kesimleri, ziyaret nedenleri, alanın çeşitli gruplar üzerindeki etkisi, arkeolojik değerlendirmenin nasıl anlaşıldığı ve

[10]Colardella, 2005, APPEAR Method.

bu algıların kimliksel entelektüel ve duygusal etkisi ortaya çıkar. Anketler, alanın değerlendirilmesine dair yapılan projelere katkı sağlar. Aynı zamanda ekonomik etkileri ölçmeye ve analiz etmeye olanak verir.

Arkeolojik bir alanın ekonomik ve sosyal çıkarlarının tanımlanması, alanın yatırımcılar tarafından finanse edilmesini ve kalkınma projeleri dahilinde değerlendirilmesini sağlar. Kent bütünü içinde değerlendirilen arkeolojik alanlar, istihdam yaratırlar ve ekonomiye katkı sağlarlar. Bu sebeple kültürel miras alanındaki yatırımlar kent ekonomisi için olumlu etki yaratır. Özellikle turizm potansiyeli yüksek olan bölgelerde bulunan arkeolojik alanlar finansör bulma konusunda avantajlıdır.

Arkeolojik Alanlarda Mimari ve Kentle Bütünleşme: Arkeolojik izlerin çağdaş kentle bütünleşmesi hem geçmişin sürekliliğini sağlayan hem de kentsel gelişime katkı sağlayan bir gerekliliktir. Arkeolojik alanların kentsel bir çevreyle bütünleşmesi uzman mimarlar, şehir plancıları ve arkeologların beraber yürüttüğü bilimsel bir çalışmanın yanı sıra kültürel odaklara ve ekonomik çıkarlara bağlı sosyal bir çalışmadır. Ayrıca bu izlerin kentle bütünleşmesi, turizm ekonomisine katkı sağladıkları için önemlidir. Arkeolojik bir alanın kentle bütünleşerek halka sunulmasında kullanılacak tasarım yöntemi arkeolojik alanın işlev ve kimliği ile uyumlu olmalıdır. Arkeolojik bir alanın değerlendirilmesinde peyzaj önemli bir konudur. Peyzaj, bu alanların kentle bütünleşmesi için bir araç olarak kullanılabilir. Peyzaj ögeleriyle kentin çağdaş yapıları ile arkeolojik kalıntılar arasında bağlantı kurulabilir. Bu amaçla kullanılan peyzaj elemanları arkeolojik alanın bütünlüğüne saygılı, ayırt edilebilir ve okunabilir olmalıdır. Arkeolojik bir alana dair alınan mimari kararlar alanın kentsel konumuyla ilişkilidir. Bu kararlar konumunun merkeziliğine, tarihine, turizm potansiyeline, kentsel gelişimine vb. etkenlere bağlı olarak değişir. Ayrıca bu önlemler iklim, jeoloji gibi alanın coğrafi verileri, kentsel ortamın kendine has özellikleri ve kentin tipolojisi gibi değişkenlere de bağlıdır. Arkeolojik bir alanın mimari referanslara dayanarak bir veri tabanının oluşturulması, farklı çalışma alanları arasında kıyaslama ve araştırma yapılmasına katkı sağlar. Bu tür veri tabanları, tarihi ve teknik nitelikteki bilimsel bilgilerle sağlanmalıdır. Kent dokusunda yer alan bu farklı arkeolojik alanların sorunları alana özel olarak çözülmelidir. Bu sorunlar kentle bütünleşmeye dayalı projelerle çözülür.

Arkeolojik Alanlarda Koruma ve Restorasyon: Kentsel arkeolojik alanlar sadece arkeolojik rezervler değil aynı zamanda tarihsel ve çevresel değerlerle şekillenmiş kültürel oluşumlardır. Bu sebeple hem ulusal hem de uluslararası odakların ilgisini çekerler. Arkeolojik alanların sergilenmesi ve korunması, onların kentli tarafından öğrenilmesini ve kentliyle bütünleşmesini sağlar. Çağdaş kent ve arkeolojik alan arasındaki bağın kurulması sosyal, kültürel, eğitimsel, çevresel ve şehircilik açısından

olumlu sonuçlar doğurur. Bu sebeple şehir planlamasına yapılan her müdehale mevcut arkeolojik alanlara saygılı olmalıdır. Ayrıca yapılacak müdahaleler yıllar boyunca meydana gelen uyumsuzluklara çözüm bulmalıdır. Bu süreçte kentlinin göstereceği özen oldukça önemlidir. Kentsel arkeolojik alanlar, katmansal yapıları gereği bütünleşik koruma yaklaşımlarını gerektirir. Bütünleşik koruma, sadece üstün değere sahip yapılar yerine tüm mirasın korunmasıdır. Bütünleşik koruma, disiplinlerarası işbirliğini gerektirir. Bütünleşik korumanın tanımı ve kapsamı Venedik Tüzüğü ve Amsterdam Bildirgesi'nde açıklanmıştır. Bütünleşik korumanın temel özelliklerinden biri, kültürel varlıkların, kentsel planlama ve kentsel tasarım aracılığıyla korunmasıdır. Günümüzde kentsel planlama, sosyal ve ekonomik planlamanın bir parçasıdır. Bu sebeple, tarihi kent merkezlerinin sağlıklaştırılması tüm bu süreçle bütünleşmektedir. Ayrıca envanter çalışmalarının tam ve eksiksiz yapılması, örgütsel ve finanssal koşulların sağlanması ve yasal düzenlemelerin uygulanması bütünleşik korumanın sağlanabilmesi için temel şartlardır. Envanter çalışması, yeterli örgütsel, kurumsal ve parasal koşulların oluşturulması, yasal gereklerin yerine getirilmesi ve kararların alınması, koruma programının şekillenmesi bu yöntemin geçerli olması için gereklidir. Koruma kararları ve uygulamaları, alandaki mirasta bozulmaya neden olan bütün faktörleri etkisiz hale getirmeyi amaçlar. Eğer bozulmaya neden olan faktörler iyi tanımlanmışsa koruma uygulamaları işe yarar. Koruma projeleri hazırlanırken, ilk olarak ana bozulma faktörleri koruma projelerinde sorumlu olanlar tarafından tanımlanmalıdır. Bozunmanın nedeni farklı bileşenlerden oluşan karmaşık bir yapıda olabilir. Bu faktörler fiziksel, kimyasal veya biyolojik nitelikte olabilir ve birbirleriyle etkileşim içinde olabilir [54]. Bütün bozulma faktörleri belirlendikten sonra, her biri incelenmelidir. Bu inceleme belirlenen sıraya göre düzenlenir :

-Dikkate alınan faktörün ayırıcı niteliğini ortaya koyan parametrelerin belirlenmesi

-Dikkate alınan faktörün bozulmaya sebep olan eylem şeklinin analiz edilmesi

-Koruma yöntemlerinin ve düzeltici önlemlerin tanımlanması

-Koruma yöntemlerinin ve düzeltici önlemlerin uygulanması Koruma yöntemleri, arkeolojik alanların kamuya açık hale getirmeyi amaçlayan projenin bir parçası olmalıdır. Çok katmanlı yerleşimlerde koruma ve tasarım birbirinden bağımsız olarak ele alınamaz [54].

2008/ Kültürel Miras Alanlarının Yorumlanması Ve Sunumu Hakkında Bildiri Ename Tüzüğü/ICOMOS/

Kültürel Mirasın Yorumlanması ve Sunumu için Tüzük (Charter for the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites), kültürel miras alanlarının yorumlanması ve sunumu için kılavuzlar oluşturmayı amaçlamaktadır. Kültürel mirasın korunmasında kamuoyunun ve eğitimin rolünü vurgulamaktadır. Tüzüğe göre miras alanlarını özgünlüğüne saygı duymak için alanın tarihsel sürecindeki aşamalar

tanımlanmalıdır. Tüzük ayrıca bu alanların yorumlanmasında tüm paydaşların dahil edilmesini vurgular.

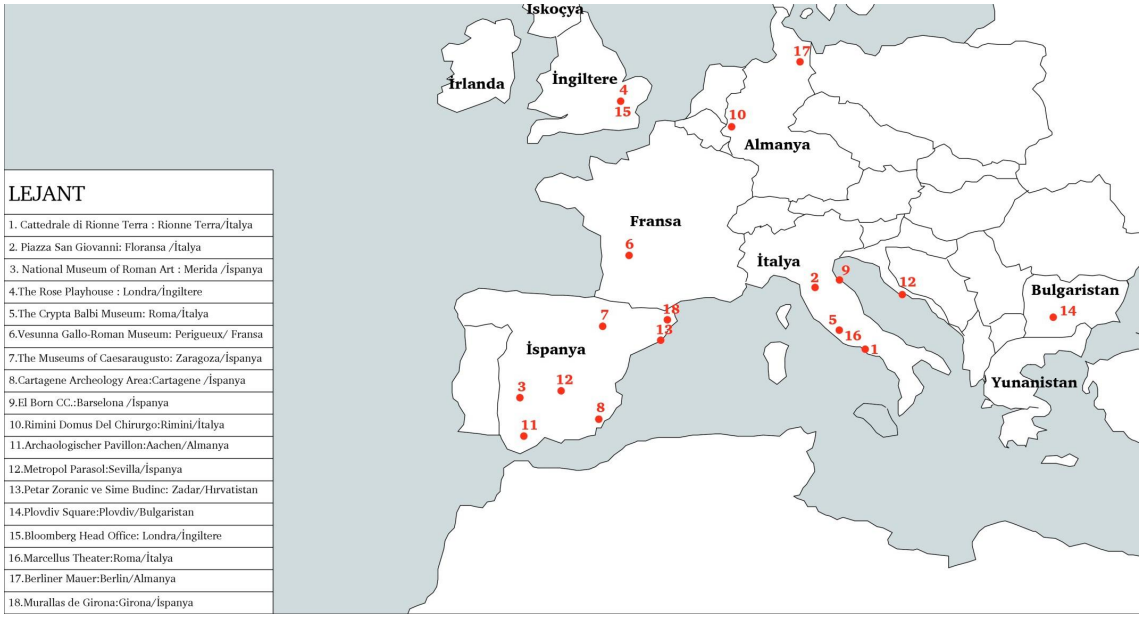
2011/ Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması ve Yönetimiyle İlgili Valletta İlkeleri / ICOMOS

Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması ve Yönetimiyle İlgili Valetta İlkeleri (The Valletta Principles for the Safeguarding and Management of Historic Cities, Towns and Urban Areas) 28 Kasım 2011'de Paris'te yapılan 17. ICOMOS Genel Kurulunda kabul edilmiştir [50]. Valletta İlkeleri'nde tarihi kentler soyut ve somut bileşenleri üzerinden tanımlanmış ve arkeolojik kalıntıları somut bileşenlerin içinde değerlendirmiştir. Tarihi çevrelerin korunmaları ve çağdaş toplumla bütünleşmelerinin kent planlama ve imar hareketlerinin temelini oluşturduğu bildirilmiştir. Valletta İlkeleri'nde mimari mirasın korunması ve yönetimi için disiplinler arası bir ön çalışmanın yapılması gerektiği belirtilmiştir. Valetta İlkeleri'ne göre miras alanının korunması için sit çevresi hakkında derin bilgi sahibi olunmalıdır. Ayrıca korumanın bu alanları izleyerek ve bakımını yaparak mümkün olabileceği belirtilmiştir. Valetta İlkeleri'nde Washington Tüzüğü'nde bahsedilen koruma yaklaşımı detaylandırılmış, belirli bir düzenlemeye bağlanmış ve koruma yaklaşımlarında disiplinlerarası çalışmanın önemi vurgulanmıştır.

2017/ Kamuya Açık Arkeolojik Alanların Yönetimi Hakkında Salalah Rehberi/ICOMOS

Kamuya Açık Arkeolojik Alanların Yönetimi Hakkında Salalah Rehberi (Salalah Guidelines for the Management of Public Archaleological Sites) 30 Temmuz 2017 tarihinde ICOMOS tarafından yayınlanmıştır. Rehberde sürdürülebilirlik vurgusu yapılmaktadır ve arkeolojik alanlara dair en güncel belgedir. Rehber, kamuya açık/açılması muhtemel arkeolojik alanlarda turizm ve kentsel gelişme baskıları güçlü bir sürdürülebilir yönetim sistemi oluşturmayı amaçlamaktadır.

3
Kent Arkeolojisi Uygulamalarına Dair Örnekler

Şekil 3.1 Seçilen Örneklerin Konumu [55]

Tez kapsamında, kent arkeolojisine dair pek çok örnek incelenmiştir. İncelenen örneklerden 18 tanesi belirlenen ölçütlere göre seçilmiştir (Şekil 3.1). Örnekler seçilirken, kent arkeolojisi kavramının ortaya çıktığı ve olgunlaştığı Avrupa kıtasından olmalarına önem verilmiştir. Bir diğer önemli ölçüt ise örneklerin günümüzde de yoğun bir şekilde yerleşim gören tarihi kent merkezlerinde yer almasıdır. Örnekler, tez kapsamında modern kentle bütünleştiği tarihe göre, en eski uygulama birinci örnek olacak şekilde listelenmiştir. Yapım tarihi belirlenemeyen örnekler listenin en sonuna eklenmiştir. Böylelikle kent arkeolojisi uygulamalarının tarihsel süreç içerisinde nasıl geliştiği irdelenebilmiştir. Seçilen örneklerde kent arkeolojisine dair uygulamalar APPEAR başlıklarına göre de değerlendirilmiştir. APPEAR başlıklarına göre örneklerin sergilenmesinde bir takım ortaklıklar tespit edilip Şekil 3.56'da bu tespitler tablolaştırılmıştır.

3.1 Cattedrale di Rionna Terra, Rionna Terra/İtalya

Tablo 3.1 Cattedrale di Rionna Terra Künyesi

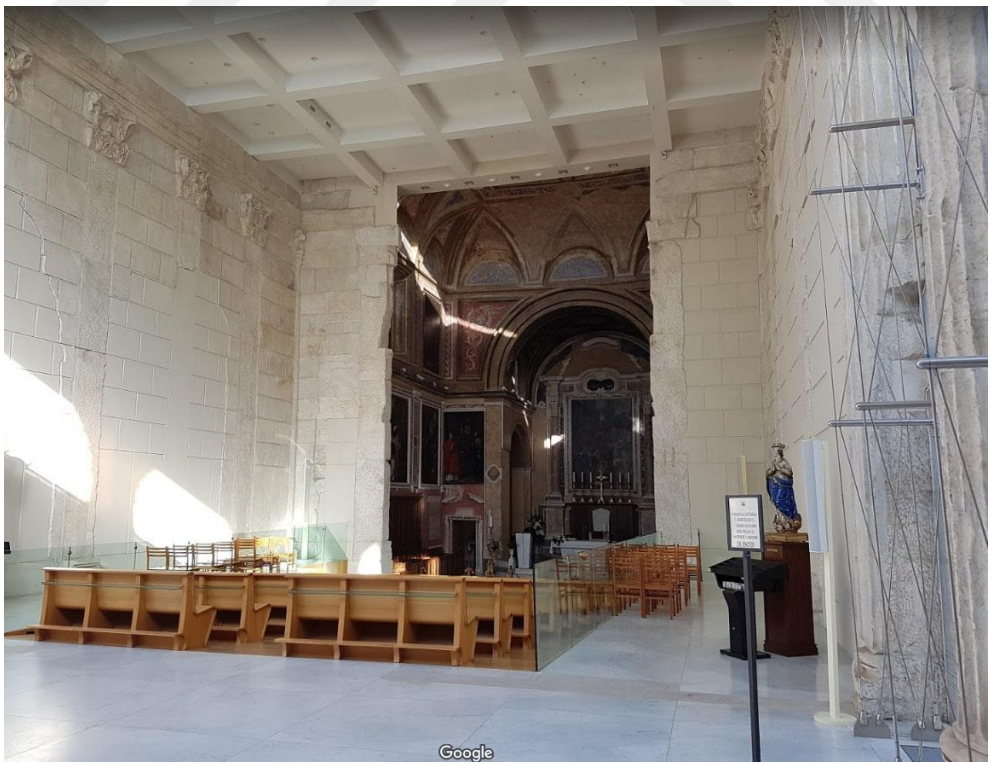
Adı	Cattedrale di Rionna Terra
Konumu	İtalya/Rionna Terra
Yerleşim Dönemleri	• M.Ö. 3. yüzyıl ilk yerleşim •1970'li yıllarda kent boşalmıştır •1980'li yıllar kent ölçeğinde restorasyon çalışmaları
Tasarım Ekibi	Yerel hükümet organizasyonuyla
Tasarım Finansörü	Bulunamadı
Tasarımın Elde Edilme Şekli	Mimari tasarım yarışması
Özgün ve Güncel Kullanımları	Roma tapınağı/ Barok ve Roma dönemlerini yansıtan katedral, bütün kent bir arkeo park olarak değerlendirilmiştir.
Alan	36.000 m^2
Öne Çıkan APPEAR Başlığı	Ekonomik ve sosyo kültürel etki
Açıklama	Roma dönemine ait bir tapınağın barok tarzında bir katedrale dönüştürülmüştür. Bu tapınak-katedral günümüzde hala kullanılmaktadır. Tapınak-katedral trafındaki binaların otele dönüştürülmesinin ardından yerel nüfus bölgeye geri dönmüştür. Mimari ve arkeolojinin beraber çalışması, terkedilen bu yerleşimin hızla kalkınmasını sağlamıştır. Kalıntılar, bulundukları çevreyle ve modern kentle bütünleşik olarak sunulmaktadır.

Şekil 3.2 Cattedrale di Rionna Terra Konumu [56]

Şekil 3.3 Cattedrale di Rionna Terra Cephesi [56]

Şekil 3.4 Cattedrale di Rionna Terra İç Mekanı [56]

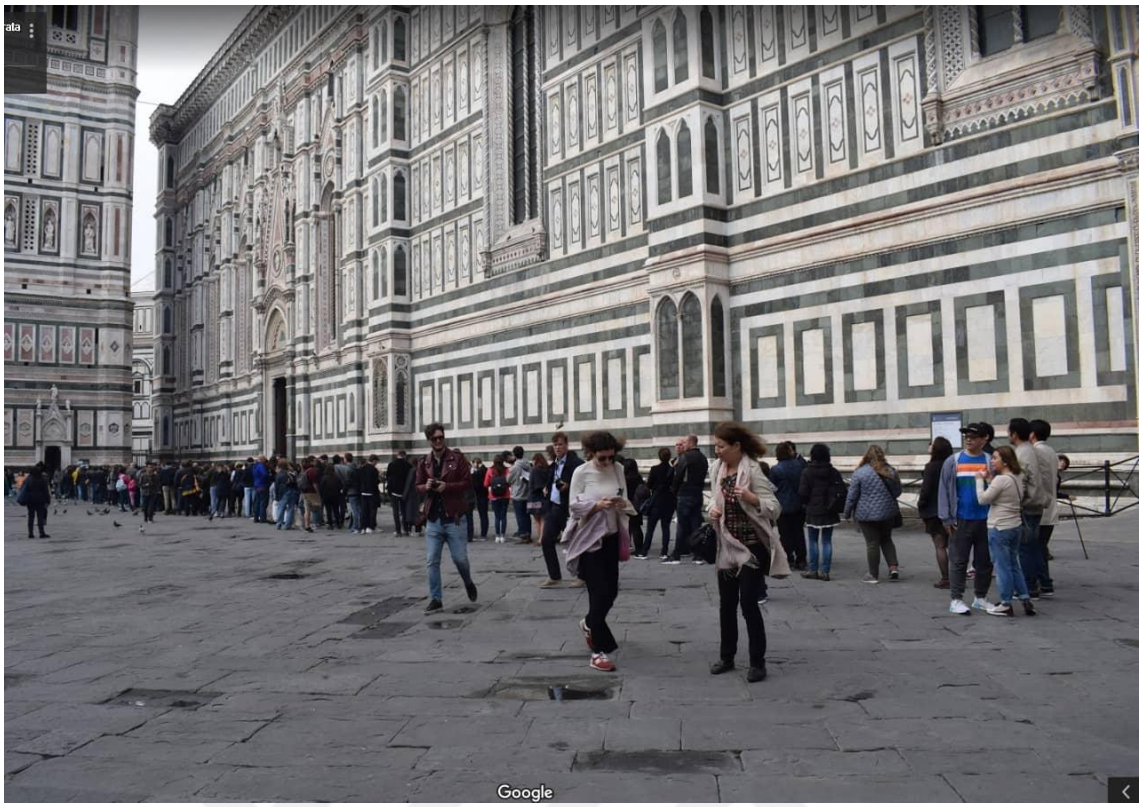
3.2 Piazza San Giovanni, Floransa/İtalya

Tablo 3.2 Piazza San Giovanni Künyesi

Adı	Piazza San Giovanni
Konumu	İtalya/Floransa
Yerleşim Dönemleri	•M.S.4.yy. ilk yapım yılı • 1893-1895 arası arkeolojik kazıların yapılması • 1965-1974 Yeni tasarım yılı
Tasarım Ekibi	Yerel hükümetçe
Tasarım Finansörü	Müze giriş ücreti
Tasarımın Elde Edilme Şekli	Şehircilik faaliyetleri sırasında kalıntıların ortaya çıkması ile
Özgün ve Güncel Kullanımları	Sur, domus. kilise, vaftizhane, kilise, meydan, müze
Alan	Bulunamadı
Öne Çıkan APPEAR Başlığı	Mimarlık ve Kent Entegrasyonu
Açıklama	Roma dönemine ait sur kalıntıları, domus kalıntıları ve Santa Reperata Kilisesi kalıntıları üzerine inşa edilen kilisenin bodrum katında kentin eski katmanlarına ait bu izler sergilenmektedir. Kalıntılar bir gezi rotası ve bilgilendirme levhaları ile sunulmaktadır.

Şekil 3.5 Piazza San Giovanni Konumu [57]

Şekil 3.6 Piazza San Giovanni [56]

Şekil 3.7 Piazza San Giovanni Arkeolojik Buluntular [56]

3.3 National Museum of Roman Art, Merida/İspanya

Tablo 3.3 National Museum of Roman Art Künyesi

Adı	National Museum of Roman Art
Konumu	İspanya/ Mérida
Yerleşim Dönemleri	•M.Ö 25 Emerita Augusta karakolu • 1838 eski müzenin inşatı • 1986 yeni tasarım yılı
Tasarım Ekibi	Rafael Moneo ve ekibi
Tasarımın Finansörü	Bulunamadı
Tasarımın Elde Edilme Şekli	Mimarlık ofisi
Özgün ve Güncel Kullanımı	karakol, amfitiyatro, tiyatro-müze
Alanı	10.380 m^2
Öne Çıkan APPEAR Başlığı	Düzenleme ve Yönetim
Açıklama	Bir tiyatro ve amfitiyatro kalıntılarının yanı sıra Emerita Augusta'nın kalıntılarınında yer aldığı müze, müze giriş ücreti ile finanse edilmektedir. Kalıntıları bir gezi rotası ve müzecilik elemanları ile sergilenmektedir.

Şekil 3.8 National Museum of Roman Art Konumu [57]

Şekil 3.9 National Museum of Roman Art Görünüş [58]

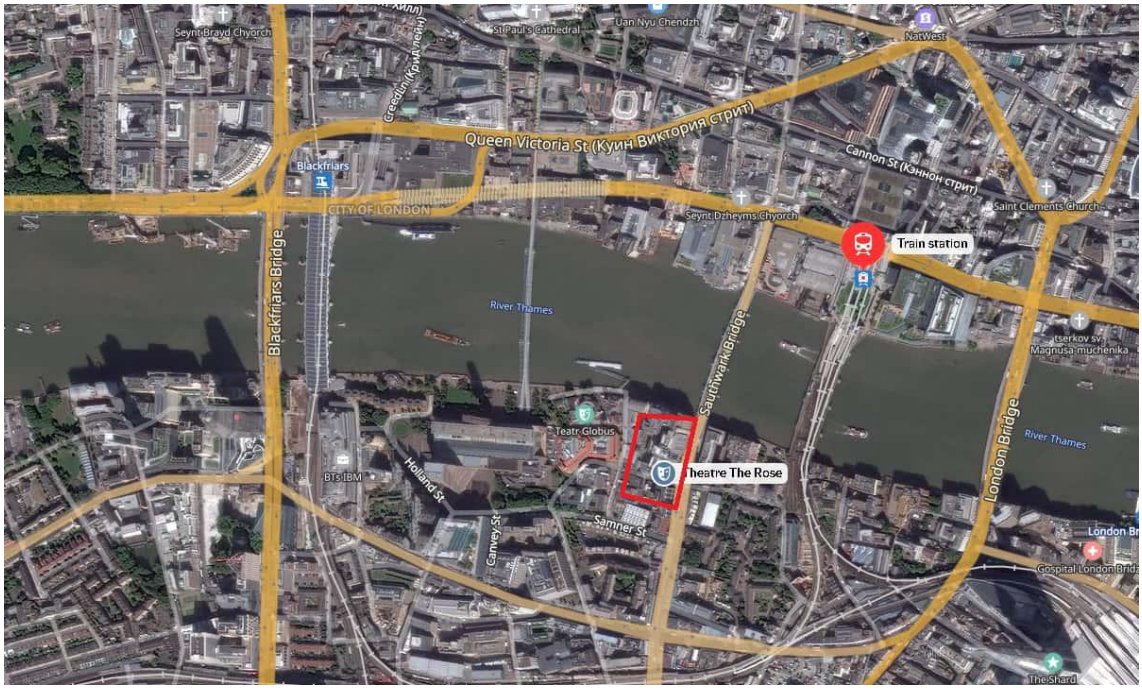

Şekil 3.10 National Museum of Roman Art Görünüş [58]

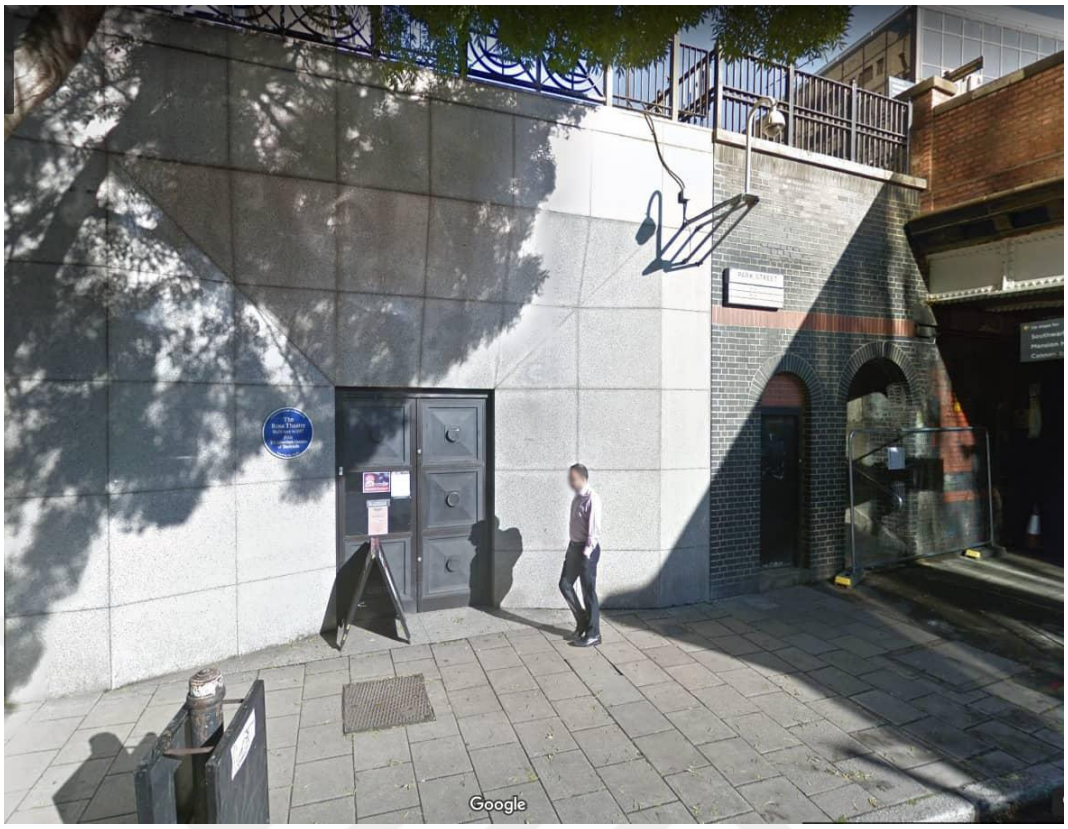
3.4 The Rose Playhouse, Southwark/İngiltere

Tablo 3.4 The Rose Playhouse Künyesi

Adı	The Rose Playhouse
Konumu	İngiltere/Southwark
Yerleşim Dönemleri	•1587 ilk yapım yılı • 1950 kalıntılar üzerine ofis bloğu yapılması • 1989 arkeolojik kalıntılara ulaşılması
Tasarım Ekibi	Yatırımcı finansmanı ile yerel hükümetçe
Tasarımın Finansörü	•Yatırımcı finansmanı ile yerel hükümetçe •Rose Theatre Trust kuruluşu •Bağışlarla
Tasarımın Elde Edilme Şekli	1989/ Yatırımcı tarafından kamuoyunun farkındalığı ve English Haritage tavsiyeleriyle
Özgün ve Güncel Kullanım	Tiyatro/ Arkeolojik sergi ve ofis bloğu
Alan	
Öne Çıkan APPEAR Başlığı	Arkeolojik Alanın Sunum ve Yorumlanması
Açıklama	Ofis bloğunun inşası sırasında Rose Playhouse temel kalıntıları ortaya çıkmıştır. English Haritage ve kamuoyu baskılarıyla kalıntıların ofis bloğunun bodrum katında ücretsiz olarak sergilenmesine karar verilmiştir. Katınlar, bir gezi platformu, şefaf yüzeylerinoluşturulması ve ışık ile yönlendirme gibi yöntemlerle sergilenmektedir. Kalıntıların bakım ve onarımı için Rose Theatre Trust kurulmuştur.

Şekil 3.11 Rose Playhouse Konumu [57]

Şekil 3.12 Rose Playhouse Girişi [56]

Şekil 3.13 Rose Playhouse Arkeolojik Sergisi [59]

3.5 The Crypta Balbı Museum, Roma/İtalya

Tablo 3.5 The Crypta Balbı Museum Künyesi

Adı	The Crypta Balbı Museum
Konumu	İtalya/Roma
Yerleşim Dönemleri	•M.Ö. 13.yüzyıl ilk yapım yılı • 5. Ve 9. Yüzyıllar arası • Rönesans Dönemi • 1981 keşfedilme tarihi • 2000 yılından günümüze müze
Tasarım Ekibi	Maria Letizia Conforto, Massimo, Lorenzetti ve Studio F27
Tasarım Finansörü	Soprintendenza archeologica di Roma (Roma Arkeoloji Müfettişi) kazıları
Tasarımın Elde Edilme Şekli	Arkeolojik keşif sonrası, Roma Kültür Çevre Mirası Bakanlığı tavsiyesi
Özgün ve Güncel Kullanımı	Çok katmanlı yapı kompleksi / Kentsel arkeolojik müze
Alanı	3.000 m^2
Öne Çıkan APPEAR Başlığı	Arkeolojik Alanların Sunumu ve Yorumlanması
Açıklama	Korunan kalıntı: Çok katmanlı kent kalıntıları koruma çatısı ve gezi rotası ile sunulmaktadır. Kalıntılar bulundukları çevreyle uyumlu olarak modern ve uyumlu malzemeler ile tamamlanmıştır.

Şekil 3.14 The Cyripta Balbi Museum Konum [57]

Şekil 3.15 The Cyripta Balbi Museum [56]

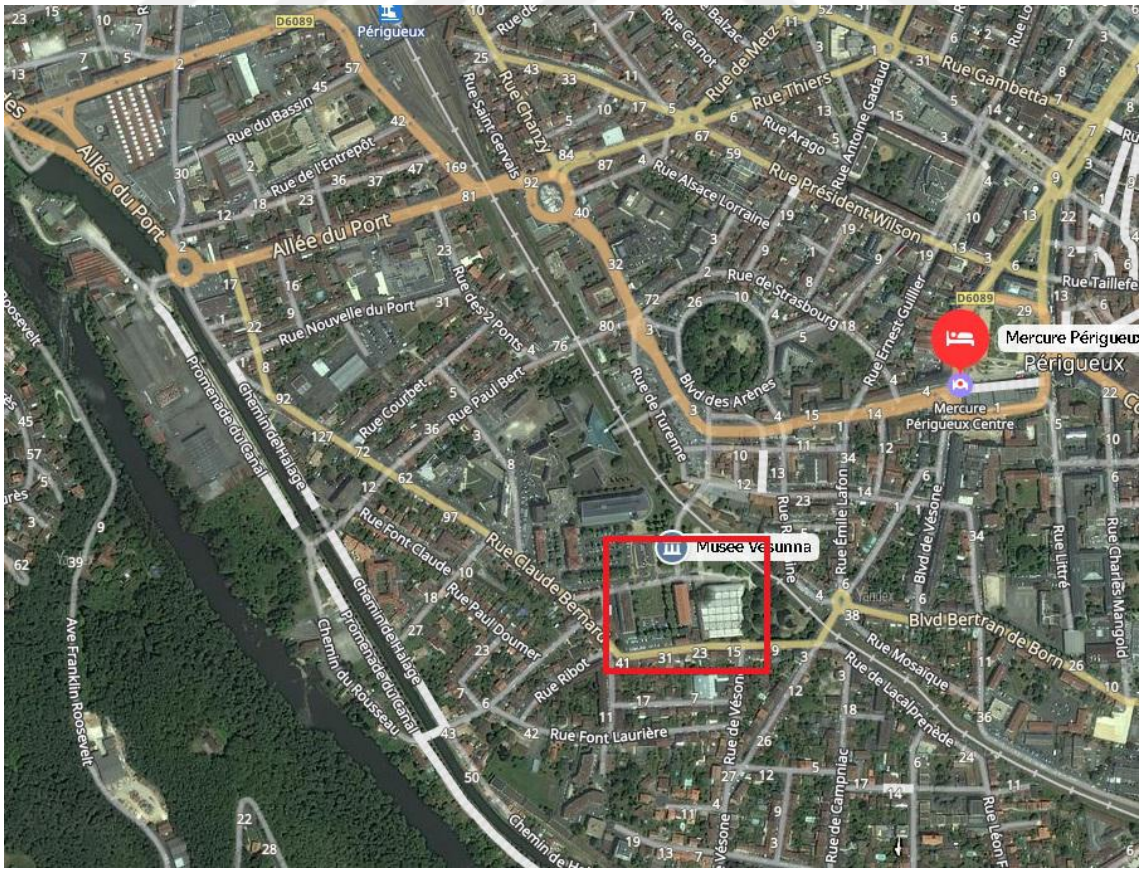

Şekil 3.16 The Cyripta Balbi Museum Arkeolojik Kalıntıların Sunumu [56]

3.6 The Vesunna Gallo-Roman Museum, Périgueux/Fransa

Tablo 3.6 Vesunna the Gallo-Roman Museum Künyesi

Adı	The Vesunna, the Gallo-Roman Museum of Périgueux
Konumu	Fransa/ Périgueux
Yerleşim Dönemleri	• 3. Yüzyıl ilk yapım yılı • 1959 kalıntıların keşfi • 2003 yeni tasarım tarihi
Tasarım Ekibi	Jean Nouvel ve ekibi
Tasarım Finansörü	Devlet fonlarıyla
Tasarımın Elde Edilme Şekli	1993-Mimari Tasarım Yarışması
Özgün ve Güncel Kullanım	Konut Alanı/Arkeolojik Müze
Alanı	6.900 m^2
Öne Çıkan APPEAR Başlığı	Arkeolojik Alanlarda Sunum ve Yorumlama Arkeolojik Alanlarda Düzenleme ve Yönetim
Açıklama	Büyük bir Gallo Roman yerleşiminin kalıntılarının sergilendiği müzede koruma çatısı oluşturulması, kalıntıların gezi rotası ile sunumu ve eserlerin üç boyutlu olarak algılatılması gibi müzecilik yöntemleri kullanılmıştır. Müzeye giriş ücretlidir.

Şekil 3.17 The Vesunna -Gallo Roman Museum Konumu [57]

Şekil 3.18 The Vesunna -Gallo Roman Museum Cephesi [60]

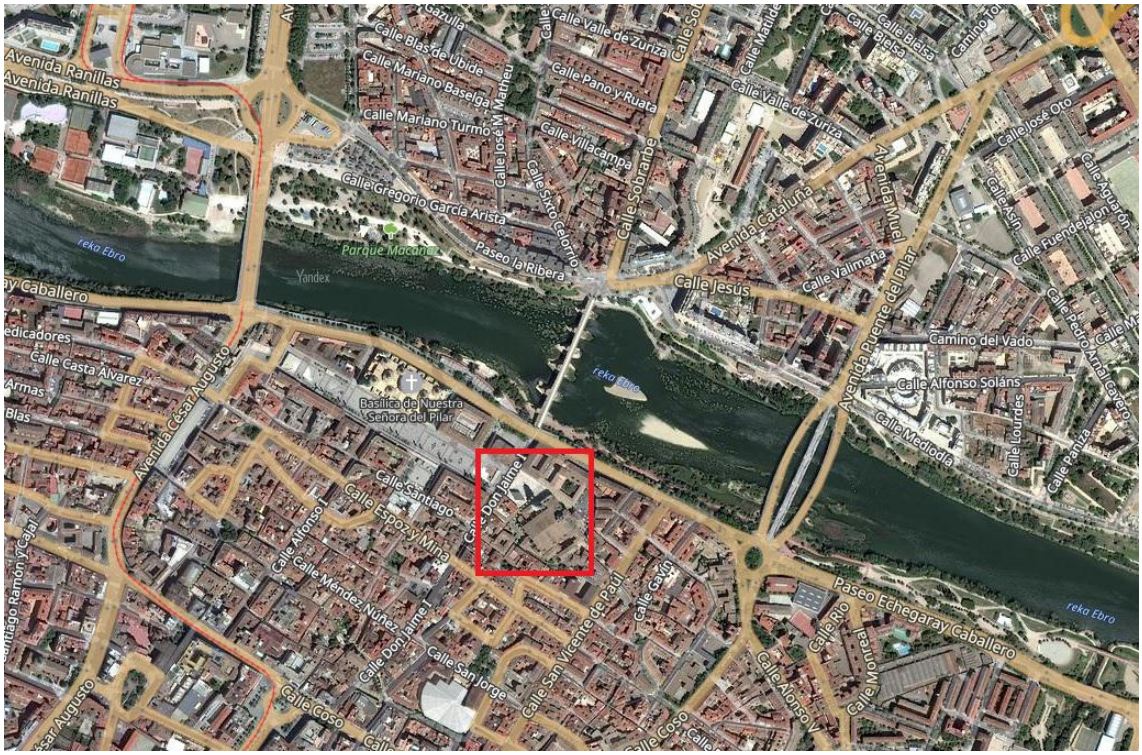

Şekil 3.19 The Vesunna -Gallo Roman Museum Arkeolojik Kalıntılar [60]

3.7 The Museums of Caesaraugusto, Zaragoza/İspanya

Tablo 3.7 The Museums of Caesaraugusto Künyesi

Adı	The Museums of Caesaraugusto
Konumu	İspanya/Zaragoza
Yerleşim Dönemleri	•M.Ö. 14. Yüzyıl ilk yapım •1995 Caesaraugusta Forum Müzesi •1999 Cesaraugusta Halk Hamamı Müzesi •2000 Caesaraugusta Nehri Limanı Müzesi •2003 Caesaraugusta Tiyatro Müzesi
Tasarım Ekibi	Bulunamadı
Tasarım Finansörü	Bulunamadı
Tasarımın Elde Edilme Şekli	Bulunamadı
Özgün ve Güncel Kullanımı	kamu yapıları kompleksi / Müzeler kompleksi, Meydan
Alanı	6.000 m^2
Öne Çıkan APPEAR Başlığı	Arkeolojik Alanlarda Sunum ve Yorumlama Arkeolojik Alanlarda Düzenleme ve Yönetim Mimari ve Kentle Bütünleşme Düzenleme ve Yönetim
Açıklama	Kamu yapıları kalıntıları gezi rotası ve koruma çatısı ile sergilenmektedir. Kalıntılar güncel yapılarla bütünleşik olarak sunulmaktadır.

Şekil 3.20 The Museum of Caesaraugusto Konumu [57]

Şekil 3.21 The Museums of Caesaraugusto [56]

Şekil 3.22 The Museums of Caesaraugusto [56]

3.8 Cartagene Archeology Area, Cartagene/İspanya

Tablo 3.8 Cartagene Archeology Area Künyesi

Adı	Cartagene Archeology Area
Konumu	İspanya/ Cartagene
Yerleşim Dönemleri	•M.Ö. 200- M.S. 435 ilk yapım • 2011 tasarımın yapılması
Tasarım Ekibi	Nacho Álvarez-Monteserín, Javier Gutiérrez, Pablo Sigüenza, José López (amann canovas maruri)
Tasarım Finansörü	Cartagena Puerto de Culturas, 977,719 € bütçe
Tasarımın Elde Edilme Şekli	Mimarlık- Mühendislik Ofisi
Özgün ve Güncel Kullanımı	Roma hamamı, domus / Kentsel kamusal alan
Alanı	Bulunamadı
Öne Çıkan APPEAR Başlığı	Arkeolojik Alanlarda Mimari ve Kentle Bütünleşme Arkeolojik Alanlarda Düzenleme ve Yönetim
Açıklama	Termal banyolar, forum ve domus kalıntılarının sergilendiği arkeolojik alan koruma çatısı ve gezi platformu ile sergilenmektedir.

Şekil 3.23 Cartagene Archeology Area Konumu [57]

Şekil 3.24 Cartagene Archeology Area Cephesi [58]

Şekil 3.25 Cartagene Archeology Area [58]

3.9 Domus Del Chirurgo, Rimini/İtalya

Tablo 3.9 Domus Del Chirurgo Künyesi

Adı	Domus Del Chirurgo
Konumu	İtalya /Rimini
Yerleşim Dönemleri	•M.S.2. yy. Cerrahın evi •M.S.5-6. yy. Cumhuriyet dönemi bina kalıntıları •M.S.8. yy. Nekrapol alanı • 1989-1999 arkeolojik kazılar • 2001 projelendirme tarihi • 2005 projenin bitim tarihi
Tasarım Ekibi	Bulunamadı
Tasarım Finansörü	Bulunamadı
Tasarım Elde Edilme Şekli	Bulunamadı
Özgün ve Güncel Kullanımı	Cerrahın evi, kamusal yapı, nekrapol alanı / Müze
Alanı	$700m^2$
Öne Çıkan APPEAR Başlığı	Mimari ve Kentle Bütünleşme Arkeolojik Alanlarda Sunum ve Yorumlama
Açıklama	Cumhuriyet dönemi kalıntılarının ve bir cerrahın evine ait kalıntıların sergilendiği müzede gezi rotası oluşturulmuş ve koruma çatısı tasarlanmıştır. Müzeye giriş ücretlidir.

Şekil 3.26 Domus Del Chirurgo Konumu [57]

Şekil 3.27 Domus Del Chirurgo [58]

Şekil 3.28 Domus Del Chirurgo Arkeolojik Kalıntılar [58]

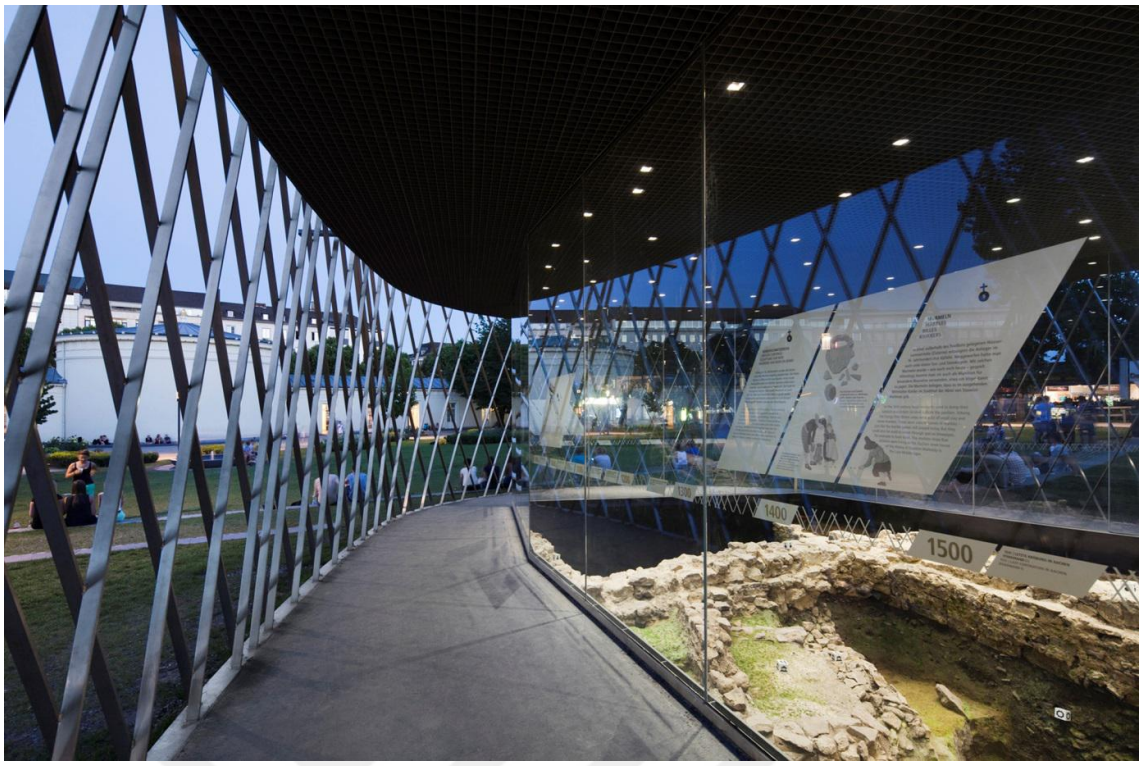
3.10 Archäologischer Pavillon, Aachen/Almanya

Tablo 3.10 Archäologischer Pavillon Künyesi

Adı	Archäologischer Pavillon
Konumu	Almanya/ Aachen/Elisagarten
Yerleşim Dönemleri	•M.Ö.4700 ilk yerleşim tarihi • M.S. 910-1500 Orta Çağ yerleşimi • 2009 Ulusal Mimari Proje yarışması • 2013 yeni tasarım yılı
Tasarım Ekibi	Kadawittfeld Mimarlık Ofisin
Tasarım Finansörü	Aechen kenti ile DSA Firması
Tasarımın Elde Edilme Şekli	Mimari Tasarım Yarışmas
Özgün ve Güncel Kullanımı	Çok katmanlı yapı kompleksi /Pavyon-kent parkı aydınlatma elemanı
Alanı	160 m^2
Öne Çıkan APPEAR Başlığı	Arkeolojik Alanlarda Sunum ve Yorumlama
Açıklama	Kentin farklı katmanlarına ait kalıntılar Elisagarten parkı içinde koruma çatısı ve şefaf yüzeyler oluşturularak aydınlatma elemanları ile sunulmaktadır. Kalıntılar kentsel tasarım ögesi olarak kullanılmaktadır.

Şekil 3.29 Archäologischer Pavillon Konum [57]

Şekil 3.30 Archäologischer Pavillon [61]

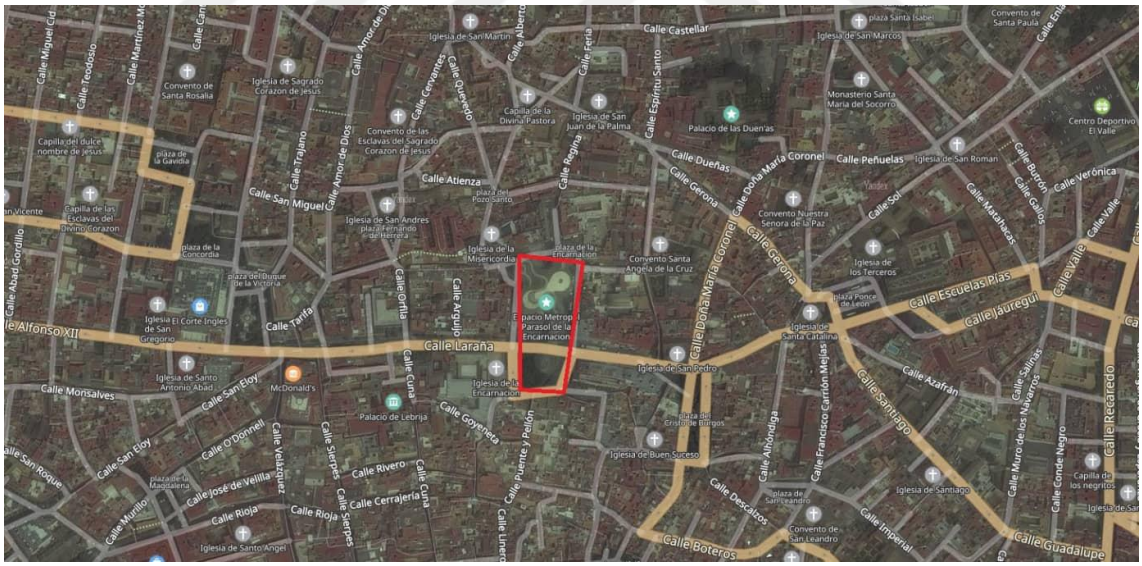

Şekil 3.31 Archäologischer Pavillon Arkeolojik Kalıntılar [61]

3.11 Metrapol Parasol, Sevilla/İspanya

Tablo 3.11 Metrapol Parasol Künyesi

Adı	Metropol Parasol
Konumu	İspanya/ Sevilla
Yerleşim Dönemleri	•Roma Dönemi • 2011 yeni tasarım yılı
Tasarım Ekibi	J. Mayer ve ekibi
Tasarım Finansörü	YAyuntamiento de Sevilla und SACYR
Tasarımın Elde Edilme Şekli	İşveren tarafından Ayuntamiento de Sevilla und SACYR
Özgün ve Güncel Kullanım	Çok katmanlı yapı kompleksi/ Meydan, Pazar yeri Müze, Bar-Restoran, teras
Alanı	18.000 m^2, 5.000 m^2 kapalı, 13.000 m^2açık
Öne Çıkan APPEAR Başlığı	Mimari ve Kentle Bütünleşme Sunum ve Yorumlama Ekonomik ve Sosyo Kültürel Etki
Açıklama	Roma yerleşimi kalıntıları, koruma çatısı, şeffaf yüzeylerin oluşturulması vb. sunum yöntemleriyle kentle bütünleşmektedir.

Şekil 3.32 Metrapol Parasol Konum [57]

Şekil 3.33 Metrapol Parasol [58]

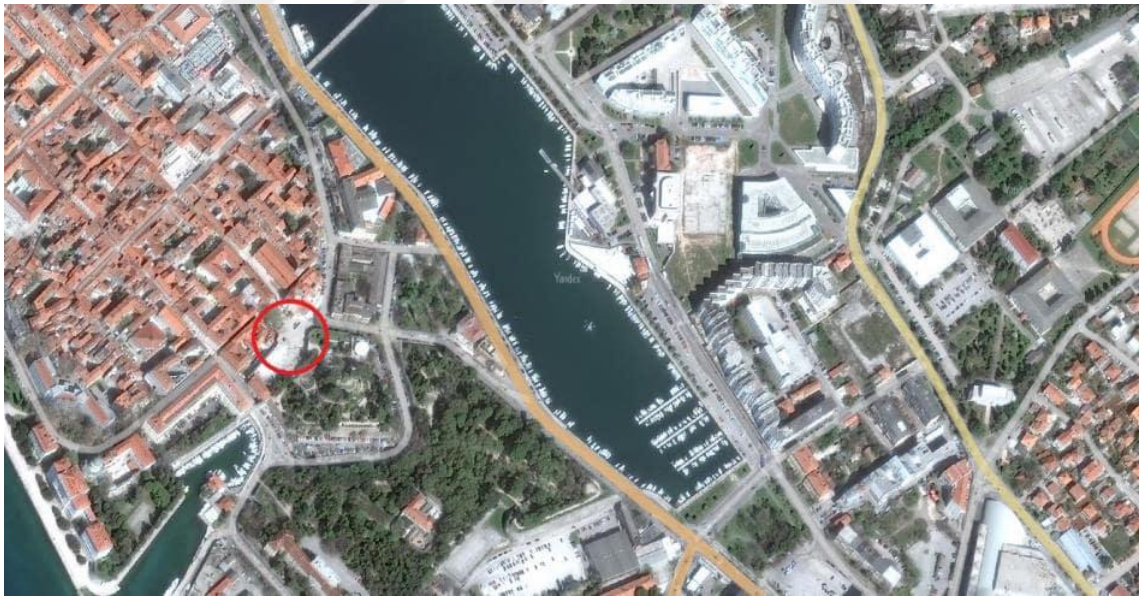

Şekil 3.34 Metrapol Parasol Arkeolojik Buluntular [58]

3.12 Petar Zoranic and Sime Budinic Plaza, Zadar/Hırvatistan

Tablo 3.12 Petar Zoranic and Sime Budinic Plaza Künyesi

Adı	Petar Zoranic and Sime Budinic Plaza
Konumu	Hırvatistan /Zadar
Yerleşim Dönemleri	•Roma Döemi •Orta Çağ Dönemi •2013 Meydan tasarımının bitişi
Tasarım Ekibi	Kostrenčić-Krebel Arhıtektı
Tasarım Finansörü	Zadar Belediye Meclisi 79.000 € bütçe
Tasarım Elde Edilme Şekli	Mimari Tasarım Yarışması
Özgün ve Güncel Kullanımlarıı	Kent aksı, şehir kapısı, Roma kulesi, Roma formu /meydan, ketsel açık alan
Alanı	2.900 m^2
Öne Çıkan APPEAR Başlığı	Mimari ve Kentle Bütünleşme Sunum ve Yorumlama
Açıklama	Roma ve Orta Çağ dönemlerinden kalan mimari buluntular, yapı sınırlarının zemin seviyesinde algılatılarak ve şeffaf döşemeler altında korunarak zemin kodu ile uyum içinde kentliye sunulmuştur.

Şekil 3.35 Petar Zoranic and Sime Budinic Plaza Konumu [57]

Şekil 3.36 Petar Zoranic and Sime Budinic Plaza [62]

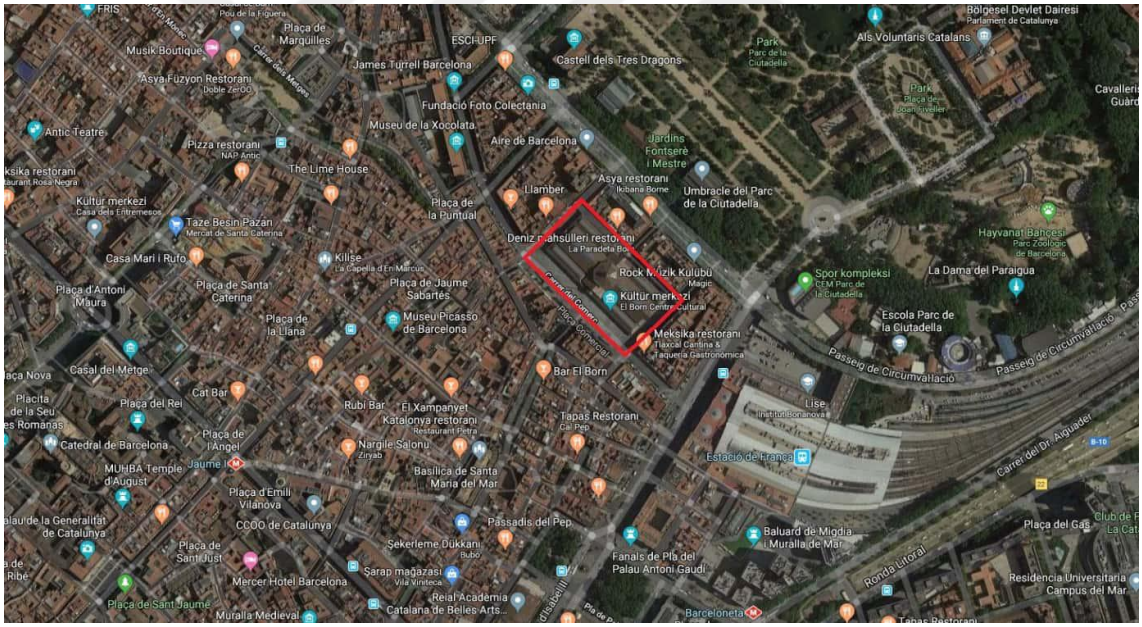

Şekil 3.37 Petar Zoranic and Sime Budinic Plaza Arkeolojik Buluntular [62]

3.13 Visita al Born Centre Cultura, Barselona/İspanya

Tablo 3.13 Visita al Born Centre Cultura Künyesi

Adı	Visita al Born Centre Cultura
Konumu	İspanya /Barselona
Yerleşim Dönemleri	•18. yy kent yapıları •1976 pazar yerinin yapılması •2002 kütüphane yapılmasına karar verilmesi •2013 arkeolojik serginin açılması
Tasarım Ekibi	Bulunamadı
Tasarım Finansörü	Bulunamadı
Tasarımın Elde Edilme Şekli	Bulunamadı
Özgün ve Güncel Kullanımı	Kent parçası, pazar yeri/Arkeolojik Sergi
Alanı	Bulunamadı
Öne Çıkan APPEAR Başlığı	Sunum ve Yorumlama Düzenleme ve Yönetim
Açıklama	Orta Çağ kentine dair kalıntılar, gezi platformu ve koruma çatısı yöntemleriyle sergilenmektedir.

Şekil 3.38 Visita al Born Centre Cultura Konumu [56]

Şekil 3.39 Visita al Born Centre Cultura [58]

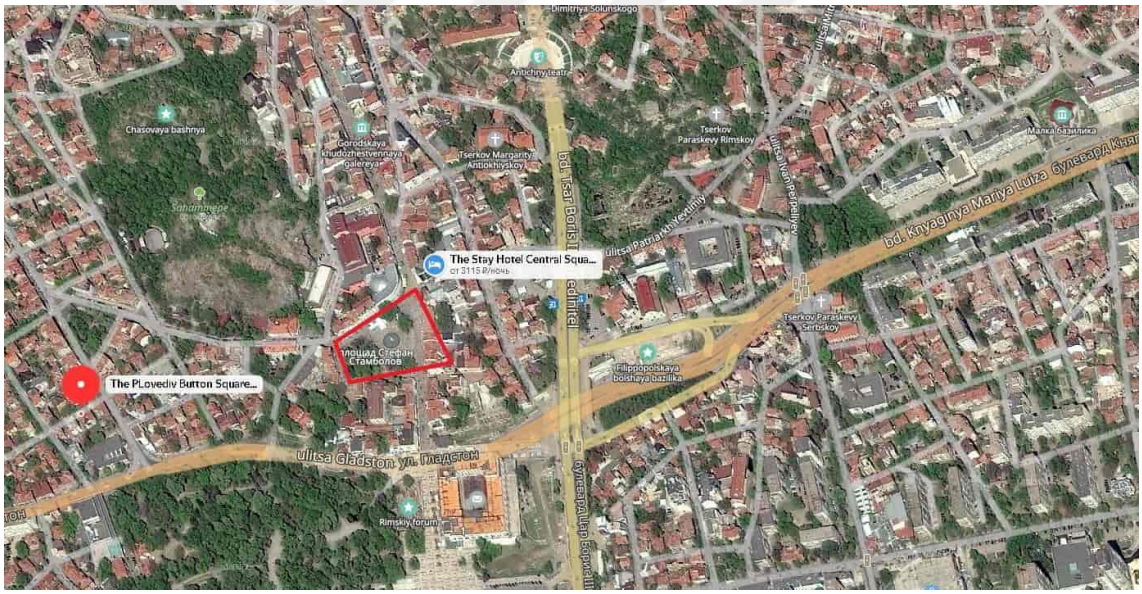

Şekil 3.40 Visita al Born Centre Cultura Arkeolojik Kalıntılar [58]

3.14 Plovdiv Square, Filibe/Bulgaristan

Tablo 3.14 Plovdiv Square Künyesi

Adı	Plovdiv Square
Konumu	Bulgaristan/Filibe
Yerleşim Dönemleri	• Roma, Bizans ve Osmanlı Dönemleri •2014
Tasarım Ekibi	FORA Mimarlık
Tasarım Finansörü	OneArchitectureWeek ile Plovdiv Belediyesi
Tasarımın elde edilme şekli	2014/ Mimari Tasarım Yarışması
Özgün ve Güncel Kullanım	Forum / meydan
Alanı	57.000m^2 açık alan
Öne Çıkan APPEAR Başlığı	Mimari ve Kentle Bütünleşme Ekonomik ve Sosyo Kültürel Etki
Açıklama	Philippopolis Forumu kalıntıları ve Osmanlı dönemine ait yapılar bulundukları çevreyle bütünleşik olarak sunulmaktadır.

Şekil 3.41 Plovdiv Square Konumu [57]

Şekil 3.42 Plovdiv Square [58]

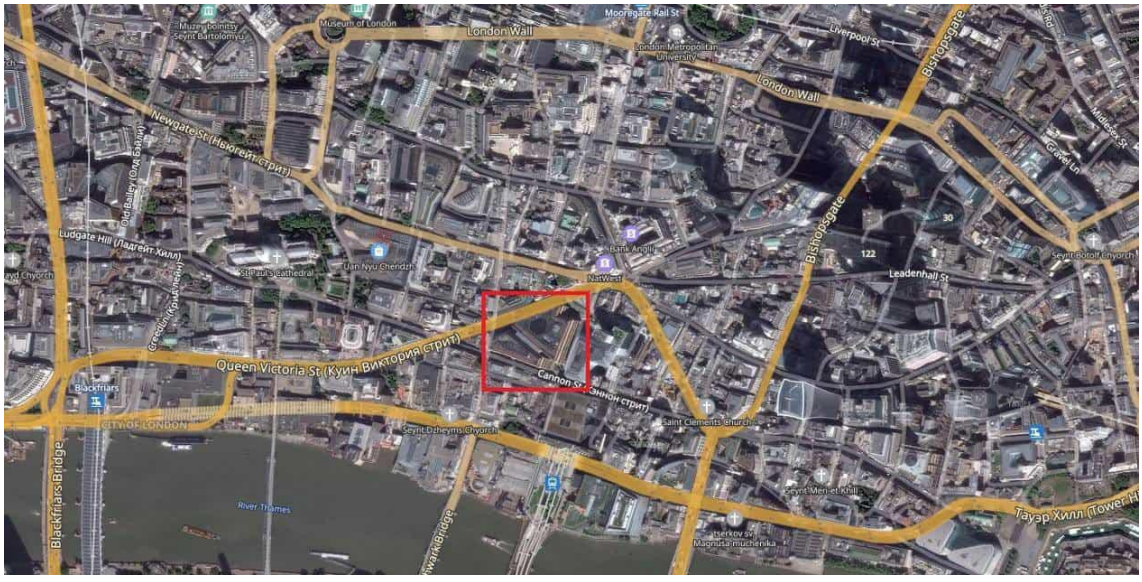

Şekil 3.43 Plovdiv Square Arkeolojik Buluntular [58]

3.15 Bloomberg Head Office, Londra/İngiltere

Tablo 3.15 Bloomberg Head Office Künyesi

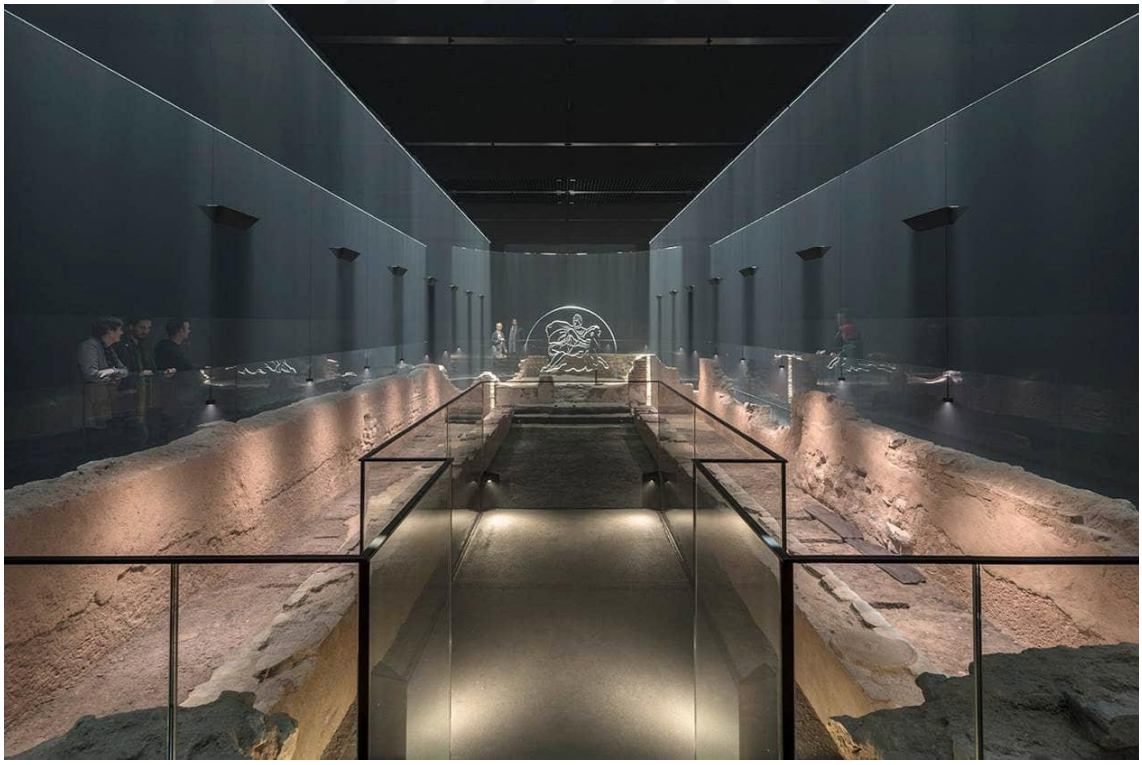
Adı	Bloomberg Head Office
Konumu	İngiltere/ Londra
Yerleşim Dönemleri	•M.Ö. 4. yüzyıl ilk yapım •1954 yılında W.F. Grimes tarafından keşfi •2017 Bloomberg binası yapımı
Tasarım Ekibi	Norman Foster ve ekibi
Tasarım Finansörü	Bloomberg Avrupa Genel Merkezi
Tasarımın Elde Edilme Şekli	İş veren tarafından
Özgün ve Güncel Kullanımı	Tapınak /Ofis bloğu, müze, meydan
Alanı	102.190 m^2
Öne Çıkan APPEAR Başlığı	Ekonomik ve Sosyo Kültürel Etki Mimari ve Kentle Bütünleşme Sunum ve Yorumlama
Açıklama	Mithras Tapınağı Kalıntıları, 2018 RIBA ödüllü Bloomberg Head Office'in bodrum katında ücretsiz olarak ziyarete açıktır. Kalıntıların korunması ve bakımından Blomberg SPACE isimli kuruluş sorumludur. Kalıntıların bulundukları çevreyle bütünleşik olarak bir gezi rotası eşliğinde sergilenmektedir.

Şekil 3.44 Bloomberg Merkez Binası Konumu [57]

Şekil 3.45 Bloomberg Head Office [63]

Şekil 3.46 Bloomberg Head Office Arkeolojik Sergi [63]

3.16 Marcellus Theater, Roma/İtalya

Tablo 3.16 The Marcellus Theater Künyesi

Adı	Marcellus Theater
Konumu	İtalya/Roma
Yerleşim Dönemleri	•M.Ö. 11. Yüzyıl ilk yapım •16. Yüzyıl saray yapısı olarak kullanım •21.yüzyıl çok paydaşlı konut tasarımı
Tasarım Ekibi	Bulunamadı
Tasarım Finansörü	Bulunamadı
Tasarımın Elde Edilme Şekli	Bulunamadı
Özgün ve Güncel Kullanımı	Tiyatro yapısı /Saray/ Konut
Alanı	Bulunamadı
Öne Çıkan APPEAR Başlığı	Koruma ve Restorasyon
Açıklama	Roma dönemine ait tiyatro yapısı, kentin her döneminde farklı işlevlerde kullanılmış ve günümüze korunarak ulaşmıştır.

Şekil 3.47 Marcellus Theater Konum [56]

Şekil 3.48 Marcellus Theater Görünüşü [56]

Şekil 3.49 Marcellus Theater [56]

3.17 Berliner Mauer, Berlin/Almanya

Tablo 3.17 Berliner Mauer Künyesi

Adı	Berliner Mauer
Konumu	Almanya/Berlin
Yerleşim Dönemleri	•1961 ilk yapım •1990 Duvarın fiziken yıkımına başlandı • 1994 yılında Bernauer Strasse'de "Berlin Duvarı Anıtı" yarışması •1998 yılı tasarlanan anıtın ziyarete açılması •1998 yılı tasarlanan anıtın ziyarete açılması •2006 yılında Bernauer Strasse, merkez olarak kabul edilmesi •2007 yılında Bernauer Strasse, için mimari yarışma düzenlenmesi •2014' Berlin Duvarı Anıtı açılışı
Tasarım Ekibi	Kohlhoff+Kohlhoff Mimarlık, Zerr/Haphe /Nielander Mimarlık, ON Architektur
Tasarım Finansörü	Berlin Senatosu ve Alman Federal Hükümeti'nin de desteği ile
Tasarımın Elde Edilme Şekli	Mimari Tasarım Yarışması
Özgün ve Güncel Kullanımı	Sınır duvarı/ Kentsel Anıt, Açık hava müzesi
Alanı	$45.000m^2$
Öne Çıkan APPEAR Başlığı	Mimari ve Kentle Bütünleşme Sunum ve Yorumlanması
Açıklama	Korunan kalıntı:Berlin duvarı kalıntı ve izleri, yapı sınırlarının zemin seviyesinde ve farklı malzemelerle algılatılmas ile kent içinde sergilenmektedir. Kent içinde Berlin Duvarı'yla ilgili bilgilendirme merkezleri vardır.

Şekil 3.50 Berliner Mauer Konum [56]

Şekil 3.51 Berliner Mauer [58]

Şekil 3.52 Berliner Mauer Zemin Seviyesi İzleri [58]

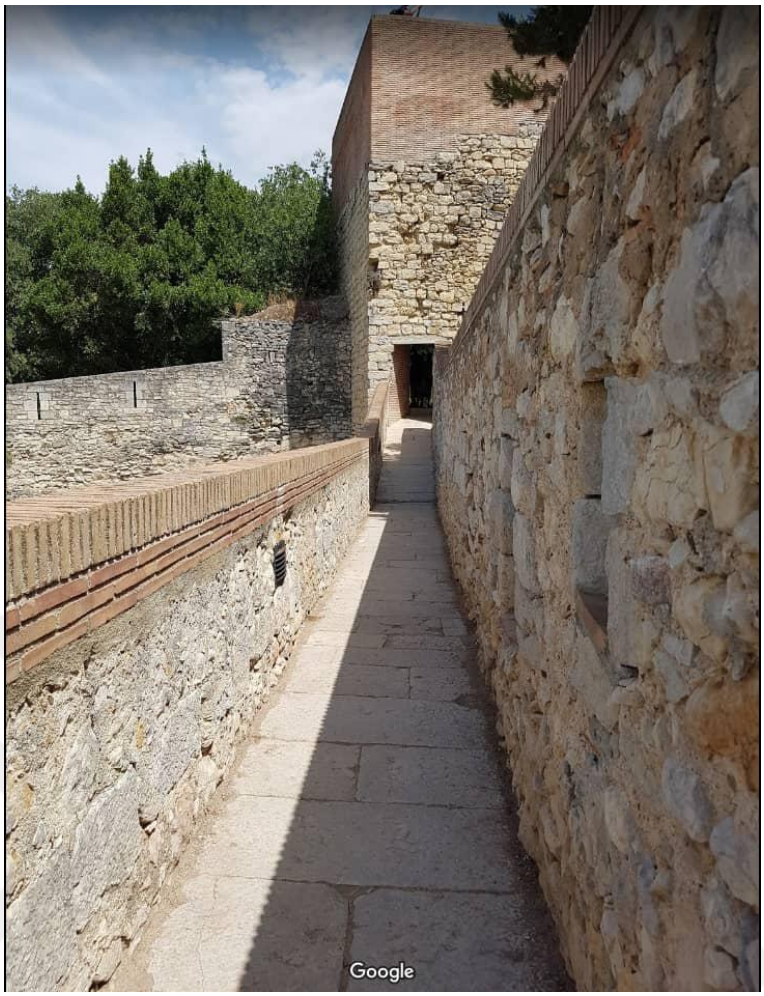
3.18 Murallas de Girona, Girona/İspanya

Tablo 3.18 Murallas de Girona Künyesi

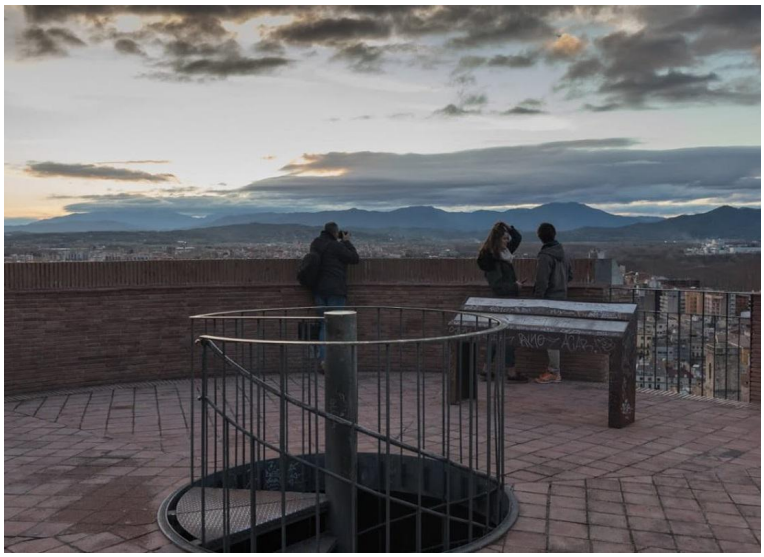
Adı	Murallas de Girona
Konumu	İspanya Girona
Yerleşim Dönemleri	•M.Ö. 1000 ve 500 Osuna Krallığı •9. yüzyılda güneydeki Barselona Kontluğu'nun hâkimiyeti • 1809'da Napolyon orduları saldırısı
Tasarım Ekibi	Bulunamadı
Tasarım Finansörü	Bulunamadı
Tasarımın Elde Edilme Şekli	Bulunamadı
Özgün ve Güncel Kullanımı	Sur/ Gezi terası
Öne Çıkan APPEAR Başlığı	Kentle Entegrasyon
Alanı	Bulunamadı
Açıklama	Kent duvarı kalıntıları günümüze büyük ölçüde korunarak gelmiştir. Kent duvarının yıkılan kısımları çağdaş ve uyumlu malzemeler ile tamamlanarak kente kazandırılmıştır.

Şekil 3.53 Murallas de Girona Konum [56]

Şekil 3.54 Murallas de Girona [56]

Şekil 3.55 Murallas de Girona Seyir Terası [56]

Şekil 3.56 Örneklerin APPEAR Başlıklarına Göre Değerlendirilmesi [55]

4
Galata Surları'nın Kent Arkeolojisi Bağlamında Değerlendirilmesi

4.1 Galata Bölgesinin Tarihsel Süreç İçinde Gelişimi

Galata Bölgesi, MÖ. 1200 yılından itibaren günümüze kadar kesintisiz olarak yerleşim görmüş bir bölgedir. Bölgenin bilinen ilk sakinleri Yunan Kolonileri olup onları Romalılar, Latinler, Bizanslar, Cenevizliler ve Türkler takip etmiştir. Tarihsel süreci boyunca bölge, sahip olduğu coğrafyası ve konumu sayesinde hep bir liman kenti olma özelliğini korumuş ve bu özelliğini 1950'lere kadar sürdürmüştür. Liman kenti olma özelliğiyle birlikte bölgenin bir sur sistemiyle çevrelenmesi onun kimliğinin bir diğer önemli özelliği olmuştur. Galata Bölgesi, yeni yerleşimlerin eskisinin üstüne kurulmasıyla gelişmiştir. Kent, katmanlarının üst üste çakıştığı bölge çok katmanlılık özelliği göstermektedir. Ancak bu durumun bir sonucu olarak altta kalan katmanlar yıkılmış ve üzerlerine kullanılan bir kent inşa edildiği için arkeolojik çalışmalar yürütülememiştir.

4.1.1 MÖ. 1200- MS. 395

İlk çağlarda Galata Bölgesi'nde Grek kolonilerce kurulmuş "Hupo te Suke" adlı bir limanla, hemen ardında "Sykae" (lat.Sycae; İncirlik) isimli bir iskan yeri bulunmaktadır [64]. Roma döneminde ise Galata'da küçük bir yerleşim vardır. Strabon, M.Ö.50 civarında, bugünkü Karaköy rıhtımı ve incirliklerin ön bölümünde bir limanın bulunduğundan bahsetmektedir. Dionys, Sycea adını taşıyan bu yerleşimde Megaralılar denilen bir topluluğun tanrıları adına sütunlar üzerinde yükselen tapınaklar inşa ettiğini belirtmektedir [65][1]. Galata'nın 296 tarihinde Gotlar tarafından yağmalanması ardından kent ilk defa surlarla çevrilmiştir (Şekil 4.1). Constantinus tarafından yaptırılan surlar, Azapkapı, Şişhane ve Tophane'yi kuşatan kara tarafı suru, kıyıdaki duvarlar ile birleşmektedir [7].

[1] D'alleggio, E. d'Allesio, 1946. Galata et ses environs dans l'antiquite "Revue des études Byzantine" IV, Paris, aktaran Ertemel (2017)

Şekil 4.1 MÖ.146-MS.395 Galata Kent Arkeolojisi Verileri [55]

4.1.2 395-1204

Galata Bizans döneminde de önemini korumuştur. Orta Çağ kentlerinin kurgusu, korunma gereksiniminden ortaya çıkmıştır. Korunma amacıyla kentler surlarla çevrilmiştir. 528 yılında kentin genişlemesine paralel olarak yeni surlar inşa edilmiş, yeni surların inşasında Roma dönemine ait kalıntılardan yararlanılmıştır (Şekil 4.3). Kara tarafındaki surların önünde 15 m genişliğinde hendekler kazılmış, bu taraftaki kapılar, arkadaki araziye hendekleri aşan ağaç köprüler ile bağlanmıştır [66]. Yüksek Kaldırım Caddesi, bu dönemde de kullanılan ve Pera bağlarına ulaşımı sağlayan bir akstır.

VI.yy'da İmparator II. Tiberios (578-582) limanı korumak ve Haliç'in girişini kontrol edebilmek amacıyla sahilde "Kastellion ton Galatou" denilen bir burç inşa ettirmiştir [67]. Hisar, eski Hagia Photini Kilisesi üzerinde yükselmektedir [67]. Yabancı gemilerin Haliç'e girmesini engellemek amacıyla gerilen zincirin bir ucu buraya diğer ucu günümüzdeki Sirkeci'de Eugenius Kulesi'ne bağlanmıştır [6]. Bugün hisarın üst yapısı yok olmuştur ancak Mahzen-i Sultani ismiyle anılan alt yapısı korunmuş durumdadır. Galata Hisarı olarak adlandırılan yapının temelleri yeniden işlevlendirilerek Yeraltı Cami'sine dönüştürülmüştür.

Galata'nın kentsel anlamda nitelik kazanması ve imtiyazlı bir bölge olarak anılması Latin toplulukların bölgede yerleşme, ticaret yapma, iskele kurma gibi istekleri sonrası gerçekleşmiştir [7]. Galata'nın liman ve ticarete dayalı zengin bir Orta Çağ kimliğine sahip olması bu gelişmeyle oluşmuştur. Galata, Orta Çağ'dan bu yana kozmopolit Avrupa kenti imajını hafızalara kazımıştır.

Şekil 4.2 6. yy Galata Tasviri: Tabula Petungeriana'da Thimea XII Sycas [68]

Şekil 4.3 395-1261 Galata Kent Arkeolojisi Verileri [55]

4.1.3 1267-1453 Yılları Arası Galata Surları

Latin istilası döneminde Bizans hükümdarlarının başkenti geri almaları için ittifak kurdukları Cenevizliler 1261 senesinde imzalanan Nimfayon Antlaşması ile Galata'da bir koloni oluşturma hakkını elde etmişlerdir. Bu antlaşma Cenevizlilere, Bizans Devleti'nde ticaret loncaları, saray, kilise, hamam, fırın, ev ve dükkan inşa etme hakkı sağlamıştır [6]F. Cenevizlilerin Galata'ya yerleşmesiyle bölge en parlak dönemini yaşamıştır [6] [7]. Ceneviz Dönemi'nde yollar genişletilmiş, kıyı boyunca çeşitli ticaret yapıları, dükkanlar ve depolar açılmıştır [69]. Bu işlevler ticaretin yoğun gerçekleştiğinin kanıtıdır. Kentsel gelişim denize dik olan yamaçlar eksenindedir [70]. Galata'nın batılı kimliği Ceneviz Dönemi'nde belirginleşmiş ve kent bir Orta Çağ kenti halini almıştır [71]. Galata Bölgesi, Roma döneminden bu yana surlarla çevrili bir kent olmuştur. İlk surlar 296 tarihinde Constantinus tarafından yapılmıştır. 528 yılında ise lustinianos Döneminde ise surlar onarılmıştır [67]. Bizans döneminde Kastellion Kalesi hariç surlar yıktırılmıştır. 14 yüzyılda Bizans'ın yasaklarına rağmen Cenevizliler bölgeyi surla çevirmişlerdir. Bu surlar, gelişimini altı evrede tamamlanmıştır. Galata'da, bu surların kısmi kalıntı ve izleri günümüz kentinde görülmektedir.

Birinci dönem sur içi bölgesi 1316 yılında yapılmaya başlanmıştır. Surlarla çevrilen ilk imtiyaz bölgesi kıyıdan itibaren Voyvoda Caddesi'ne ulaşan ve Karaköy Meydanı'nı içine alan bir alanı kapsamaktaydı [6]. Bina yüksekliğinin serbest bırakılmasıyla Cenevizliler Bizans Devleti'nin siyasi krizler geçirmesinden ve zamanla zayıflayan otoritesinden yararlanarak güçlenip hendek boyunca burç biçimli kargir, yüksek binalar yapmışlardır [72]. Böylece kolonilerini sınırlamış olup bölgelerini koruma altına almışlardır. Surlarla beraber kent ilk kez bütüncül bir fiziki yapıya sahip olmuştur [73]. Kaba yonu taşlardan yapılmış surlar, iç kısımlarda kemerlerle örülü payandalarla, dışarıda ise 40-60 m düzenli aralıklarla yapılmış dikdörtgen kulelerle sağlamlaştırılmıştır [74]. Surların yapımından önce bölgeyi çevreleyen hendeklerin sur önünde de 15 m genişliğinde devam etmiş olduğu tahmin edilmektedir [69]. Cenevizliler Cenova Cumhuriyeti'ne bağlı bir koloni haline gelseler de Galata'nın resmi sahibi Bizans Devleti'ydi. Bizans hükümdarı sembolik de olsa bu durumu pekiştirmek amacıyla surların bazı yerlerine Bizans Arması'nı yerleştirmiştir [6]. Varlığı bilinen en eski Ceneviz armalı kitabe 20. Yüzyıla kadar Voyvoda Karakolu yakınında olan bir kule duvarında yer almaktaydı. Ancak duvar günümüzde yıkılmıştır. Kitabe üzerinde MCCCXXXV (1335) tarihi okunmaktadır. Levhayı yan yana üç arma süslemektedir. Ortadaki arma Bizans'ı, diğer iki arma Cenova'yı temsil etmektedir [6]. Eyice'nin (1969) belirttiğine göre; sonraki bir levhada, Bizans arması şeref yeri olan sağ tarafa işlenmiş, 1349 tarihli başka bir levhada daha az şerefli olan sol tarafa geçirilmiş ve bundan sonra ise tamamen ortadan kalkmıştır [6]. 1316 yılında kentte birtakım düzenlemeler gerçekleşmiştir. Kent kuzeye doğru gelişim göstermiş ve ilk imtiyaz

bölgesi dışına yapılar inşa edilmiştir. Ancak imtiyaz bölgesiyle sınırlı surun dışına çıkmak ortaçağ kentinin korunma prensibiyle zıt düşmektedir. Kısa zaman sonra sarayın ve loggianın bulunduğu bölge de surlarla çevrilmiştir [7] [71].

Cenevizliler, Bizans'ın zayıflamasından faydalanarak artan nüfusu karşılamak için imtiyaz bölgesinin kuzeyindeki eğimli araziye doğru genişlemişlerdir [74]. Kent kuzeye doğru genişlerken tüm bölgeye hakim olan stratejik bir tepede bir gözetleme kulesi inşa edilmiştir. Bugün Galata Kulesi olarak bildiğimiz bu yapı, 6.yüzyılda yapıldığı düşünülen ve 13. yüzyılda yıkılan kulenin yerine 1348 yılında yeniden inşa edilmiştir [7] [75]. Galata Kulesi'nin etrafı daire formunda surlar ile çevrilmiştir. Surlarla oluşturulan avlu, Büyük Kule ve Küçük Kule kapıları ile dışarıya açılmaktadır [6]. Dairesel surların kalıntıları günümüze ulaşmıştır. Galata Kulesi'nin inşa edilmesiyle kulenin her iki tarafından başlayarak yeni surlar inşa edilmiş ve bu surlar eskilerine bağlanmıştır [74]. Galata Kulesi'nden itibaren güney istikametinde ilerleyen surlar üzerinde iki adet kule bulunmaktadır. Güneybatı doğrultusunda inşa edilen surlar üzerinde Voyvoda ve Horoz kapıları bulunmaktadır. Doğudaki surlar, Galata Kulesi'nden başlayıp Yüksek Kaldırım Caddesi'nin batısından, birinci dönem surun doğu duvarına Voyvoda Kapısı ile bağlanır. Kulenin bulunduğu kısmın bölgeye eklenmesi 1349 yılına rastlar. Galata, ticaret ve gümrükten elde ettiği gelirle ve Bizansın gerilemesiyle sınırlarını genişletmiştir. 1352 yılında Karaköy ile Kale arasındaki bölge surla çevrilmiştir [69]. 1397'de batı taraftaki mahalle olan Spiga, 1400'de ise doğudaki Lagorio mahallesi Galata'ya katılmıştır.

Ceneviz kolonisi 1370'li yıllarda ilk imtiyaz bölgesinden kuzeybatı yönüne doğru genişlemişlerdir. Günümüze ulaşan tek kapı olan Harup Kapı'dan Galata Kulesi'ne kadar olan alan bu dönemde surlarla çevrilmiştir. Bu alan günümüzde Hendek Sokak ve Şişhane Sokak'ın kesişimine kadar olan bölgedir. Şişhane Sokak'ta yeni yapılan surlar ilk imtiyaz bölgesinin kuzey-batı köşesiyle birleşmektedir [76]. 1370-1380 arası dönemde eski surlar da onarım görmüştür [74]. 14.yy'ın sonunda kentin batısında yer alan bugünkü Azapkapı ile Atatürk Köprüsü'ne kadar olan bölge yeni surlarla çevrilmiş ve surlar , birinci ve dördüncü dönem surları ile birleştirilmiştir [74]. Beşinci alan St. Barthlemy Kulesi, Meytazap (Meyid) Kapısı, Azap Kapısı, Yeniazap Kapısı ve Bugalice (Buğluca) Geçidi arasında gelişmiştir. Şişhane ve Azapkapı arasında kalan bu bölgenin adı Spiga'dır. Altıncı dönem surlarının inşaası ile Ceneviz yerleşkesi Azapkapı- Şişhane- Galata Kulesi- Tophane Bitpazarı- Tophane çevresine kadar genişlemiştir [77] (Şekil 4.4). Lagorio olarak anılan altıncı bölge Ceneviz yerleşiminin son uzantısıdır. Lagorio'da azınlık grupları olan Rum, Ermeni, ve Yahudiler bulunmaktadır. 1430 ile 1452 arasında eski dış surlar güçlendirilmiştir [74]. Bu dönemde inşa edilen surlar Lüleci Hendek Caddesi boyunca devam eder, Bitpazarı'ndan kıyıya dönerek Mumhane Caddesi hattında Kastellion ton Galatou'ya ulaşmaktadır .

Şekil 4.4 1267-1453 Galata Kent Arkeolojisi Verileri [55]

4.1.4 15.yy-19.yy Döneminde Galata Bölgesi ve Surları

II. Mehmet'in İstanbul'u fethetmesiyle Galata Bölgesi de Türk hakimiyetine girmiştir. Fatih Sultan Mehmet surların bir kısmının yıkılacağını, sur hendeklerinin doldurulacağını, mevcut kiliselere dokunulmayacağını fakat yeni kilise de yapılmayacağını belirtmiştir [78]. Fatih Sultan Mehmet, Osmanlı Devleti'nin iradesini göstermek ve şehrin sahibinin kendisi olduğunu belirtmek amacıyla, Galata Surları'nın bazı kısımlarını yıktırmıştır [6]. Ayrıca Galata Kulesi'nin yüksekliği 7,5 m düşürülmüştür [79]. Kastellion Kalesi yıktırılarak, hendekler kısmen doldurulmuştur. 15.yy'da, bölgenin Türkleşmesi adına kıyıda Azapkapı'ya doğru ve yukarıda Okçu Musa Caddesi ve Başhisar etrafında Müslüman mahalleleri oluşturulmuştur. [69]. Fatih'in ardılı II.Beyazıt, Türkler'in bölgeye yerleşmelerini önemsemiş, Tophane ve Galata'nın çeşitli yerlerine camiler, mescitler, çeşmeler ve su yolları yaptırmıştır [7]. Türk nüfusunun artmasıyla bölgede hamam, mescid, cami, çeşme gibi anıtsal yapıların yanı sıra Osmanlı sivil mimarisinin örnekleri de yer almaya başlamıştır (Şekil 4.5) [78]. Bugün Pera olarak anılan yerleşim bölgesi ise 15. yüzyılda bağ, bahçe ve mezarlıktır.

16. yüzyılda kentsel dokuyu yangınlar ve depremler şekillendirmiştir. 16. yy'da gerçekleşen yangınlar çok büyük alanlara yayılmış ve birçok yapıyı yok etmiştir. Her yangından sonra, zarar gören yerlere plansız olarak yeni ahşap yapılar inşa edilmesi ve yeni yapıların her defasında biraz daha fazla sokağa taşması giderek sokakları düzensiz hale getirmiş, kent dokusunu karmaşıklaştırmıştır [7]. 1509 tarihli depremde denizde oluşan çok büyük dalgalar Galata Surları'nı aşarak kıyı kesimde yer alan sokakları su içinde bırakmış, onlara büyük zarar vermiştir [80]. Bazı kaynaklar bu deprem sırasında Galata Kulesi'nin tamamen yıkıldığını yazmaktadır. Bu depremde Galata Kulesi'nin yanı sıra surların büyük kısmı çökmüştür [6]. Depremde zarar gören Galata Surları, II. Beyazıt (1481- 1512) Döneminde onarılmıştır. Evliya Çelebi ve Ali'nin Künh'el-ahbar'ına göre bu tamiri belirten kitabe, Yağkapanı Kapısı üstünde bulunmaktadır [6]. Artan nüfusla beraber surlara ve anıtlara bitişik pek çok ev inşa edilmiştir. Konutların surlara bitişik yapılması 1558 tarihli bir iradeyle yasaklanmış olsa da konut açığının fazla olmasıyla bazı sarayların ve köşklerin bahçeleri bile yapılaşmaya açılmıştır [81]. 16. yy.'da Galata Kulesi hapishane olarak kullanılmıştır [7]. Galata'da pek çok mescit, cami, han, hamam, çeşme vb. yapılar 16.yy.'da inşa edilmiştir (Şekil 4.6). Bu yapıların inşası sırasında bazı kiliseler yıkılmıştır. Archistracticos Kilisesi'nin yerine Havyar Han ve Piazetta yakınındaki San Michele alanı içine 1550 civarında Rüstem Paşa Kervansarayı/Kurşunlu Han inşa edildiği bilinmektedir [6]. Mimar Sinan tarafından yapılan Azapkapı Sokullu Mehmet Paşa Camii (1577) ve Tophane Kılıç Ali Paşa Külliyesi (1580) dönemin en önemli anıtsal yapılarıdır [82].

Şekil 4.5 15. Yüzyıl Galata Kent Arkeolojisi Verileri [55]

Şekil 4.6 16. Yüzyıl Galata Kent Arkeolojisi Verileri [55]

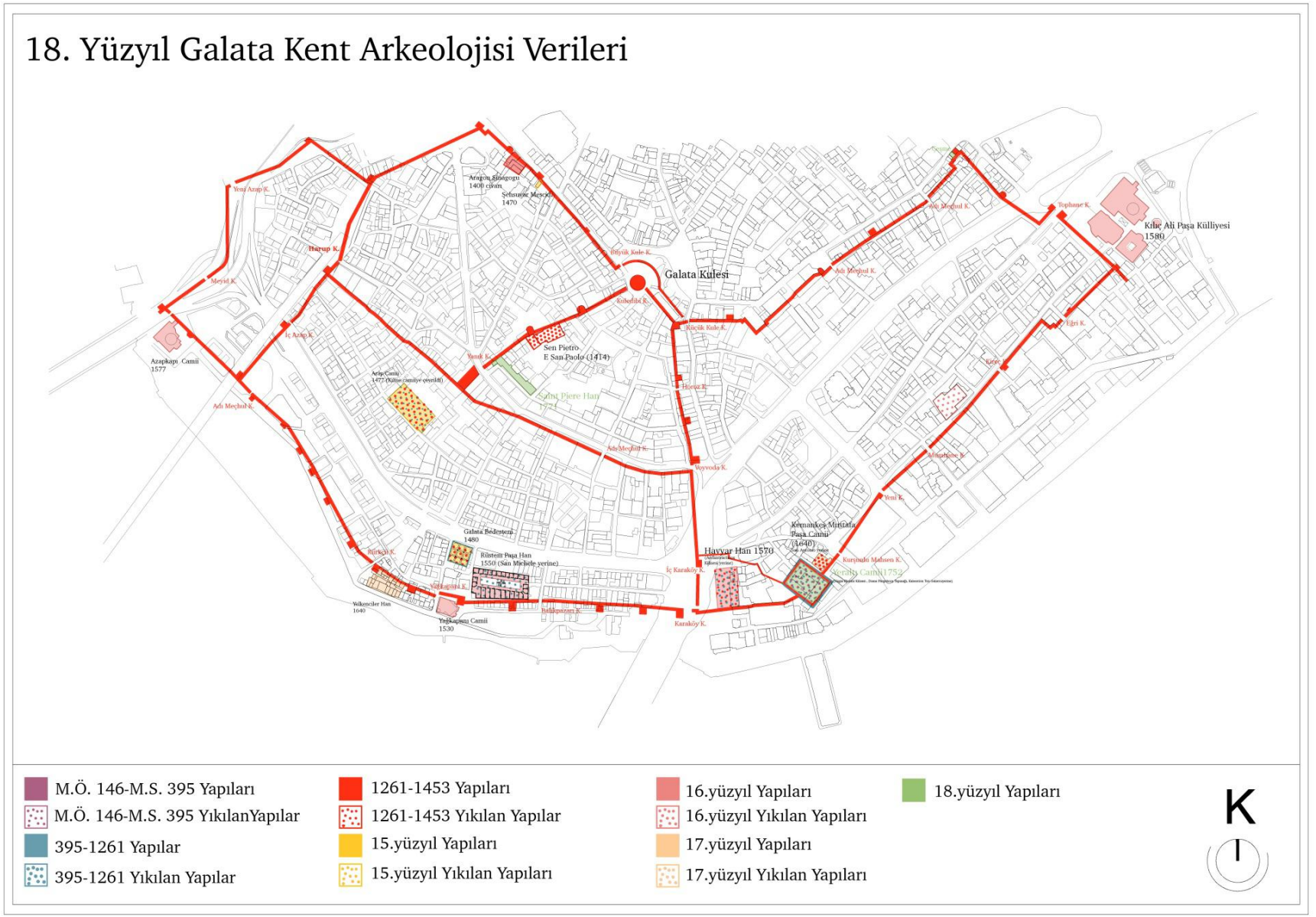
17. yy.'da Galata, Akdeniz mimarisinin yoğun izlerini taşıyan sur ve kulelerle ayrışan bir kent görünümündedir. Galata'nın ticari kimliğinden dolayı bölgeye han ve kervansaraylar eklenmiştir. Bu dönemde özellikle Perşembe Pazarı ile Bereketzade civarında çok sayıda görkemli taş hanlar yer almaya başlamıştır (Şekil 4.7) [83]. Yelkenciler Han, 1640'lı yıllarda surlara bitişik olarak inşa edilmiş önemli bir yapıdır [6] .

16. yüzyılda kent dokusunu etkileyen yangın ve depremler 17. yüzyılda da Galata'nın kentsel dokusunun oluşumunda etkili olmuştur. Yangınların bu denli yıkıcı etkisi sonucu 1696 tarihinde yangından korunmak için İstanbul ve Galata'da yapılacak yeni binaların taş, kil taşı ve kerpiç gibi kargir malzemeden yapılması şartı koşulmuştur [83]. Ancak bu karar, Altıncı Daire'nin kurulmasından sonra (1857) sistemli bir şekilde uygulanmaya konulabilmiştir.

18. yüzyılda Galata hala sur ve burçlarla çevrilidir (Şekil 4.8). Kara tarafında yer alan hendek bu dönemde mevcuttur. Antik ve orta çağda kent savunmasının önemli bir unsuru olan surlar 16. yy. itibariyle işlevini yitiremeye başlamış ve ihmal edilmiştir. 18. yy. itibariyle de artan nüfus ve yer sıkıntısına bağlı olarak surların üzerine veya yerine devlete karşılığı verilmek kaydıyla konut yapılmasına izin verilmiştir [84]. 1712 yılında bir fermanla sur ve burçlar üzerine ev inşa edilmesine izin verilmiştir. 17. ve 18. yy.'larda, eski surların işlevlerini kaybetmesi nedeniyle özellikle deniz kıyısında pek çok atölye ve ev inşa edildiği belirtilmektedir [74]. Günümüzdeki sur kalıntılarının bir kısmı Perşembe Pazarı Sokağı ile Kule Sokağı arasındaki aksta bulunmaktadır. 18. Yüzyılda bu aks, bölgenin hızla gelişmesinden dolayı kentsel doku içerisinde kaybolmuştur. 1701 senesinde İstanbul'a gelen Tournefort, Galata'nın surlarla üç kısıma ayrıldığını, Galata Kulesi'nden sahile kadar inen bu surlar boyunca evler yapıldığını ve sur kapılarının açık tutulduğunu belirtmiştir [65].

1766 depremi sonrası Galata Surları'nda ağır hasar yaşanmıştır [85]. Osmanlı arşivinde korunan 8 Haziran 1766 tarihli bir belgede, tehlikeli ve yıkılması gereken sur parçalarının hassa mimar başı Mehmet Tahir tarafından incelendiği bilgisi yer almaktadır [86]. 1752 yılında Kurşunlu Mahzen Yeraltı Camii'ne dönüştürülmüştür. 18. yüzyılın sonlarına doğru ise Voyvoda Caddesi'nde hanlar, ticarethaneler, bürolar, depolar, dükkanlar yoğunluk kazanmıştır ve bölge, bunların yanında borsa ve bankerlerle ekonomik ağırlığı elinde tutmaya çalışmıştır [69]. 18. yüzyılın sonlarına doğru Avrupa ticaret yapılarının plan özelliklerini ve cephe üsluplarını taşıyan pek çok ticaret yapısı inşa edilmiştr. Bu yapılar yüzyılın sonuna doğru Galata'nın kentsel dokusunu şekillendirmiştir. Bunlardan en dikkat çekeni 1771 yılında inşa edilen St. Pierre Han'dır. 1863 yılında bu han Osmanlı Bankası'na dönüştürülmüştür [87].

Şekil 4.7 17. Yüzyıl Galata Kent Arkeolojisi Verileri [55]

Şekil 4.8 18. Yüzyıl Galata Kent Arkeolojisi [55]

4.1.4.1 19. yüzyılda Galata ve VI. Daire Hizmetleri

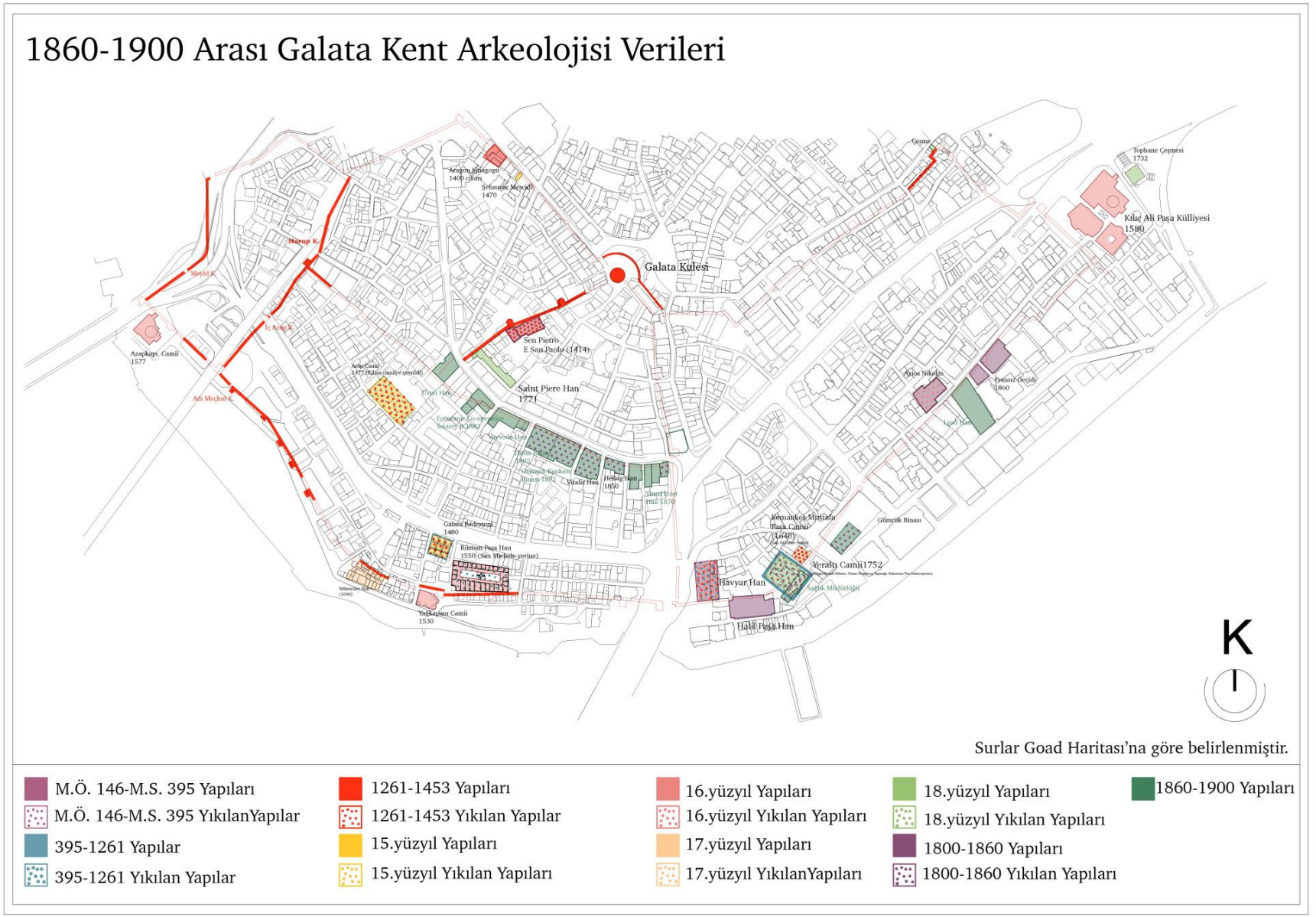
Osmanlı'da 1839 yılında Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesiyle batılılaşma süreci başlamış ve batılı anlamda ilk şehircilik faaliyetleri gerçekleşmiştir. Kent genelinde anıtsal meydanlar ve düzgün sokak cepheleri tasarlanmıştır. Bu dönemde Levanten mimarlar yapım faaliyetlerinde etkinlik göstermişledir [88]. Böylece Galata'da eklektik cepheler, neoklasik ve neorönesans etkiler, art nouveau, barok, ampir gibi üsluplar sıklıkla uygulanmıştır. Üslup olarak Osmanlı'dan ayrılan Galata farklı fiziksel görünümler sergilemektedir. Galata 19. yy.'da tipik bir Avrupa kenti görünümündedir. Kentin bu devirdeki görüntüsü eski Ceneviz kentinden oldukça farklılaşmıştır. Kentin Orta Çağ görünümünü hatırlatan sadece Galata Kulesi kalmıştır. 1853'te Cenevizlilerden kalan surların korunmakta olduğunu ve bunların Pera ile Galata arasında ayırıcı bir görevde kullanıldığı, surlar üzerinde bulunan kapıların geceleri kapatıldığı ve iki bölge arasındaki iletişimin geceleri kesildiğini Flandin'in (1853) aktarımlarından öğrenmekteyiz (Şekil 4.9) [89].

Galata'da kentsel doku yüzyıllar boyunca kentte yaşamış farklı toplumların kentsel planlama ilkeleri ve bölgenin topografyası ekseninde şekillenmiştir. Kıyı şeridine paralel uzanan bir yol dizisi ile bunları birbirine bağlayan dar ve eğimli sokaklar kent akslarını oluşturmaktadır. 19. yy.'da kentte bulunan önemli akslar arasında Voyvoda Caddesi, Galata Caddesi ve Yüksek Kaldırım Caddesi sıralanabilir [67] [90]. 19. yy boyunca Voyvoda Caddesi ve civarına pek çok han ve apartman inşa edilmiştir. 1980'li yıllardan itibaren özellikle Voyvoda Caddesi'nde bu yapıların sayısı artmıştır.

Ceneviz dönemine tarihlenen ve bölgenin en önemli yapılarından biri olan Bereket Han'ın ön cephesi caddenin 1880'lerde tramvay yolu olarak genişletilmesi ve 1883'de Voyvoda-Şişhane-Kabristan tramvay hattının açılması sırasında tıraşlanmıştır. Bereket Hanı'ın günümüze ulaşan kısmının arka cephedeki kemerli yapı ise hala görülebilmektedir. 1874 yılında Galata Kulesi yangın gözetleme kulesine dönüştürülmüştür. 1875'de şiddetli bir rüzgarda Galata Kulesi'nin külahı uçmuş, sonraki onarımında Kuleye çokgen planlı iki küçük kat çıkılmıştır [91].

Şekil 4.9 1800-1860 Arası Galata Kent Arkeolojisi Verileri [55]

Şekil 4.10 1860-1900 Arası Galata Kent Arkeolojisi Verileri [55]

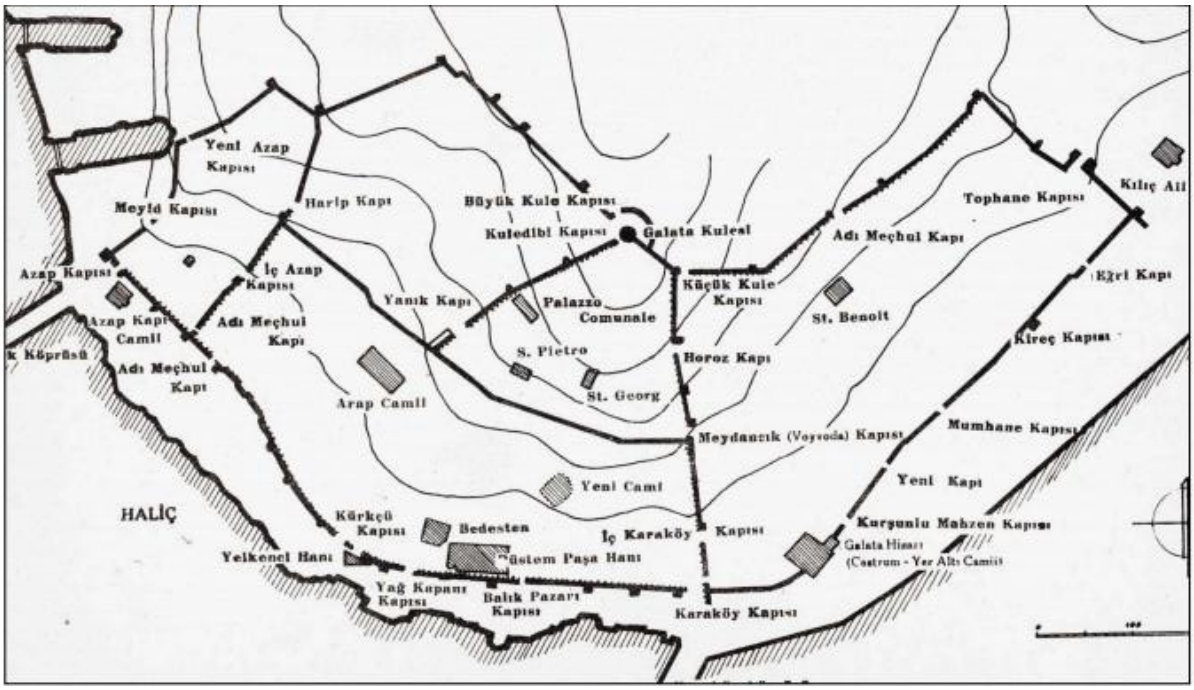
1900-1960 Arası Galata Kent Arkeolojisi Verileri
K
M.Ö. 146-M.S. 395 Yapıları
M.Ö. 146-M.S. 395 YıklanYapılar
395-1261 Yapılar
395-1261 Yıklan Yapılar
1261-1453 Yapıları
1261-1453 Yıklan Yapılar
15.yüzyıl Yapıları
15.yüzyıl Yıklan Yapıları
16.yüzyıl Yapıları
16.yüzyıl Yıklan Yapıları
17.yüzyıl Yapıları
17.yüzyıl YıklanYapıları
18.yüzyıl Yapıları
18.yüzyıl Yıklan Yapıları
1800-1860 Yapıları
1800-1860 Yıklan Yapıları
1860-1900 Yapıları
1860-1900 Yıklan
1900-1960 Yapıları
Galata Kulesi
Saint Piere Han 1771
Kılıç Ali Paşa Külliyesi 1580
Yeraltı Camii 1752
Aşçıbaşı Camii 1577
Tersane Camii 1530
Rüstem Paşa Han 1550 (Sahi Mişkele-yeniaz)
Arap Camii 1477 (Kilise, müzeler-evrenler)
Hacıop K.
Yeni Valide Sinagogu 1951
Sefarade Sinagogu 1870
Ortaköy Camii 1853
Yeni Cami 1660
Ulucami 1485
Galata Bedesteni 1480
Yazıcı Han 1892
Osmanlı Bankası Binası 1892
Yeni Han 1892
Yazıcı Han 1870
Hekimbaşı Han 1890
Anatolia Club Binası Han 1900
Yeni Han
Yeni Han
Yeni Han

4.2 Galata Surları'nın Yıkım Süreci

19. ve 20. yy'da çizilen bazı haritalar, Galata Surları'nı da göstermektedir. Bu haritalar sayesinde Galata surlarının ve surlarla ilişkili olan yapıların tarihlere göre analizi yapılıp Galata'nın kentsel dokusundaki değişimi ve surların bu doku ile ilişkisi incelenebilmektedir.

4.2.1 1453 Öncesi Galata Surları'nı Gösteren Haritalar

1951 yılında E. Mamboury Galata'nın fetih dönemi öncesi son durumunu haritada göstermiştir. Haritada imtiyaz bölgeleri, surlar, sur üzerindeki burçlar ve kapılar, bölgenin önemli ulaşım aksları ve yapıları işlenmiştir. Haritada surların ve burçların tarihi yer almaktadır. 1969 yılında ise Semavi Eyice çalışmasında Galata Surları'nı fetihten önceki son haline göre belirlemiş ve kapılara Osmanlı Dönemi'ne ait isimleri işlemiştir (Şekil 4.12). Eyice, çalışmasına sur içi ve sur dışında bulunan önemli cami, kilise ve hanları da eklemiştir. Eyice, farklı kaynaklarda farklı isimlerde geçen kapıları "Adı Meçhul Kapı" olarak belirtmiştir. Bu kapılar Azapkapı Sokollu Camii'nin batısında yer alan Porta St. Antonio (Buğluca) Kapısı, İç Azap Kapısı'nın güneyinde yer alan Cevahir Çıkmazı üzerinde olduğu için Cevahir Geçidi olarak adlandırılan geçit ve Lüleci Hendek Caddesi üzerinde Eski Parmak Kapısı, Meryem Kapısı olarak anılan kapılardır [92].

Şekil 4.12 Semavi Eyice Haritası [6]

4.2.2 1858-1860 d'Ostoya Haritası

1858-1860 tarihleri arasında hazırlanan d'Ostoya Planı, belediyenin çalışmalarını hazırlayacağı kadastral bir plana gereksinim duyması sonucunda hazırlanmıştır (Şekil 4.13). d'Ostoya Haritaları söz konusu alanın o tarihlerdeki görünümünü doğru bir biçimde inceleyebilmek için temel verileri içermektedir. Haritada, 1860'lı yıllarda surların ve burçların bulunmakta, onların ardında hendeklerin doldurulmasıyla oluşturulan sokaklar yer almaktadır. Bu hendeklerin haritanın hazırlandığı tarihte doldurularak yol olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır [92]. Ayrıca surlar yıkılmadan önceki organik sokak dokusu, yol ağı, çıkmaz sokaklar, dolgu alanlar yapılmadan önceki kıyı çizgisi, konut dokusu, anıtsal yapılar ve sur kapıları görülmektedir. 1858–60 tarihli d'Ostoya Haritası, VI. Daire kararıyla surların yıkılmadan önceki vaziyetini gösterdiği için önemlidir. d'Ostoya haritası 1/2000 ölçeklidir. Haritada, yapılar yapım malzemesine göre ayrılmış, kagir ve ahşap yapılar farklı renkte gösterilmiştir. Bu sayede konut dokusu içerisindeki kagir surlar ayırt edilebilmektedir [92]. d'Ostoya Haritası'nda surların büyük bölümü gösterilmiştir. Ancak haritada Voyvoda Caddesi'nin paralel uzanan bugünkü B1 kodlu kalıntının devamı olan doğu-batı aksındaki surun ve E Aksı boyunca seyreden Galata Kulesi'nden sahile doğru inen sur hattı haritada gösterilmemiştir. Gösterilmeyen bu parçaların yoğun kent dokusu içinde kaybolduğu düşünülmektedir. Haritada surların önünde yer alan hendekler gösterilmemiştir..

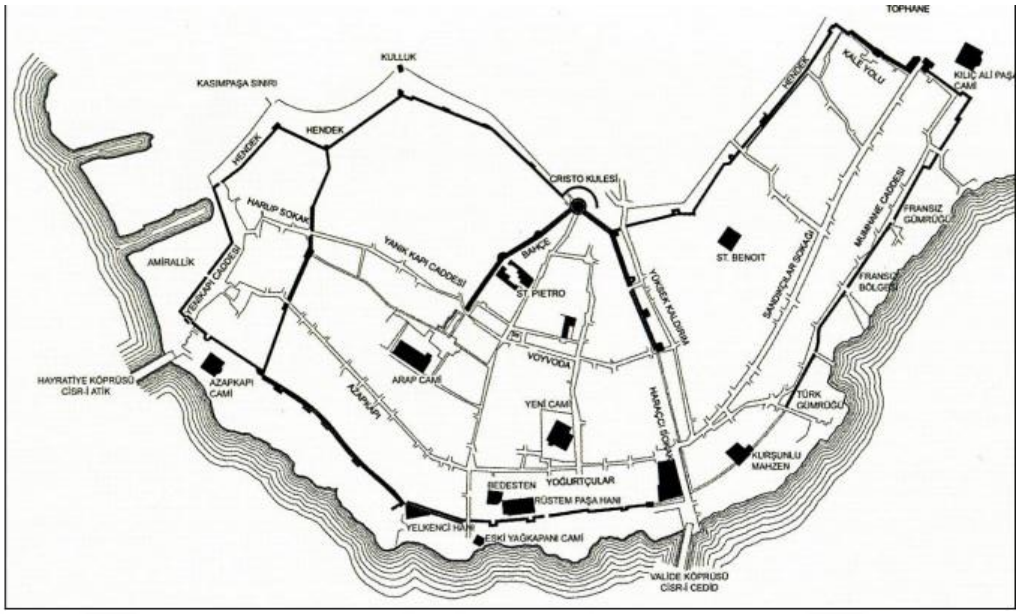

Şekil 4.13 D'Ostoya Haritası [93]

4.2.3 1864 Launay Haritası

VI. Daire, gelirini artırmak amacıyla, surların işe yaramadığını öne sürerek onların yıkımını talep etmiştir. Surların yıkılmasıyla elde edilen arazinin satılmasını, bu satış sayesinde de peşin alınan paradan ve sur taşlarının satılmasından maddi kaynak sağlamayı planlamıştır. Ayrıca meydana çıkacak yerlere binalar yapılarak buraların imarı ve sokakların genişletilebileceği ifade edilmiştir. Bu doğrultuda Galata Surları'nın komisyon kontrolünde yıkılarak arazisinin ve taşının satılması konusunun Nafia Nezareti'ne iletilmesi 12.12.1863 tarihinde uygun bulunmuştur [86].

Launay, VI. Daire tarafından surların yıkılma süreciyle ilgili görevlendirilmiştir. Launay, Galata surları yıkılmadan önce mevcut envanterini haritalandırmıştır (Şekil 4.14). Bu haritada surlar, burçlar, önemli akslar yanı sıra önemli yapılar belirtilmiştir. Launay'ın haritasına göre, dış surlar büyük ölçüde ayaktadır. Haritada ikinci dönem genişlemesine ait surlar ile beşinci dönem genişlemesine ait surlar belirginken birinci dönem surlarının kuzey hattı ile üçüncü dönem surları gösterilmemiştir. Launay'ın Galata Surları ile ilgili notları, "Galata Surları Üzerine Özet" başlıklı bir makale halinde Journal de Constantinapol Gazetesi'nde yayınlanmıştır. Launay (1864)'in makalesine göre, surlar neredeyse yıkılmak üzeredir. Bu surların dörtte biri antik yapı kalıntısı olan mermer, geri kalanı moloz taşlardan oluşmaktaydı. Surların bu yapısı kentin çok katmanlılığı ve kentsel arkeolojik değeri açısından oldukça önemli bir kanıt sunmaktadır. Launay'ın makalesine göre Surlar kısımlara ayrılmıştır. Galata Kulesi'nden başlayarak tüm şehri çevreleyen ilk surlar, yaklaşık 2.800 m uzunluğundadır. Kent içinde ana sur dışında başka surlar bulunsa da bunları daha az önemli olarak anlatmıştır [94]. Ana surun Galata Kulesi dahil 24 kulesi ve 42 kapısı vardır. Pera tarafında surların önünde bir hendek bulunduğunu, o dönemde bu hendeğin neredeyse tamamının doldurulduğunu belirtmiştir [86]. Launay, Galata Surları'ndan tuhaf duvarlar olarak bahsetmektedir. Ayrıca, yıkım sonrasında yangın çıktığında tehlike yaratan çıkmaz sokakların yerine geniş ulaşım akslarının açılacağını ve 10 dönüm arazinin trafiğe kazandırılacağını aktarır. Ancak Launay, değerli tarihi yapılar olan Ceneviz surlarının yıkılması ile geri dönüşü olmayan bir karar verildiğini de ifade etmektedir Galata kulesinin, yıkımlardan sonra Galata surlarından geriye kalan tek hatıra olacağını belirtmiştir [94]. Surların yıkım kararını Pera halkı da onaylamıştır. Surların yıkılmasıyla bölgedeki ulaşım olanakları artmış, kentin batılı imajı güçlenmiştir Büyük ve Küçük Hendek Sokak civarında dolgu alanların üzerinde oluşan yeni parseller satışa sunulmuştur. Bu satışla elde edilen gelir, belediye bütçesinin önemli bir kısmını oluşturmuştur [95].

Şekil 4.14 M Launay Haritası [78]

1864 yılında Galata surlarının yıkılması, VI. Daire tarafından yapılan en radikal uygulamadır. Galata surları, asırlardır ayakta olan ve bölgede kentsel dokunun karakterini oluşturan en önemli anıtlardı. Ayrıca bu anıtlar Galata'ya dair en özgün tarihsel belgelerdi. Dönemin tarihçisi Ahmet Lütfi Efendi "İstanbul gibi bir şehrin ve Galata Semti'nin surlarıyla kapılarını kaldırmak makul olamaz. Bu kadar senelerden beri mevcut olan eski zamana ait kule ve kapılarını mahfetmek layık değildir" ifadeleriyle tepkisini dile getirmiştir [96]. Ayrıca Ahmet Lütfi Efendi devam eden yıkım çalışmaları ve surlardan boşalan alanların satışa çıkarılmasına karşı tepki göstermiştir ancak bu yıkım 1868 yılına kadar devam etmiştir [96] [78].

Şekil 4.15 Galata Kulesi Etrafındaki Surların Yıkımı, 1865 [97]

4.2.4 1905 Goad Haritası

1905 yılında Charles Edouard Goad İstanbul yangın sigortaları haritasını hazırlamıştır (Şekil 4.16). Bu harita Galata Surları'nın 1864 yılındaki yıkım sonrası durumunu gösterdiği için önemlidir. Harita üzerinde ahşap ve kagir yapılar farklı renkte gösterilmiştir ve sur kalıntıları bir tarama ile belli edilmiştir. Goad Haritası'nda dış surların neredeyse tamamı gösterilmemiştir. 1863 yıkım kararının ardından 50 yıllık bir süreçte surların yıkıldığı veya tahrip edildiği anlaşılmaktadır. Goad Haritası'nın ardından 1907 yılında yayınlanan Gottwald-Mordtmann Haritası ise 1863 C. Stolpe Haritası altlık olarak kullanılarak mevcut surları, sur kapılarını, ana aksları ve önemli yapıları göstermektedir.

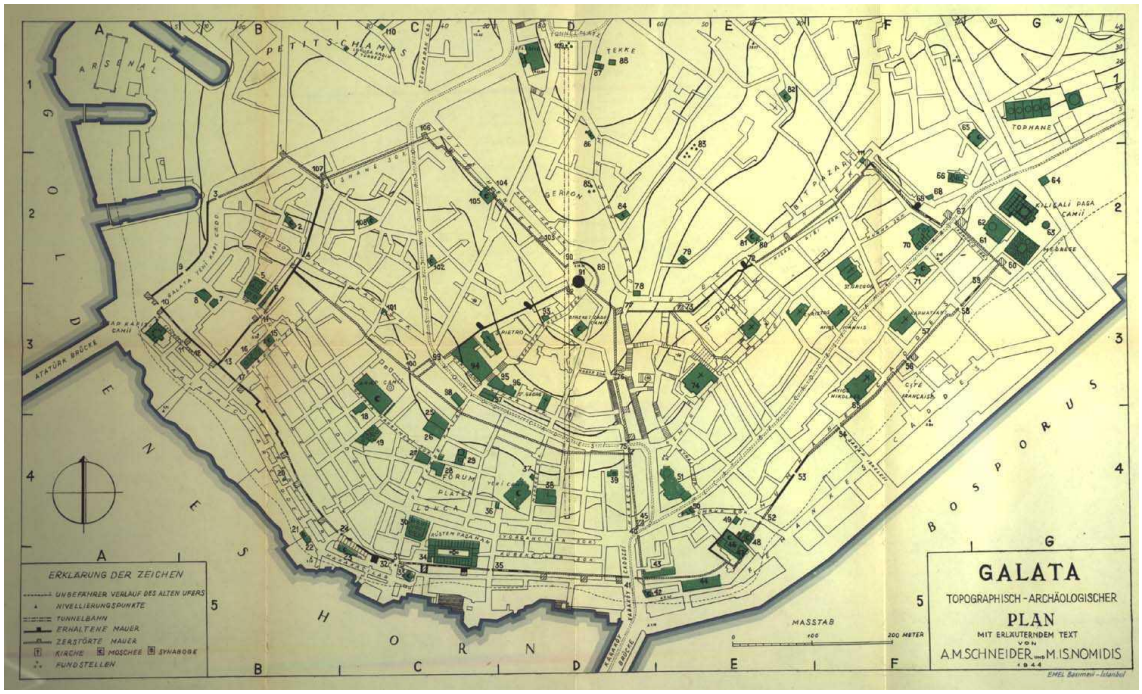

Şekil 4.16 Goad Haritası [98]

Goad Haritası'ndan anlaşılacağı üzere surların yıkılmasıyla ve hendeklerin doldurulmasıyla açılan Büyük Hendek, Küçük Hendek, Şişhane, İskender Sokak gibi sokakların kenarlarındaki yeni oluşturulan parsellerin düzgün geometrik şekiller olduğu farkedilir. Bu yaklaşımın benzeri Lüleci ve Hisardibi sokaklar ile İskender ve Şişhane sokakları arasında planlanan yeni yapı adalarında da görülmektedir. Buna karşın sur içinde ise, eski kent dokusu üzerinde, yeni inşa edilen Okçu Musa'da olduğu gibi sokaklarda yeni planlanan düzgün geometrik biçimde yapı adaları olmakla beraber eski parsel şekillenmesinin izlerinin de belirli ölçüde korunduğu söylenebilir.

4.2.5 1944 Schneider ve Nomidis Haritası

A. M Schneider ve M Nomidis'in 1944 yılında hazırladıkları haritada, Galata ve çevresinin topoğrafyası ve önemli yapıları dönemin haritası üzerine işlenmiştir. Haritada Galata Surları'nın mevcut kalıntıları koyu siyah renkte o döneme ulaşmayan hattı ise açık renkli tarama ile belirtilmiş olup önemli dini ve siyasi yapılar yeşil renkte gösterilmiştir (Şekil 4.17). A. M Schneider ve M Nomidis'in 1946 yılında yaptıkları çalışmada ise, 1303-1335 yılları arasında Galata'daki Ceneviz yerleşiminin sınırları Galata Bölgesi planı üzerine işlenmiştir. Haritada, sahil sınırının gerisinde çizilen kesik siyah çizgi hattı, 1335'lerdeki sahil şeridini göstermektedir. Kesik kırmızı çizgiler ise 1300'lerdeki Galata Suları'nın sınırıdır. Ayrıca A. M Schneider ve M Nomidis Ceneviz dönemi büyüme evrelerini ve 16. yüzyıl önemli yapılarını haritaya işlemiştir. Bu haritalarda sur hattı üzerinde burçlar ve kapılar gösterilmiştir. Kapıların isim listesi haritaya eklenmiştir. Sur dışında yer alan Azapkapı Sokollu Camii ve Tophane Kılıç Ali Paşa Camii de gösterilmiştir. Haritada 1303 tarihli 1. imtiyaz alanı içinde olan ve Arap Camii'ne döndürülen St. Paulus-St. Domenico Kilisesi, yıktırılarak yerinde Rüstem Paşa Kervansaray'ı inşa edilen St. Michelle Katedrali ve bugün Perşembe Pazarı Hırdavatçılar Çarşısı'nın olduğu yerde St. Francisco Kilisesi gösterilmiştir [92]. 1349 tarihli 2. imtiyaz alanı içinde St. Pierre Kilisesi, St. George Kilisesi ve Podesta Sarayı gösterilmiştir. 1352 tarihli 3. imtiyaz alanında ise Kastellion Kalesi ile yanında Kemankeş Camii'ne çevrilen St. Antonio Kilisesi işlenmiş ve 1400 tarihli 6. imtiyaz alanında ise St. Benoit Manastırı belirtilmiştir [92].

Şekil 4.17 Schneider ve Nomidis Haritası [98]

4.2.6 2001 Müller-Wiener Haritası

Galata Bölgesi'ne dair yapılan ilk imar planı, 15.10.1937 tarihli 1/5000 ölçekli H. Proust Nazım Plan ve Uygulama Planı'dır[2]. Prost Planları'nda, Galata Bölgesi için getirilen kararlara göre; Haliç'in Galata sahilindeki konutlar için yenileme kararı getirilmiştir. Galata tarafının Taksime kadar yıkılarak yeniden yapılması hedeflenmiştir. Galata limanının Güzel Sanatlar Akedemisine kadar uzatılması ve kara bağlantısının karayolu ile sağlanması hedeflenmiştir. Karaköy Meydanı'ndan Galata Kulesi'ne kadar uzanan yeşil bir saha yapılması için bina bloklarının kaldırılması öngörülmüştür. Prost'un, Galata için yaptığı çalışmalarda da tarihi eserlerin çevrelerinden kopartılarak korunmasını sağlayacak şekilde sokak dokusunun ıslahı, yeni, geniş, ferah yollar ve yeşil alanlar yaratılmasını amaçladığı görülmektedir. Prost'un çalışmaları Menderes Dönemi'nin bölgede büyük tahribata sebep olmuş istimlaklerinin fikir kaynağı olduğu söylenebilir.

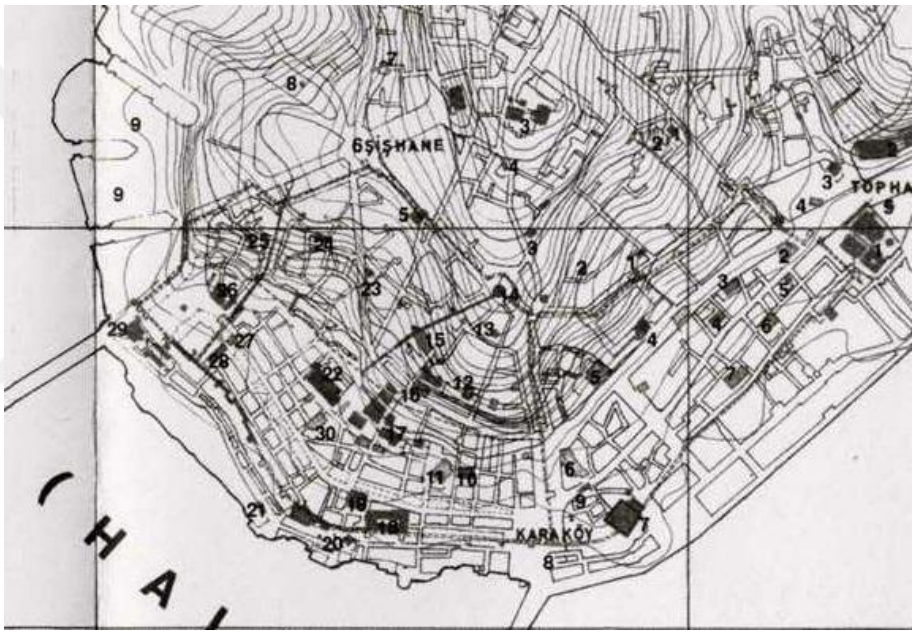
19. yüzyılın sonunda Galata Surları'nın büyük bir kısmı yıkılmıştır. Cumhuriyet dönemine gelindiğinde kalan sur parçaları herhangi bir koruma statüsü içerisinde değerlendirilmemiş ve imar faaliyetlerinde zarar görmüştür. Mamboury (1953), Refik Saydam Caddesi üzerinde bulunan surların bir bölümünün 1938'de yıkıldığını belirtmiştir [101]. Yine Mamboury'nin 1951 tarihli Galata Haritası'nda Yeraltı Cami'nin hemen doğusundaki deniz surlarının 1948'de yıkıldığına dair bilgi yer almaktadır [102]. İstanbul'da beraberinde kamulaştırmaları da getiren büyük ölçekli imar hareketi 1950 – 1960 yılları arasında Adnan Menderes'in başkanlığını yaptığı Demokrat Parti iktidarı ile İstanbul'da beraberinde kamulaştırmaları da getiren büyük ölçekli imar hareketi gündeme gelmiştir [86]. Menderes bu imar hareketlerini doğrudan kontrol etmiştir.[3].

Menderes'in amacı trafiği rahatlatacak modern bir ulaşım sistemi yaratmak, modern meydanlar açmak ve kenti güzelleştirmekti [103]. Ancak kentte motorlu araç sayısı azdı ve tramvay ve deniz işletmesi trafiğin oluşmasını engelliyordu [103]. Menderes istimlâkleri olarak adlandırılan bu imar hareketleri ile tarihi suriçi bölgesinde 60 m genişliğinde bulvarlar açılmış, kara surlarının bir kısmı bu yolların yapılması için yıkılmış, sahili doldurarak açılan yollar ile deniz surları kara tarafında kalmış, yapı

[2]Prost'un önerilerini Çelik (1998), Galata Limanı'nın uzatılması, Galata Köprüsü'nün biraz Haliç'e doğru çekilmesi, Atatürk Köprüsünün tamamlanması, Haliç kıyılarının ticaret ve endüstriye tahsisi, Sirkeci Garı'nın banliyö garı olarak kalması ve Yenikapı'da uluslararası bir gar ve liman düzenlenmesi, kent içinde çeşitli kültür ve spor tesislerine yer verilmesi, Hipodrom'un "Cumhuriyet Alanı" olarak geliştirilmesi, tarihi yarımada içinde üç anayolun açılması, camilerin çevresinin açık alanlar olarak düzenlenmesi olarak açıklamaktadır [99].Galata ve Beyoğlu'ndaki tarihi mahallerde yapı yoğunluğunu çok yüksek bulmuş, dar sokak ve avlulara güneş ışığının giremediği gerekçesiyle bu bölgenin zaman içerisinde kademeli olarak bütünüyle yenilenmesini öngörmüştür [100]

[3]Bu imar çalışmaları sırasında denizin doldurulmasıyla oluşturulan sahil bulvarları, tarihi yarımadada ve civarında açılan bulvarlar, yol genişletme çalışmaları, meydan düzenlemeleri, liman tesisleri açılması gibi imar hareketleriyle kent plansız bir biçimde keyfi uygulamalar görmüştür [103].

aralarında kalan Haliç surları saptaması bile yapılmadan yıkılmış, bazı tarihi yapılar ile tarihi kent dokusu yok edilmiştir [104]. Yolların kotları indirilerek ya da kaldırılarak büyük anıtların bazılarının temelleri havada kalmış, bazıları ise toprağa gömülmüştür [103]. Galata surları içinde Kemeraltı Caddesi'nde 1445 tarihli kitabeye sahip olan bir burç tahribata uğramıştır. Bugün Hisar Sokak ile caddenin köşesinde yer alan burç temel seviyesine kadar 1960 yıkımları ardından 2001 yılında Müller-Wiener Haritası'nda, sur kalıntıları işlenmiş ve eksik kısımlar tamamlanarak restitüsyon önerisi yapılmıştır. Sur hattı üzerinde bulunan kapıların isimleri ve kitabe taşlarının yerleri belirtilmiştir. düşürülmüştür [105]. Müller-Winner Haritası, bahsi geçen imar hareketleri sonucu Galata Surları'nın vaziyetini gösterdiği için önemlidir. Haritadan anlaşılacağı üzere, 1944 tarihli Schneider ve Nomidis Haritası'na göre özellikle Bankalar Caddesi ve kıyı şeridi istikametindeki surlar gösterilmemiştir (Şekil 4.18).

Şekil 4.18 Müller-Wienner Haritası [74]

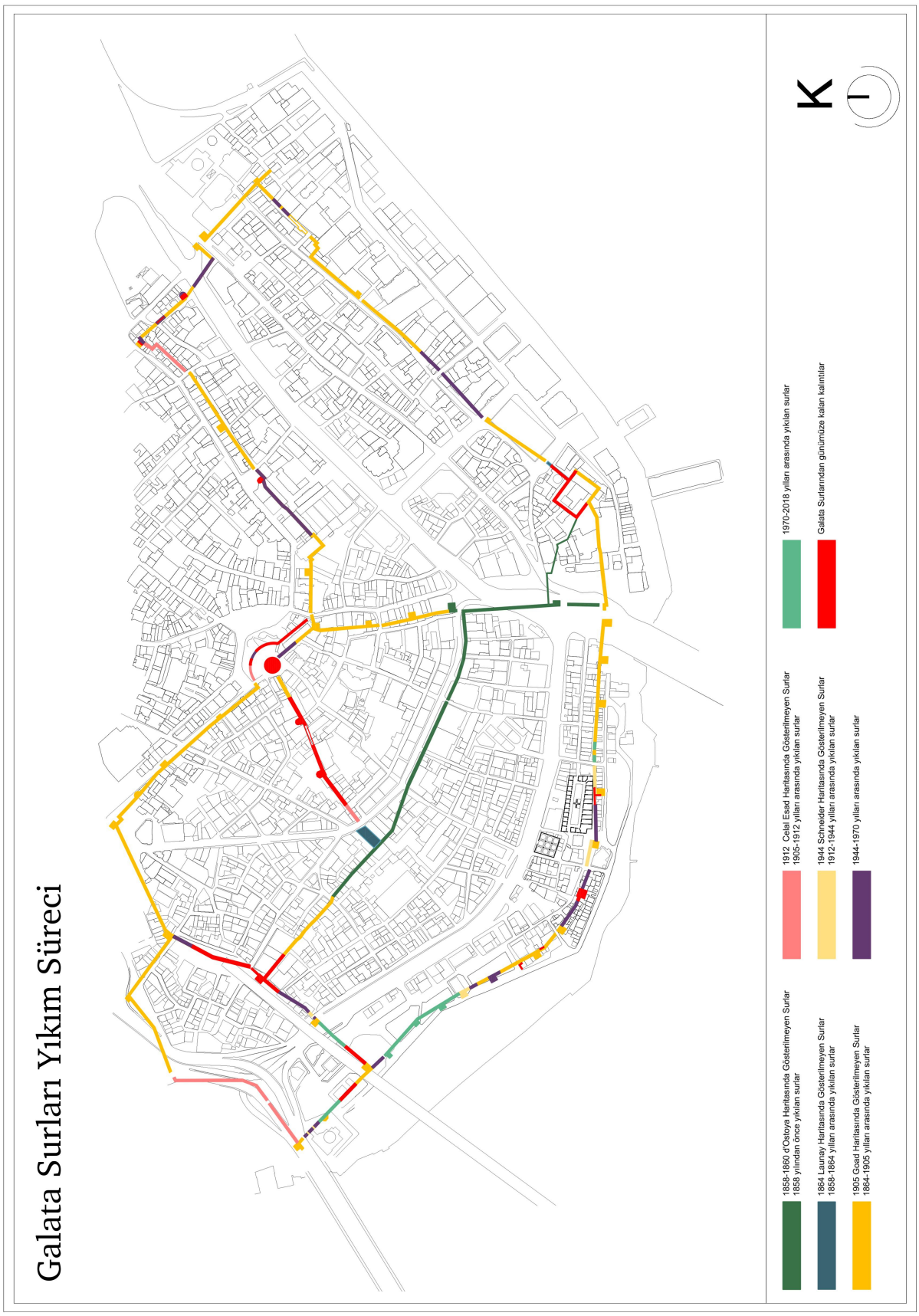
4.2.7 2019 Hava Fotoğrafları

2004 yılında Taksim-Hacıosman istikametinde hareket eden A1 metro hattının Taksim-Yenikapı yönünde uzatılmasıyla Haliç üzerinde bir metro köprüsü inşa edilmiştir. Bu köprü Galata tarafında Galata surları ile bazı tarihi ve tescilli yapıların bulunduğu Emekyemez Mahellesi'nden yer üstüne çıkarak Süleymaniye'de tekrar yer altına girmektedir. İstanbul I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 6.7.2005 tarih ve 965 sayılı kararı ile "Haliç Metro Geçiş Köprüsüne Ait 1/2000 Ölçekli Öneri Proje İle Yenikapı – Taksim İstasyonları Arası Güzergahın İşlendiği 1/5000 Ölçekli Plan" uygun bulunmuştur. Metro köprüsü inşatı sırasında bir takım yapılar yıkılmış ve bununla beraber sur kalıntıları ortaya

çıkmıştır. İstanbul II Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 10.1.2007 tarih ve 771 sayılı kararı ile, metro inşaatı sırasında açığa çıkan surların uygun tekniklerle taşınmasına karar verilmiştir. Ancak kamuoyunda meydana gelen tartışmalar sonrasında taşıma kararından vazgeçilmiştir. Aynı kararda Tersane Caddesi ile Haliç arasında kalan, 1488 Ada, 65-66-67 Parsellerde bulunan surların açığa çıkarılması için gerekli incelemelerin yapılmasına karar verilmiştir. İstanbul II Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 20.02.2008 tarih ve 1600 sayılı kararı ile; "Galata surlarının tümünün taşınmaz kültür varlığı olarak tescillenmesine ve koruma gruplarının 1 olarak belirlenmesine" karar verilmiştir. Bu karar ile metro güzergahıyla kesişen Galata Surları'nın restorasyon projesinin hazırlanması ve bu noktadaki uygulamanın konservasyon ve restorasyon işlemi tamamlandıktan sonra yapılması talep edilmiştir [101]. Tersane Caddesi'nde yer alan ancak bugün yok olmuş sur hattında arkeolojik kazı yapılarak sur temeli olup olmadığının araştırılmasına ve bu araştırma sonuçlarının Çevre Düzeni ve Yerleşme Planı'nın bir parçası olmasına karar verilmiştir [86]. Surlara dair raporlar İstanbul II. Numaralu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü'ne iletilmemiştir. Haliç Metro Köprüsü inşaatı sırasında Emekyemez Mahallesi 270 Ada 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 32, 33, 34, 35 Parsellerde ve Arap Cami Mahallesi'nde 1488 Ada 25, 66, 67, 56, 100 Parsellerde yer alan bazı yapıların istimlak sonrası sur kalıntıları ortaya çıkmıştır. Bu surların günümüzdeki durumu ve Haliç Metro Köprüsüyle ilişkisi 4.5. kısımda incelenmiştir.

Şekil 4.19 2019 Yılı Galata Bölgesi Hava Fotoğrafı [57]

Şekil 4.20 Galata Surları'nın Yıkım Süreci [55]

4.3 Galata Surları'nın Mimari Özellikleri

Ortaçağ Galatası'nda savunma çok önemli bir unsurdur. Bu sebeple 1303 yılında hendeklerle başlayan savunma hattı 1447 yılında surlarla tamamlanmıştır. Altı evrede tamamlanan surlar, kulelerle kuvvetlendirilmiş dış ve iç duvarlardan oluşmaktadır. Kuleler surlar üzerinde belirli aralıklarla yuvarlak, kare ve beşgen şekilde inşa edilmişlerdir. Galata'yı çevreleyen sur sisteminin merkezinde Galata Kulesi bulunmaktadır.

Altıncı dönem sonunda surların sınırı Azapkapı'dan başlayıp Büyük Hendek Caddesi'ni izleyerek Galata Kulesi'ne ulaşmıştır. Surlar, Galata Kulesi etrafını çevreleyerek, Lüleci Hendek Caddesi boyunca devam edip Tophane'den deniz tarafına dönerek Kılıç Ali Paşa Camisi civarında sahile inmektedir ve sahil boyunca devam ederek tekrar Azapkapı'ya bağlanmaktadır. Surlar, 2 m kalınlıklta ve toplamda 2800 m uzunluktadır [6]. Galata surlarında antik ve Bizans devri yapılarına ait taşlar kullanılarak inşa edilmiştir [94]. Surun çevrelediği alanın içinde içinde ise farklı dönemlerde inşa edilmiş ve birbirlerinden iç surlarla ayrılmış beş mahalle yer almaktadır. Surlar üzerinde yer alan kapılarla bu beş mahalle birbirine bağlanmaktadır. Güvenliği sağlamak amacıyla gündüz açılan iç kapılar, geceleri kapatılıp kontrolsüz geçişler engellenmekte ve böylece mahalleler bağımsız birer bölge halini almaktadır. 17. Yüzyıl itibariyle, Galata Kulesi'nden sahildeki gümrüğe kadar olan hatta surlar üzerinde konutlar yapılması ve kapıların daima açık bulundurulmasıyla mahalleler arasında artık bir ayrım kalmamıştır [72]. Kentin genişlemesiyle yeni surlar eklenirken eskilerinin kent içinde korunmuş olması dikkat çekmektedir. Bunun nedeni Galata'da bulunan her mahalleye farklı dini ve etnik gruptan halkların yerleşmesidir. Cemaatler arasındaki güvensizlik kent içi surlara bir işlev yüklemiştir. Örneğin ilk bölgede daha çok Cenevizliler, ikinci oluşan bölgede Rumlar, üçüncü ve dördüncü bölgelerde Yahudi ve daha sonraları Türklerden oluşan kozmopolit bir yapı gözlenirken, son bölgede ise Yahudi, Ermeni ve Rum toplulukları yaşamaktadır.

Karadan gelecek tehditlere karşı ise Azapkapı- Şişhane- Galata Kulesi- Tophane arasında, surların önünde de 15m genişliğinde bir hendek kazılmıştır. Bu taraftaki kapılar, arkadaki araziye hendekleri aşan ağaç köprüler ile bağlamıştır. 18.yüzyılın ortalarında henüz bu köprüler durmakta ve kapıları kapatılmaktadır [76].

Marie de Launay, Galata Surları'nın yıkım öncesi durumunu belgelemiştir. Bu belgelere göre, Petit Chams isimli mezarlığın aşağısında yer alan 5. burçtan yukarı çıkan 279 m'lik duvarın, Yolcuzade Sokağı'nı izleyip, Cevahir Çıkmazı'na ulaştığını ve deniz kıyısındaki kare biçimli burç ile son bulduğunu aktarmaktadır [94]. Bu hattın üzerinde Harup Sokağı ve Azapkapı Sokağı'na açılan iki kapı bulunmaktadır. Yanık

Kapı Sokağı'nın üst kesiminde Harup Kapı'dan yaklaşık 20 m ilerideki diğer kısımlar, Galata Kulesi'nden Arap Cami'ne doğru yönelen ikinci bir çevre duvarına ait gibi görünmektedirler. Kule Kapısı'ndan başlayan duvar St. Pietro Kilisesi'nin ve çok sayıda özel mülkiyetin bahçesini izleyerek 190 m kadar uzanmış, Hazerfen Sokak'a bağlanan Yanık Kapı'da son bulmuştur. Diğer duvardan sadece 3 parça kalmıştır. Bunlardan yaklaşık 71 m uzunluğunda olanı, Harup Kapı yakınındaki kare planlı burçtan çıkmakta, Dikeme Sokak'a doğru uzanmaktadır. Diğer bir parça ise 5 m uzunluğunda ve biraz daha ileride konumlanmıştır. Bundan 72 m uzakta da 13 m uzunluğundaki 3. parça bulunmakta ve Arap Camisi Sokağı'ndaki 2 ve 4 no'lu evleri sınırlamaktadır. 2. bölümün çevrelediği alan 62. 883 m^2dir. Buraya 4 kapı ile girilmektedir. Bunlar Harup, Yanık, Kule ve Kule Dibi kapıları'dır. Kule ve Kule Dibi kapıları ortadan kalkmıştır [94]. Galata Kulesi iyi durumdadır. Buradan Hacı Ali ve Haraççı Sokaklar boyunca Karaköy'e ulaşan ve bütün sistemi kapatan üçüncü bir duvar başlamaktadır. Son duvar yaklaşık 335 m uzunluğundadır ve ancak iki parçası ayaktadır. 163 m'lik bir bölümü Pera'dan Voyvoda Caddesi'ne doğru uzanmaktadır. Diğer kısmı Havyar Han'dadır ve uzunluğu 48 m'dir. İki bölüm arasındaki 124 m'lik duvar parçası kısmen yıkılmış, kısmen de yeni yapıların altında kalmıştır. Bu hat üzerinde 4 burç ve üç kapıdan söz edilmektedir. Bunlardan Karaköy Kapısı, Galata'yı İstanbul'a bağlayan köprüye açılmaktadır. Diğer iki kapı Voyvoda ve Horoz Sokakları'nın kapılarıdır ve üçü de VI. Daire Döneminde yıkılmıştır. Bu kapılardan birincisi Karaköy Han'ın yeniden yapımı ve yolun bu kesiminin çok yoğun olan trafiğini karşılamak üzere yol genişliğinin 1,5 m'den 9 m'ye çıkarılması amacıyla ortadan kaldırılmıştır [106] [94].

4.3.1 Galata Surları'nın Topografyayla Olan İlişkisi

Galata Bölgesi oldukça eğimli bir arazidir. Eğim kuzeydoğu, kuzey ve kuzeybatı yönlerinde olup Haliç kıyısından Perşembe Pazarı ve Karaköy; Boğaziçi tarafında ise Tophane, Fındıklı ve Dolmabahçe yönlerinde yükselmektedir. Eğim, Tersane Caddesi'ne kadar %10-20 arasında değişmektedir. Tersane Caddesi'nden Galata Kulesi'ne doğru %20'yi geçmektedir. Kuledibi'nde birdenbire dikleşerek +43 kotuna ulaşmaktadır [107]. Galata Kulesi ise +48 kotunda tepe düzlüğünde yer alır[106]. Galata, sahip olduğu eğim gereği yelpaze sistemi şeklinde bir yerleşim oluşturmuştur. Sistemin temel özelliği şehrin üçgen bir yerleşim alanına sahip olması, temel prensibi ise şehir merkezinin konuşlandığı tek bir noktadan, şehrin diğer bölgelerine iki yönde bir yelpaze gibi açılarak ulaşmasıdır [67]. Galata Surları, sur içindeki yerleşim alanını kuzeyde Galata Kulesi merkez olmak üzere güney batı ve güney doğu yönlerinde iki noktaya doğru açılarak bir yelpaze biçiminde kuşatmıştır. En yüksek noktası deniz seviyesinden 48 m yüksekliktedir [106]. Kentin yelpaze biçimindeki alanını ve bu alanı saran surların konumlanışını iki faktör belirlemiştir. Bunlardan birincisi topografyadır.

İkincisi Galata'da Cenevizlilerin ilk yerleşim yeri olan birinci ve ikinci imtiyaz bölgesini koruma isteğidir.

Galata Bölgesi'nde kentleşme, topografyası gereği, kuzeyden güneye doğru genişliğine, doğudan batıya doğru uzunluğuna yayılmıştır [65]. Bölge, Haliç ile Boğaziçi kıyıları arasında bir burun halinde uzanmaktadır [65]. Komurciyan, Galata'da birçok yerlerde basamaklar vasıtası ile yukarıya doğru tırmanmak zorunluluğu vardı ve bütün evler eşit bir yükseklikte olsaydı üst katlardaki odalar denize ve gelip geçen gemilere açık olacağını tasvir etmiştir [70].

Galata'da kentsel dokunun oluşumunda sahil şeridi etkili olmuştur ve sahil gerisinde organik bir yerleşme oluşmuştur. Galata Kulesi ise kentin en tepe noktasına inşa edilen bir kuledir. Galata Kulesi merkezde olacak şekilde limana doğru, topografyaya paralel şekilde ana akslar şekillenmiş olup, surlar bu akslar hizasında inşa edilmiştir. Hem sur hattının hem de aksların topografya ile belirlenmesi, bu iki kent elemanının birbirine paralel olarak gelişmesini sağlamıştır. Aksları dik kesen ve yokuş etkisini azaltmak için tepelerin etrafından dolandırılan sokaklar, sahil ile kule arasında uzanmaktadır. Topografya dolayısıyla akslar arasında bulunan semtler düzensiz bir biçimde bağlanmaktadır. Galata'da ana arterler olmamakla birlikte Voyvoda Caddesi ve Yüksek Kaldırım önemli akslardandır.

Galata'da Surlara bitişik olarak yapılmış çok sayıda yıkılmış ya da terk edilmiş Ceneviz yapısı yer almaktaydı. Cenevizliler, birinci imtiyaz bölgesinde kenti gridal sistemle kurgulamıştır. Ancak topografya gereği gridal sistem diğer genişleme dönemlerinde kullanılmamış, kent merkezinde kalmıştır. 19.yüzyıldaki şehircilik faaliyetleriyle Galata'nın sıkışık ve çıkmaz sokaklardan oluşan kent dokusu değiştirilmiş, düz ve geniş arterler açılmıştır. Bu sayede ulaşım kolaylaşmış, yangın afetlerinin önüne geçilmiştir. 1863 yılında ise Galata Surları yerine geniş yollar açılmıştır.

4.3.2 Galata Surları'nın Üzerinde Bulunan Burçlar

Galata surları üzerinde belirli aralıklarla inşa edilen burçlar yer almaktadır. Burçlar, dörtgen, beşgen, dairesel yeya U plan tipine sahiptiler. Burçlara, üzerlerindeki mermer levhadan anlaşılacağı üzere, Hristiyan azizlerinin ismleri verilmiştir. Buna göre Büyük Kule Kapısı yanında burç, 1349 St. Nicolas Burcu, Büyük Hendek Caddesi'nde yer alan ve Galata Kulesi'nden sonraki ilk burç olan 1442 Meryem Burcu, Yolcuzade İskender Caddesi üzerindeki 1442 tarihli St. Barthelemy Burcu ve Kastellion'un arkasındaki Traverios Kulesi burç isimlerine örnek olarak verilebilir. Akin'a göre ise surlarda 24 kule bulunmaktadır. 12 kule deniz tarafında bulunmaktadır ve aralarında 33 m mesafe vardır [108].

Harita ve gravürler, burçlara dair bilgi edinmemizi sağlayan belgelerdir. 16. Yüzyıl Matrakçı Nasuh Minyatürü'nde toplam burç sayısı 45'dir. Schneider'in Galata haritasında (1944), deniz tarafında 16, kara tarafında 16 ve iç surlarda 8 adet olmak üzere toplam 40 burç yer almaktadır. 1951 tarihli Mamboury planında ise deniz tarafında 16, kara tarafında 15, iç surlarda 8 adet toplam 39 adet burç görülmektedir. Mamboury, burçların 8 tanesini U planlı kalanını dörtgen planlı olarak belirtmiştir. Sahil şeridinde bulunan burçlardan sadece Kireç Kapısı girişinde bulunan burç Boğaziçi tarafında olup diğerleri Haliç tarafındadır. Bu haritaya göre birinci imtiyaz bölgesini saran surlarda burçlar yer almamaktadır [108]

Özellikle Galata Surları üzerinde yer alan kapıların yanlarında ve iki sur parçasının birleştiği köşelerde burçların yer aldığı görülür. Azapkapı girişinde iki, Buğluca Geçidi'nde bir, Kürkçü Kapısı girişinde bir, Karaköy Kapısı girişinde bir, Kireç Kapısı girişinde bir, Tophane Kapısı girişinde iki, Küçük Karaköy Kapısı girişinde ise bir adet dörtgen planlı burç yer alır. Bu burçlar; Yeni Kapı Caddesi ile Kalafatçılar Caddesi duvarları birleşiminde, doğu yönünde Mumhane Caddesi ile Kömürcü Sokak'taki duvarların birleşiminde, kuzeydoğu yönünde Büyük Hendek Caddesi ile Şişhane Sokak'taki duvarların birleştiği köşede ve batı yönünde Şişhane Sokak ile Yolcuzade İskender Caddesi'ndeki duvarların birleştiği köşedeki burçlardır [108].

Galata Surları'nın en önemli yapısı ve baş kulesi olan Galata Kulesi, kuzey yönünü gelebilecek tehlikelere karşı emniyete alırken, Kastellion ise kıyıda denizden gelebilecek tehlikelere karşı bölgenin güneyini emniyete almıştır [6].

4.3.3 Galata Surları'nın Üzerinde Bulunan Kapılar

Galata Surları üzerinde yer alan kapılarla ilgili farklı görüşler mevcuttur. 17. yüzyılın önemli tarihçilerinden Komurciyan, üç kara kapısı ve birçok deniz kapısı bulunduğunu aktarmaktadır. Galata'nın ilk kapısı Azapkapı olup Küçükkapı, Yağkapanı, Balıkpazarı ve Karaköy Kapısı, Mumhane Kapısı, Eğri Kapı, Kireçhane Kapısı'ndan söz etmektedir. Evliya Çelebi bu kapılara MeyiT Kapısı, Timur Kapısı, karaya nazır Tophane Kapısı, Küçükkule Kapısı ve Büyükkule Kapısı'nı da eklemektedir. Ancak Mumhane Kapısı'nın varlığından bahsetmemektedir [70][78][109][110]. Schneider ve Nomidis'in 1944 tarihli çalışmasında Mumhane Kapısı mevcut olup büyük ölçüde Evliya Çelebi'nin anlattıklarıyla örtüşmektedir [76]. Akın'a (2002) göre ise surlarda 12 kapı bulunmaktadır. Deniz tarafındaki sur kapıları Azapkapısı ile başlar ve Kürkçü Kapısı, Yağkapanı Kapısı, Balıkpazarı Kapısı, Karaköy Kapısı, Kurşunlu mahzen Kapısı, Yeni Kapı, Mumhane Kapısı, Kireç Kapısı, Eğri Kapı, Tophane Kapısı, Küçükkule Kapısı ve Büyükkule Kapısı, Yeniazap Kapısı ve Meytazap Kapısı (Meyit) ile son bulur [69]. Dış kara surlarında ise doğuda Tophane Kapısı, batıda Meyit Kapısı ve kuzeyde ise

Küçükkule ve Büyükkule kapıları yer alır. İç surlarda Kuledibi Kapısı, Kilise Kapısı (Yanıkkapı), Sarık Kapısı (Harup Kapısı), İç Azap Kapısı, Mihal (Horoz) Kapısı, Meydancık (Voyvoda) Kapısı, İç Karaköy Kapısı, Cevahir Çıkmazı bulunur [6] [67] [102] [72].

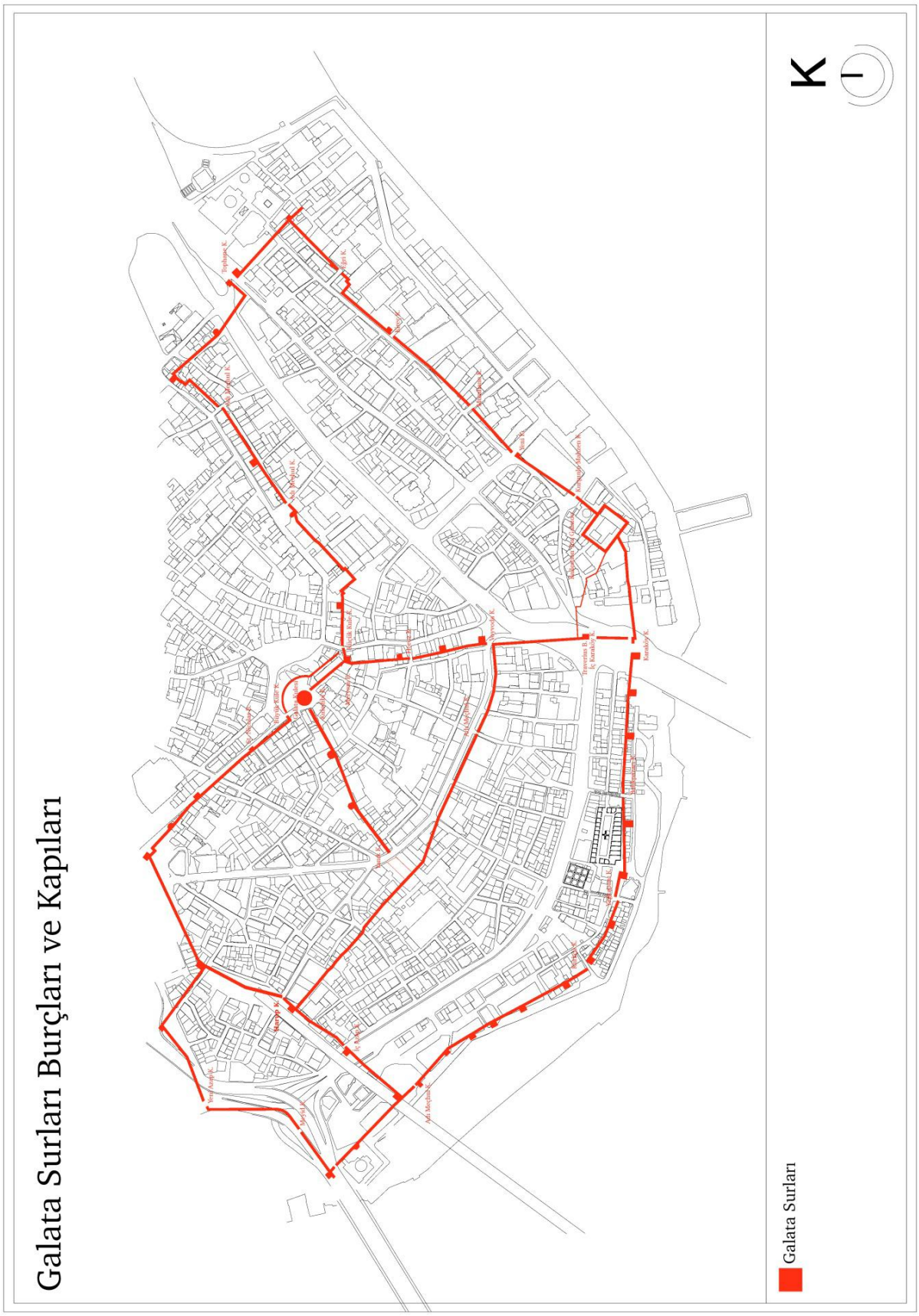
Eyice (1969), sahil tarafındaki kapıları Meyid Kapısı, Azap Kapısı, İsimsiz Geçit, Kürekçi (Kürkçü) Kapısı, Yağkapanı Kapısı, Balıkpazarı Kapısı, Karaköy Kapısı, Kurşunlu Mahzen Kapısı, Yeni Kapı, Mumhane Kapısı, KireçKapısı, Eğri Kapı şeklinde sıralamaktadır [6]. Kara surları üzerinde yer alan kapıları ise sahilden Galata Kulesi'ne doğru Tophane Kapısı, isimsiz bir geçit, Küçük Kule Kapısı, Büyük Kule Kapısı ve Yeni Azap Kapısı, iç bölme kapılarını ise Harup Kapı, Cevahir Çıkmazı, Kuledibi kapısı, Yanık Kapısı, Horoz (Mihal-Mihail) Kapısı, Meydancık (Voyvoda) Kapısı ve Küçük Karaköy Kapısı' dır [6]. Önemli kapılar iki yanında burç yer almıştır. Bu kapılar çift kanatlı olup kapıların çoğu tek kanatlı basit geçitlerdir.

Her liman kenti gibi Galata'da da iskele ve yollar sur kapılarıyla ilişkilidir. Haliç sahiline açılan her kapı bir limanla bütünleşmiştir. Kente getirilen ticaret ürünlerinin gümrük ve sayım işlemleri, bu kapılarda yapılırdı. İskelelerin ardında ise ticaret işlevli yapılar yer alırdı. Ayrıca depolar ve hanlar kent kapıları etrafında konumlanmış, bu kapılar etrafındaki sokaklarda zanaatçılar ve tüccarlar faaliyet göstermişlerdir. Bu sebeple kent kapıları aynı zamanda ekonominin şekillendiği noktalar olmuştur. Kürkçü Kapısı, Yelkenci Han'nın yanında olup arkasında Pazar yeri bulunmaktadır [76]. Galata Kulesi'nden sahile direk inen yokuşun sonunda Yağ Kapanı Kapısı yer almaktaydı. Galata bölgesinin liman ve pazar bölgesi, Ceneviz döneminde, Yağkapanı Kapısı ile Balıkpazarı Kapısı arasındaki bölge olmuştur. Osmanlı döneminde de aynı bölge pazar fonksiyonunu korumuş ve süreklilik devam etmiştir [106]. Burada inşa edilen Galata Bedesteni ve Rüstem Paşa Hanı bir liman semti niteliğindeki Galata'nın antrepoları ile iç kesimi arasındaki ticari bağlantıyı sağlamıştır [111]. Yağ Kapanı Kapısı'nın hemen yanındaki burç, hapishane olarak kullanılmaktaydı bu sebeple bazı kaynaklarda Zindan Kapısı ismiyle de geçmektedir. Karaköy Kapısı'na kadar bütün güney kapılarının önünde iskele bulunmaktadır [70]. Balıkpazarı Kapısı, adını buradaki pazardan almıştır.Kapının hemen girişinde surların hemen dibinde Kurşunlu Han bulunmaktadır. Kapının üzerinde bulunduğu sur parçasının kalıntıları, bugün Kurşunlu Han'dan kısmen görülmektedir. Karaköy Kapısı, güney yönündeki son kapıdır. Kapı, Karaköy Meydanı'na açılmaktadır [76]. Kurşunlu Mahzen Kapısı, Kurşunlu Çarşı'nın yakınında olup güneydoğu yönündeki ilk kapıdır [76]. Yeni Kapı ise doğu yönünde Kurşunlu Mahzen ve Mumhane Kapıları'nın arasındaki geçittir [6]. Mumhane Kapısı, bölgede yağ eritilip mum üretildiği için bu ismi almıştır. Kapının bulunduğu yer bugün Şarap İskelesi Sokak'tır. Mumhane Kapısı'nın üzerinde bulunduğu sur hattı, bugün Mumhane Caddesi paralelinde ilerlemektedir. Kireç Kapısı

ve Eğri Kapı güney yönünde seyreden diğer kapılardır [70] [76].

Tophane Kapısı, kara surlarının doğu sınırında yer almaktadır. Günümüzde Necati Bey Caddesi üzerinde yer alan kapı, Kemeraltı Caddesi'nin açılmasıyla harap hale gelen D1 kodlu burç tarafından desteklenmekteydi. Kara Surları'nın bir diğer kapısı olan Küçük Kule Kapısı, Yüksek Kaldırım merdivenleri başında, Büyük Kule Kapısı ise Galata Kulesi'nin Şişhane tarafında yer almıştır. Yeni Azap Kapısı ise Osmanlı Döneminde açılmıştır [70] [76].

Kuledibi Kapısı, ikinci genişleme evresinde yapılmış olup zamanla iç kapı haline gelmiştir. Kapı, Galata Kulesi'nin dibinde yer almaktaydı. Horoz Kapısı veya Mihail Kapısı, Yüksek Kaldırım Caddesi'ne açılmaktaydı. Voyvoda Kapısı, Voyvoda Caddesi'nin başında olup caddeye açılan bir kapıydı. İç Karaköy Kapısı, Necatibey Caddesi başında bulunmaktaydı [108]. Günümüze ulaşan tek kapı olan Harup Kapı, Yolcuzade Sokağın Yanık Sokak'a açıldığı noktada bulunur. Cevahir Çıkmazı Geçidi, Cevahir çıkmazına açılmaktadır. Bu geçit bugün sur kalıntısı üzerinde kapatılmış olarak bulunmaktadır. Yanık Kapı St. Pietro Kilisesi yakınında, İç Azap Kapısı ise, Tersane Caddesi üzerinde, limanın iç kapısı olarak bulunmaktaydı [6] [108].

Şekil 4.21 Galata Burç ve Kapıları [55]

4.4 Galata Surları'nın Koruma Statüsü

07.07.1993 tarihli 4720 sayılı İstanbul I. No.lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu kararı ile Beyoğlu, Kentsel Sit Alanı olarak ilan edilmiştir. Ardından 29.09.1993 tarihli ve 4954 sayılı İstanbul I No.lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Kararı ile Beyoğlu Koruma amaçlı İmar Planı hazırlanana kadar geçerli olacak geçici yapılanma koşulları tanımlanmıştır.

1/5000 ve 1/1000 Ölçekli Beyoğlu Kentsel Sit Koruma Amaçlı İmar Planı Kararları

07.01.2009 tarihli ve 2302 sayılı İstanbul II No.lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu kararı ile 1/500 ölçekli Beyoğlu Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı uygun bulunmuştur. Plan, 21.05.2009 tarihli İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi kararı ile onaylanmıştır. Bu planda aşağıdaki hükümler yer almaktadır.

II-A-2-3 Bu bölgede eski eserlerin korunması için, bu eserin restitüsyon ve restorasyonuna yönelik olanlar dışında herhangi bir kazıya izin verilmez. Galata ve Surları dışında kalan alanda teknolojik yöntemlerden yararlanılarak bilimsel amaçlı arkeolojik tespitler yapılabilir.

II-A-2-4 Galata Kulesi ve Çevresi Turizm Merkezi Alan sınırı içinde Koruma amaçlı imar Planı Kararları ile bütünleşecek şekilde hazırlanacak plan ilgili bakanlıkça 2634-4957 sayılı Turizm Teşvik Kanunu çerçevesinde onanmadan uygulama yapılamaz.

II-A-2-5 Galata Surları arkeolojik çalışma ile temizlenecek, peyzaj düzenlemesi yapılarak Galata Kulesi ile bir bütün olarak korunacaktır. Surların kültürel amaçla kullanılması esastır. Surlar, burçlar, kapılar ile bir bütün olarak kültürel fonksiyonlara kavuşturulacak, çevresindeki yeşil alan, arkeolojik sergileme-park alanları, sergi-seyir terasları, tema parkları gibi fonksiyonlar ile bütünleştirilecektir. Surların kayıp kısımları ilgili K. ve T.V.K. Bölge Kurulu'nca onaylanacak Kentsel Tasarım Projeleri ile değerlendirilecektir.

V-12. 1/1000 Ölçekli Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planlarında kara, deniz surları Beyoğlu Kentsel Sit Alanı K. ve T.V. Yeraltı ve Yerüstü Envanteri Mevcut ve Kayıp E.E. Araştırma Envanteri'nde yer alan mevcut veya kayıp kısımları ihya edilebilirliği ölçüsünde tamamlanarak planlara aktarılacaktır.

Yüksek Kaldırım Caddesi, Şahkapısı Sokak, Camekan Sokak, Hacıali Sokak, Horoz Sokak ve Galata Kulesi Meydanı'nın bir bölümünü (149 ve 150 no.lu yapı adaları) yanı sıra Cezayir Çıkmazı, Tarlabaşı, Tophane Bölgesi, Belediye Binası ve Çevresi, Bedrettin Mahallesi'ni kapsayan alan 16.06.2005 tarihli"Yıpranan Tarihi ve Kültürel

Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun" kapsamında "yenilenme alanı" olarak belirlenmiştir.ve Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı sınırları dışında bırakılmıştır. Bu duruma karşı Mimarlar Odası ve Kültür ve Turizm Bakanlığı dava açmış ve bu dava Danıştay 6. Dairesi tarafından 17.03.2016 tarihinde karara bağlanmıştır. Bu karar doğrultusunda Galata Kulesi ve Çevresi Turizm Merkezi'nin Beyoğlu Kentsel Sit Alanı'nın sadece yüzde onluk bir kısmını oluşturduğu, çevresindeki Perşembe Pazarı, Karaköy- Salıpazarı Limanı gibi alanların geleneksel-tarihi dokuyla beraber ele alınmadığı vurgulanmış, planda, eski plan, fotoğraf vb. tarihi belgeler ile olası arkeolojik sit alanına ilişkin ayrıntılı analizler yapılmadan yapılaşma koşullarının belirlendiğine dikkat çekilmiş, Galata Kulesi'nin çevresindeki ruhsatsız yapıların yüksekliğinin sınır kabul edilmesi uygun bulunmamıştır.

22.09.2010 gün ve 3791 sayılı İstanbul II. No.lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu kararı ile Beyoğlu Belediye'since hazırlanan 1/1000 ölçekli Beyoğlu Koruma Amaçlı İmar Planı uygun bulunmuştur. 21.12.2010 tarihinde Belediye Başkanlığı makamınca onaylanan 1/1000 ölçekli Beyoğlu Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planı Plan Hükümlerinde surlarla ilgili olarak "plan özel hükümleri" kısmında aşağıdaki açıklama yer almaktadır:
II-4-2. Envanterde yer alan Galata Surları arkeolojik çalışma ile temizlenecek, peyzaj düzenlemesi yapılarak Galata Kulesi ile bir bütün olarak korunacaktır. Surların kültürel amaçla kullanılması esastır. Surlar, burçlar, kapılar ile bir bütün olarak kültürel fonksiyonlara kavuşturulacak, çevresindeki yeşil alan, arkeolojik sergileme-park alanları, sergi-seyir terasları, tema parkları gibi fonksiyonlar ile bütünleştirilecektir. Kayıp Eser envanterinde yer alan surların kayıp kısımları ilgili Koruma Kurulu kararı ile yukarıda belirtilen çalışma yapılarak ihya edilebilir. Beyoğlu Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı, Plan Raporunda " tescil kararı bulunmayan kayıp eser ihyasında değerlendirme kriterleri" şu şekilde belirtilmektedir(Beyoğlu KAİP, Plan Raporu, s.2-34):

-Kayıp eserin özgün yerinin boş ve eserin kalıntısının bulunması

-Kayıp eserin bilgi ve belgesinin (kontur gabari belirleyici fotoğraf –rölöve vb. belge) bulunması

-Kayıp eserin özgün-estetik-mimari değerinin olması, mimarlık ve şehir tarihinde önemi ve dönemsel özellikleri olması

- Kayıp eserin gerek yaşadığı döneminin mimari/tarihsel değeri oluşu ve önemli

ve nitelikli bir eser oluşu gerekse eseri yapan/yaptıran /adandığı kişinin /yer aldığı bölgenin kimliğinde önemi ve tarihsel olayda simge oluşu eserin adı ile özdeş doku /mahalle içinde yer alması

-Kayıp eserin özgün yerinin dolu ve niteliksiz/ömrünü tamamlamış yapı yer alan vakıf-özel vakıf- kamu mülkiyetinde bulunması

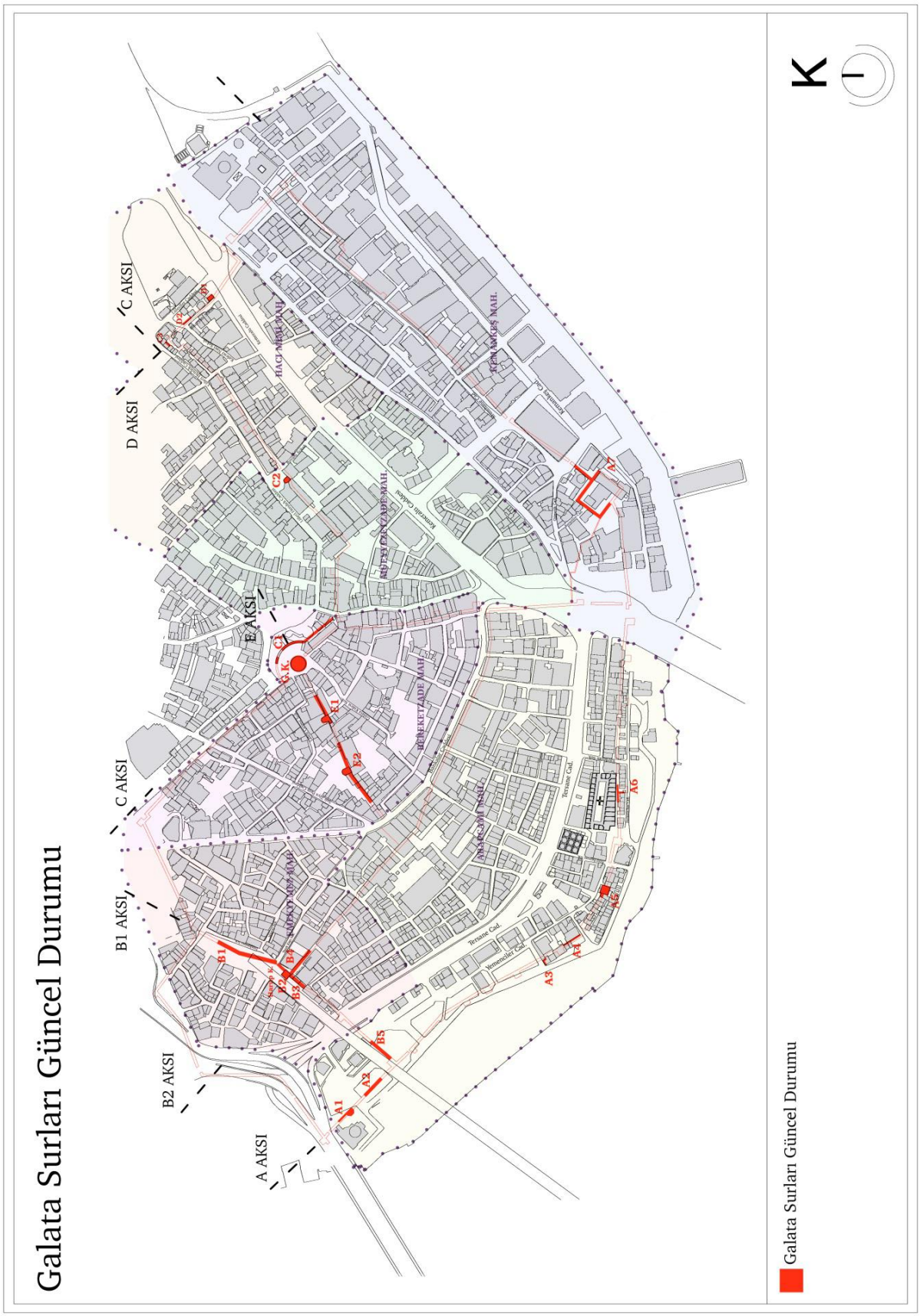
-Kayıp eserin orijinal işlevi ve ihya ile verilecek işlevin eserin estetik ve tarihi kimliği ile uyuşması

-Bölge ihtiyacı kentsel sosyal donatı alanında yer alacak yapılanmanın eserin ihyası ile gerçekleştirilmesi ve ihya gerçekleştirebilecek kurum talepleri (Büyükşehir Belediye Başkanlığı, İlçe Belediye Başkanlıkları, Vakıflar Genel Müdürlüğü. . . vb.)

14.01.2011 tarihli 1/5000 ölçekli Beyoğlu Perşembe Pazarı Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı'nda ise Surlara yönelik herhangi bir karar yer almamaktadır. Galata Bölgesi için çıkarılan yasa ve yönetmelikler koruma yaklaşımlarına açıktır. Ancak bu yasa ve yönetmeliklere rağmen Galata Bölgesi için hazırlanan imar planları ve kentsel tasarım çalışmalarında Galata Kent Surlarının kalan kısımları bile değerlendirilememektedir. Büyük bir çoğunluğu atıl olan sur kalıntıları, ekonomik baskılar ve yatırım baskılarıyla kısım kısım yok olmaktadır.

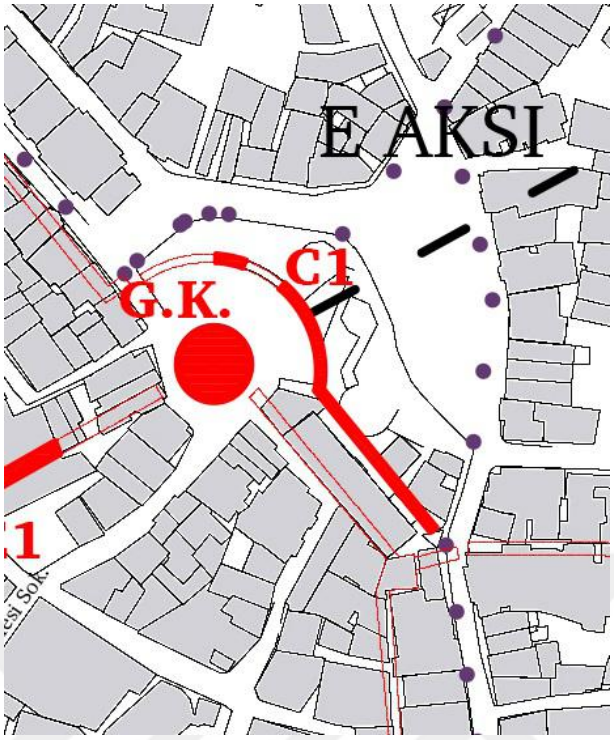
4.5 Galata Surları'nın Güncel Durumu

1864 yıkımlarından sonra büyük bir kısmı yıkılan Galata Surları, 1960 dönemi yıkımlarında bir hayli zarar görmüş, 2004-2011 arası metro çalışmalarında ise az sayıda kalan kalıntıları şehircilik faaliyetlerenin önünde bir engel olarak nitelendirilmiştir. Galata Surları'ndan günümüze oldukça az sayıda kalıntı ulaşmış olup bu kalıntılar atıl haldedir (Şekil 4.22).

Şekil 4.22 Galata Surlarının Güncel Durumu Haritası [55]

4.5.1 Galata Kulesi

Şekil 4.23 Galata Kulesi Konumu [55]

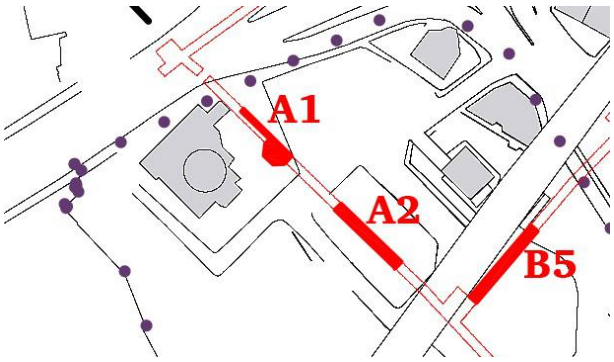
Galata Kulesi, Berketzade Mahallesi'nde Galata Kulesi Sokak'ın Büyük Hendek Cadde'siyle kesiştiği noktada, 151 Ada 1 Parselde yer alır (Şekil 4.23). Kulenin zemin katta iç çapı 8.95 m, dış çapı 16.45 m'dir. Yüksekliği ise 67 m'dir [101]. Kule, Ceneviz döneminden kalan sur ve burçlar içinde en iyi korunmuş olanıdır. Bunun başlıca sebebi kulenin sürekli kullanılmış olmasıdır. Kule yangın gözetleme kulesi, hapishane vb. işlevlerde kullanılmıştır. Günümüzde restoran, kafe ve seyir terası olarak kullanılmaktadır. Bizans döneminde Galata Kulesi'nin var olup olmadığı yok ise yerinde bir kulesi olup olmadığına dair kesin bir bilgi yoktur [6] . Ancak günümüz Galata Kulesi 1349 yılındaki genişlemede inşa edilmiştir. Kulenin 6. Yüzyılda inşa edilip 13. Yüzyılda yıkılan bir yapının yerine yapıldığı düşünülmektedir [7]. 14. yüzyıldaki Galata Kulesi, yüksek kapısı, kapı üstündeki tek penceresi ve zincirlerle asılmış ahşap köprüsüyle tam bir Orta Çağ yapısıdır. Launay, VI.Dairenin yıkımlarının ardından Galata Kulesi'nin, yıkımlardan sonra Galata Surları'ndan geriye kalan yegane hatıra olacağını belirtmiştir [94]. Kule, çeşitli yangın ve depremlerde zarar görmüştür. Günümüzdeki görüntüsüne 1967 senesindeki restorasyon sonrasında ulaşmıştır (Şekil 4.24).

Şekil 4.24 Galata Kulesi [112]

4.5.2 A Aksında Bulunan Burç ve Sur Kalıntıları

Galata kıyı şeridine paralel olan sur aksı A koduyla isimlendirilmiştir. Bölgeyi, deniz tarafından gelen tehlikelere karşı koruyan hattan günümüze oldukça az sayıda kalıntı ulaşmıştır. Büyük ölçüde harap halde olan kalıntılar için yetkin bir koruma, sergileme ve kentle bütünleştirme çalışması gözlemlenmemiştir.

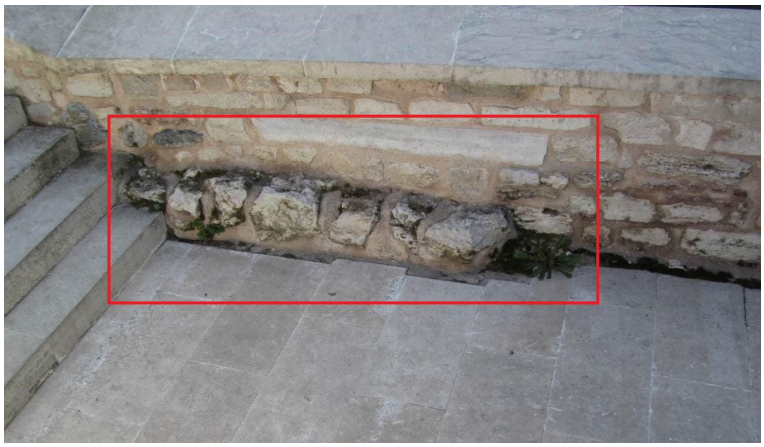
Şekil 4.25 A1-A2 Kodlu Surların Konumu [55]

A1 Kodlu Sur Kalıntısı ve Burç

1397 tarihli 5. Dönem genişlemesine ait olan A2 kodlu sur kalıntısının devamı olan A1 kodlu sur ve burç kalıntısı, Azapkapı Camisi parselleri içerisinde yer almaktadır ve camiiye bitişik vaziyettedir (Şekil 4.25). A1 kodlu kalıntı, tez kapsamında incelenen eserlerde yer almamaktadır ancak A2 kodlu kalıntıyla aynı aksta yer alması, devamında yer alan burç kalıntısının plan özelliklerinin tarihi haritalarla uyuşması ve kalıntının Azapkapı Cami ile olan ilişkisi onun sur kalıntısı olduğunu düşündürmektedir. A1 kalıntıları, günümüze sadece zemin kotu seviyesinde ulaşmıştır ve bir kısmı toprak seviyesinin altında kaldığı için burç ve sur kalınıları arasında bir bütünlük yoktur (Şekil 4.26). Sur kalıntısı, cami avlusunda herhangi bir önlem olmadan bulunmakta iken devamında yer alan burç kalıntısı bir rampanın altında sıkışmıştır (Şekil 4.28). Burç kalıntısının farkedilmesi neredeyse imkansızdır. Kalıntıların zemin seviyesinde olması ve toprak kotunda sıkışmasından dolayı, teknik incelemelerinin yapılması mümkün olmamıştır.

Şekil 4.26 A1 Kodlu Sur Kalıntısı Zemin Seviyesi [112]

Şekil 4.27 A1 Kodlu Surun Yapı Elemanları Altından Taşan Kısmı [112]

Şekil 4.28 A1 Kodlu Burç Zemin Seviyesi Kalıntısı [112]

A2 Kodlu Sur Kalıntısı

Tersane Caddesi üzerinde 1488 ada 86, 83, 102, 17, 18, 19, 20, 21, 22 numaralı parsellerin yıkılmasıyla, 1397 tarihli 5. Dönem genişlemesine ait sur kalıntısı ortaya çıkmıştır. Sur kalıntısı, Cevahir Çıkmazı ile Kısmet Sokak arasında yer almaktadır. Kuzeybatı-güneydoğu istikametinde seyreden kalıntı, bugün bir otoparkın güney sınırıdır (Şekil 4.29).

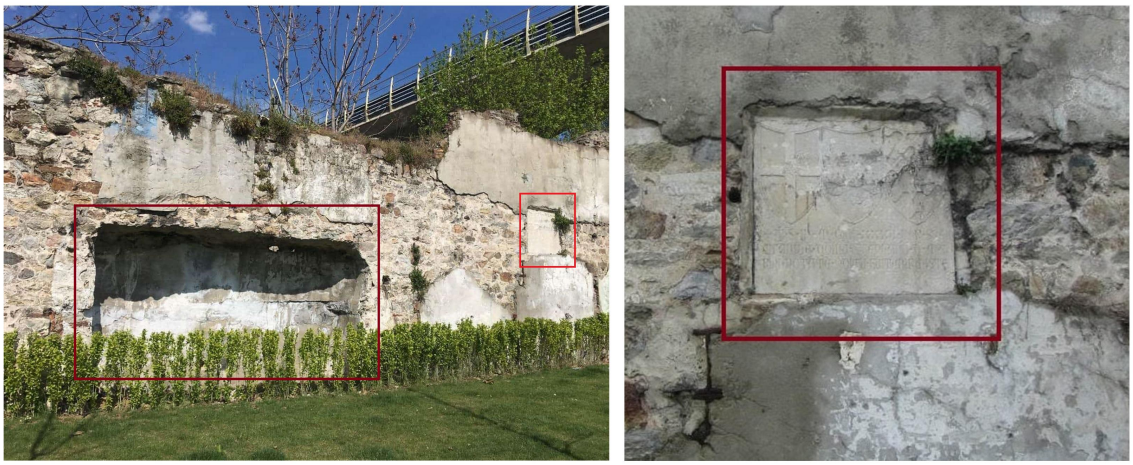

Şekil 4.29 A2 Kodlu Sur Kalıntısının Kuzey Cephesi [112]

Şekil 4.30 A2 Kodlu Sur Kalıntısının Güney Cephesi [112]

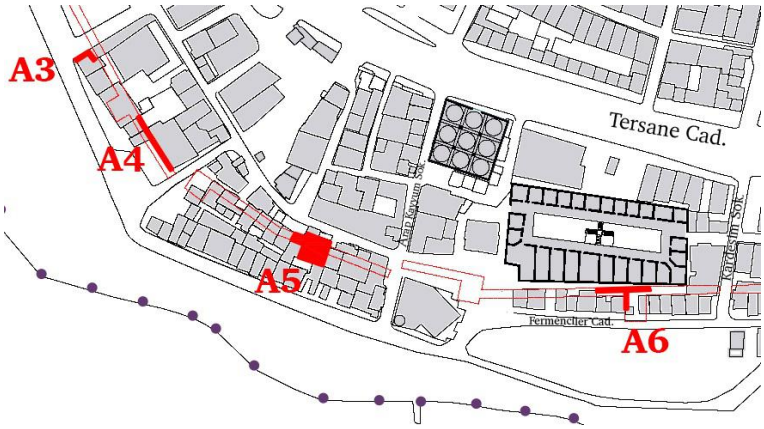
Kalıntının Uzunluğu 25-30 m'dir. Genişliği 1.2 m yüksekliği ise 6 m civarında değişkenlik göstermektedir. Kalıntı, etrafına inşa edilen yapılardan dolayı çok fazla zarar görmüştür. Sur kalıntısının üzerinde, ona zarar veren yapılara ait sıva, tuğla ve beton kalıntıları bulunmaktadır. Kalıntının duvar örgüsü, üzerinde bulunan yapı kalıntılarından dolayı algılanamamıştır ancak Sur (2015), çalışmasında, duvar örgüsünde kabayonu taş kullanıldığını ve taş sıraları arasında parça tuğlaların yerleştirildiğini belirtmiştir [101]. Surun üst kısmı neredeyse tamamen yıkılmıştır. Ayrıca bitkilenmeler de bu kalıntıya zarar vermektedir. Kalıntının güney cephesinin orta bölümünde sonradan açılan bir niş ve bir arma bulunmaktadır (Şekil 4.31). Armada Cenova'nın sembolü olan haç, ortada ise Cenova podestası Stefano De Marini'nin sembolü, sağda 1435 tarihi ve duvarın bu kısmının yapıldığını bildiren üç satırlık bir cümle bulunmaktadır [113]. Bu arma oldukça tahrip olmuştur ve çevresi sıva ile kaplanmıştır. Kalıntının Tersane Caddesi'ne bakan kuzey cephesi ise güney cephesine kıyasla daha kötü durumdadır. Kuzey cephe, tamamen yapı kalıntılarıyla kaplı olup üst kotu tamamen bitkilenmiştir ve ufalanmalar mevcuttur. Bu cephe günümüzde otopark sınırları içindedir.

Şekil 4.31 A2 Kodlu Sur Kalıntısının Güney Cephesindeki Niş ve Arma [112]

Şekil 4.32 A2 Kodlu Sur Kalıntısının Kuzeydoğu ve Güneybatı İstikamet [112]

Şekil 4.33 A3-A4-A5 Kodlu Surların Konumu [55]

A3 Kodlu Sur Kalıntısı

Yemeniciler Caddesi üzerinde 1508 Ada 36 Parselde bir yapı kalıntısı yer almaktadır (Şekil 4.33). Sur (2015), bu kalıntının almaşık duvar örgüsüne sahip olduğunu ve Galata Surları'na ait diğer burçlardan farklı göründüğünü belirtmiş, bu sebeple bu kalıntının daha geç dönemlere tarihlendiğini iddia etmektedir [101]. Kulenin d'Ostoya, Mamboury ve Schneider-Nomidis'e ait haritalarda belirtilmemiş olması, bu teoriyi desteklemektedir. Ancak Okur (2011), çalışmasında, bu kuleyi Galata Burçları dahilinde ele almış ve birinci imtiyaz bölgesinin surlarına ait olduğunu belirtmiştir [86]. Kalıntının yüksekliği 5-6 m civarındadır ve üzerinde niteliksiz ve kullanılmayan bir yapı vardır.Duvarın ortasında beton bir kalıntı vardır ve duvarının üzerinde sıva artıkları mevcuttur (Şekil 4.34).

Şekil 4.34 A3 Kodlu Sur Kalıntısı Güney Cephesi [112]

Şekil 4.35 A3 Kodlu Sur Kalıntısı Kuzey Cephesi [112]

A4 Kodlu Sur Kalıntısı

Yelkenciler Caddesi'nde 1508 Adada, 31 Parselde bulunan sur kalıntısı, ilk imtiyaz bölgesi için inşa edilen surlardan olup deniz tarafı surlarının bir parçasıdır. Kalıntı, sadece güney cephesinden görülebilmektedir (Şekil 4.36). Bu cephe üzerindeki harç kalıntıları ve delikler, eskiden sura bitişik bir yapı olduğunu düşündürmektedir. Sur cephesinde meydana gelen bozulmalar, onun tarihi anıt niteliğinin anlaşılmasını neredeyse imkansız hale getirmiştir. Kalıntı iki yapı arasında sıkışmış durumdadır. Dört katlı bu yapılar atıl durumdadır ve günümüzde kullanılmamaktadırlar. Kalıntının kuzey cephesine bitişik bir başka yapı bulunmaktadır. Kalıntı 5.25 m uzunluğunda olup yüksekliği 7-8 m civarındadır. Sur kalıntısı kabayonu taş duvardan oluşmakta [110] ve üzerinde, 5 m'den itibaren hatıllar geçtiği görülür. Ancak bu hatıllarda yapı elemanı kaybı oldukça fazladır. Hatıl sırasında, kalıntı üzerinde oyulmalar oluşmuştur. Üst kısmı ve yüzeyi bitkilenmiş ve cephesinde kararmalar oluşmuştur.

Şekil 4.36 A4 Kodlu Sur Kalıntısı [112]

Erdoğan (2011) çalışmasında, 34 ve 35 Parselleri boyunca surun beden duvarı olarak devam ettiğini belirtmiştir [92]. Sur (2015) ve Okur (2011) çalışmalarında böyle bir veriden bahsetmemiştir [101] [86]. 34, 35 parsellerde yer alan duvarların üzerindeki yapı kalıntılarından dolayı nitelikli bir tespit yapılamamıştır.

A5 Kodlu Burç

Kürkçü Kapısı Sokak ile Arap Kayyum Sokak arasında kalan 1506 Ada, 14 Parselde bir burç mevcuttur. Birinci imtiyaz dönemine tarihlenen burç, deniz surlarından günümüze ulaşan tek burçtur.Dörtgen planlı burcun yüksekliği 9 m civarındadır. Burcun bir kısmı günümüzde dükkan olarak kullanılmaktadır ve etrafı yapılarla çevrili olduğu için bütünü yalnızca Yemenciler Caddesi'ne bakan cephesinden görülebilmektedir (Şekil 4.37). Cepheden anlaşılacağı üzere. kabayonu taş duvardan oluşan burçta [101] taş sıralar arasında tuğlalar bulunmaktadır.

Şekil 4.37 A5 Kodlu Burç Kalıntısı Yemenciler Caddesi Cephesi [112]

Burcun cephesinde bir kemer yer almaktadır. Ancak bu kemer dükkandan ve cephede yapılan değişikliklerden dolayı algılanamamaktadır. Dükkan içinde bu kemere ait eğriyi algılamak mümkündür. Sur (2015) çalışmasında, kemer eğrisinin burcun özgün girişine ait olduğunu belirtmektedir [101] (Şekil 4.38).

Burcun üst kotunda tuğla bir duvar bulunmaktadır (Şekil 4.39). Duvar üzerinde iki adet demir doğramalı muhdes pencere yer almaktadır. Pencerelerin yer aldığı açıklıklar, burcun özgün açıklıklarıdır. Pencereler, burcun birden fazla katı olduğunu göstermektedir. Açıklıkların sağ taraflarındaki örgüde, kemerlerin çok küçük bir kısmı hala görünmektedir. Sağ taraftaki açıklığın boyu büyültülerek basamak haline

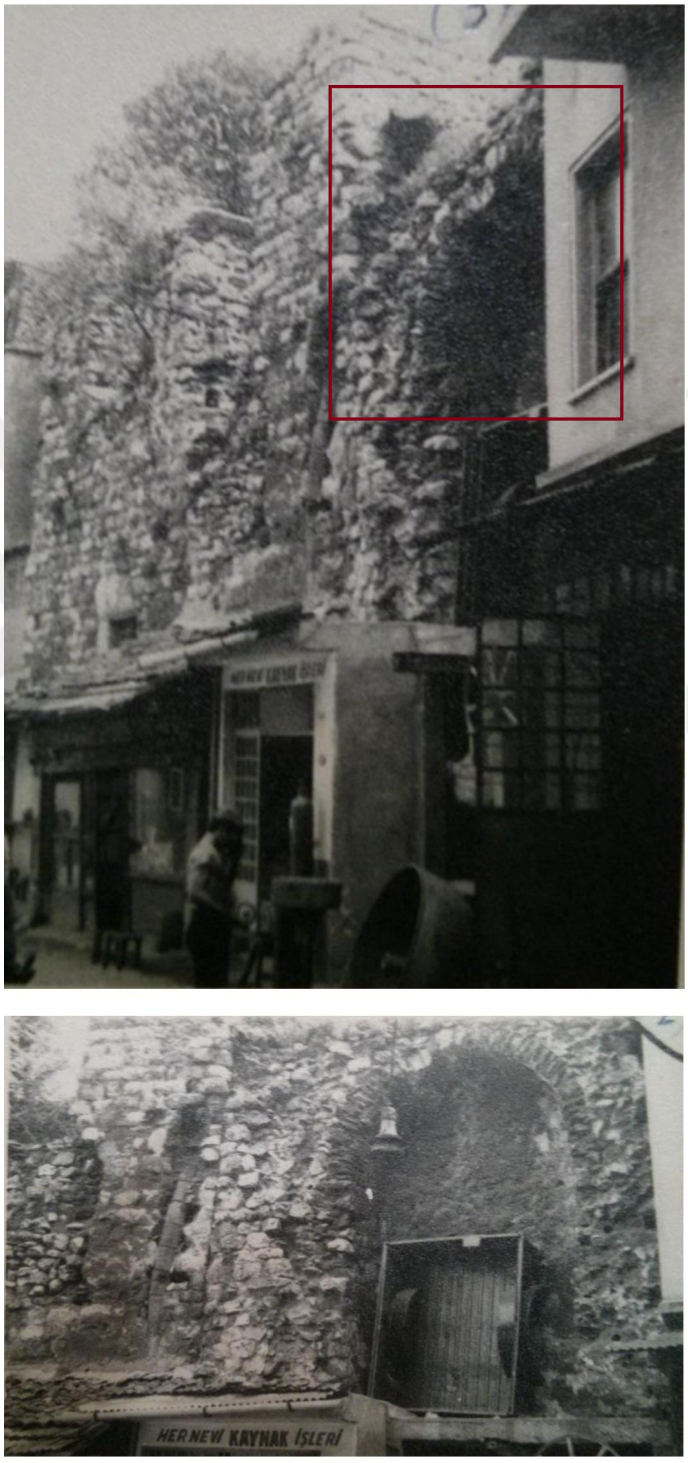
Şekil 4.38 A5 Kodlu Burç Kalıntısı Kemer Eğrisi [112]

dönüştürülmüştür. Burcun batı cephesinden sadece üst kot algılanabilmektedir. Güney cephesi, sadece Yelkenciler Caddesi'nden görülmektedir. Burcun üst örtüsünde onun özgünlüğüyle uyuşmayan bir saçak eklenmiştir. Burcun cephesinde bitkilenme ve kirlenme görülmektedir.

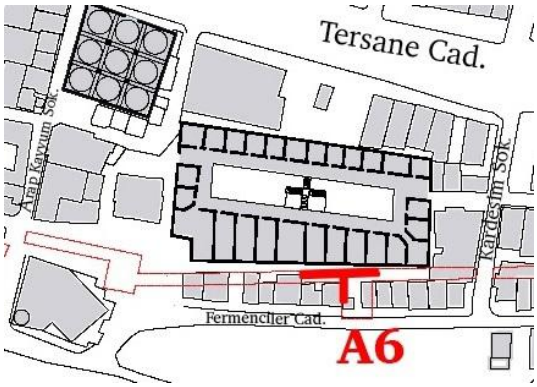
Şekil 4.39 A5 Kodlu Burç Kalıntısı Tuğla Duvarı [112]

İstanbul 2 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşiv'inde burca ait 1969 tarihli fotoğraflara ulaşılmıştır (Şekil 4.40). Fotoğraflardan burca saplanan bir sur parçasının varlığı anlaşılmaktadır. Günümüzde sur parçası, onavbitişik olarak inşa edilen ticari şlevli yapıdan dolayı algılanamamaktadır.

Şekil 4.40 A5 Kodlu Burcun 1969 Yılına Ait Bir Fotoğraflar [114]

A6 Kodlu Sur Kalıntısı

Şekil 4.41 A6 Kodlu Sur Kalıntısı Konumu [55]

A6 kodlu sur kalıntısı, Fermeneciler Caddesi'nde 1122 ada 7, 8, 9, 10, 11, 93 parsellerde bulunan kemerli duvar parçasıdır (Şekil 4.41). Rüstem Paşa (Kurşunlu) Hanı'nın güneyini saran yapılar, bu cephede sura bitişik olarak veya surun üzerine inşa edilmiştir. Sur parçası Rüstem Paşa Hanı'nın güney cephesinde yer alan aralıktan görülmektedir. Bu aralığa Rüstem Paşa Kervansarayı içindeki bir depodan ulaşılmaktadır. Aralıktan surun sadece bir kısmı algılanmaktadır (Şekil 4.42). Kalıntı, batı tarafından bir burca bağlıdır ancak bu burcun duvarları güney istikametinde uzandığı için yapılarla kapanmıştır.

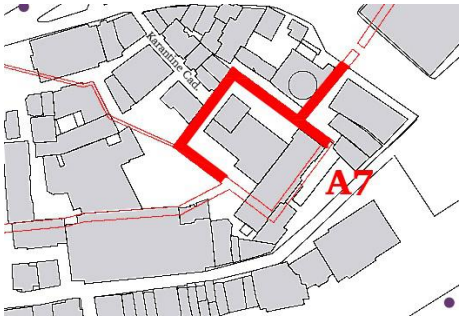
Şekil 4.42 A6 Kodlu Sur Kalıntısı [112]

Şekil 4.43 A6 Kodlu Sur Kalıntısı Fermenciler Caddesi Görünüşü [112]

A7 Kodlu Sur Kalıntısı

Kemankeş Caddesi ve Gümrük Caddesi'nin kesiştiği köşede 94 Ada 9, 101, 132 Parsellerde Kastellion'un duvarlarının bir kısmı günümüze ulaşmıştır (Şekil 4.44). Kalıntı, Yeraltı Cami'nin kuzeyinde, T.C. Sağlık Bakanlığı Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğü binasının etrafını sarmaktadır.

Şekil 4.44 A7 Kodlu Sur Kalıntısının Konumu [55]

Günümüzde sur parçası yapıların arasında sıkışmış vaziyettedir. Kalıntının kuzeybatı cephesi kısmen Karantina Sokak'tan görülmektedir (Şekil 4.45). Kalıntı, iki bina arasında sıkışmış vaziyettedir. Bu cephede bugünkü Yeraltı Camisi'nin girişi vardır. Sur parçasının üzerinde olan derzlerden onarım geçirdiği anlaşılmaktadır. Onarımlar, surun özgün halini algılamamızı engellemektedir. Yüksekliği yaklaşık 10 m olup cami üzerinden 5 m yükselmektedir.

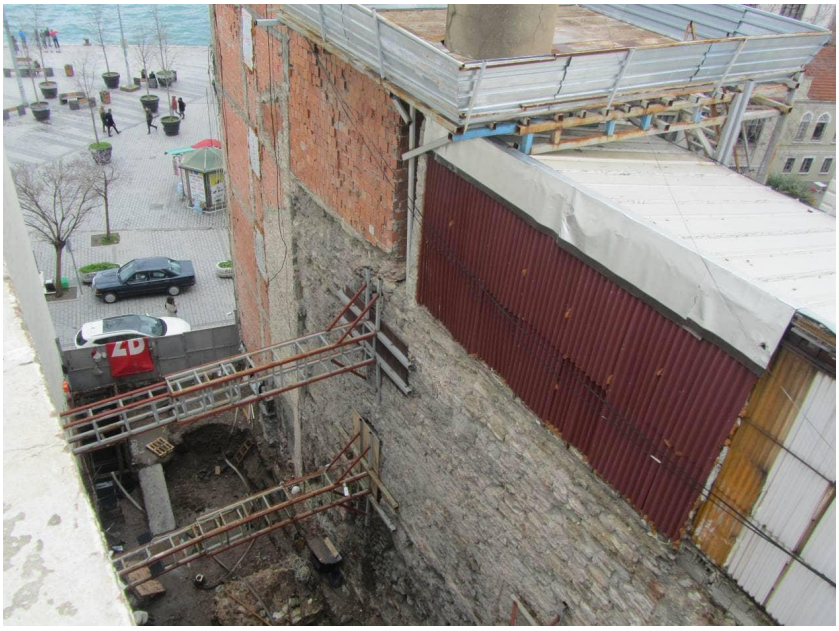
Şekil 4.45 A7 Kodlu Sur Kalıntısı Kuzeybatı Görünüşü [112]

Kuzeydoğu cephesinin ise bir kısmı Kemankeş Kara Mustafa Paşa Camii'nin avlusundan, bir kısmı da Gümrük Sokak'tan görülebilmektedir (Şekil 4.46). Cami avlusundan görülen parçanın cephesinde kısmi sıvalar, yer yer bitkilenmeler ve kirlenme vardır. Bu cephede sur parçasının kabayonu ve moloz taş ile parça tuğlalar ile örüldüğü görülmektedir [101]. Surun üst kısmı ise tuğla duvardır. Duvar yüksekliği bu cephede yaklaşık 10 m olup surun üzerine dayanmış yapıdan dolayı iyi algılanamamaktadır.

Şekil 4.46 A7 Kodlu Sur Kalıntısı, Gümrük Sokak Görünüşü [112]

Sur parçasının devamı ise, bugün boş bir parselden görülebilmektedir (Şekil 4.47). Burada olan binanın yıkılmasıyla açığa çıkan parça, oldukça harap durumdadır. Kalıntının üzerinde ve etrafında yapılar yer almaktadır. Bu parça, demir konsollarla desteklenmektedir. Kalıntının sokak cephesinden algılanması mümkün değildir. Sur kalıntısının zemin seviyesinde birtakım buluntular göze çarpmaktadır. Sur hattı düşünüldüğünde bu kalıntıların başka bir yapıya ait olduğu düşünülmektedir. Ancak inşaat sahasında olan bu kalıntılar, inşaata girmek mümkün olmadığından detaylı olarak incelenememiştir.

Şekil 4.47 A7 Kodlu Sur Kalıntısının İnşaat İçinde Kalan Kısmı [112]

Hattın kuzey doğu cephesiyle dik kesişen ve son genişleme dönemine tarihlenen başka bir sur parçası da günümüze ulaşmıştır (Şekil 4.48). Kalıntı, Kemankeş Kara Mustafa Paşa Camii'nin güneydoğu cephesine bitişiktir ve günümüzde bir kafenin bahçe sınırını oluşturmaktadır. Kalıntı, tel bir kafes ile korunmaya alınmıştır ve bu tellerin arasından demir profiller geçmektedir. Kafenin üst saçağı ise sura dayanmıştır. Bu kalıntı, kentle bütünleşmesi, sergilenmesi ve korunması bakımından olumlu bir tutum sergilese de, kafenin saçağı ve demir profiller sebebiyle görsel bütünlüğü kesintiye uğramaktadır.

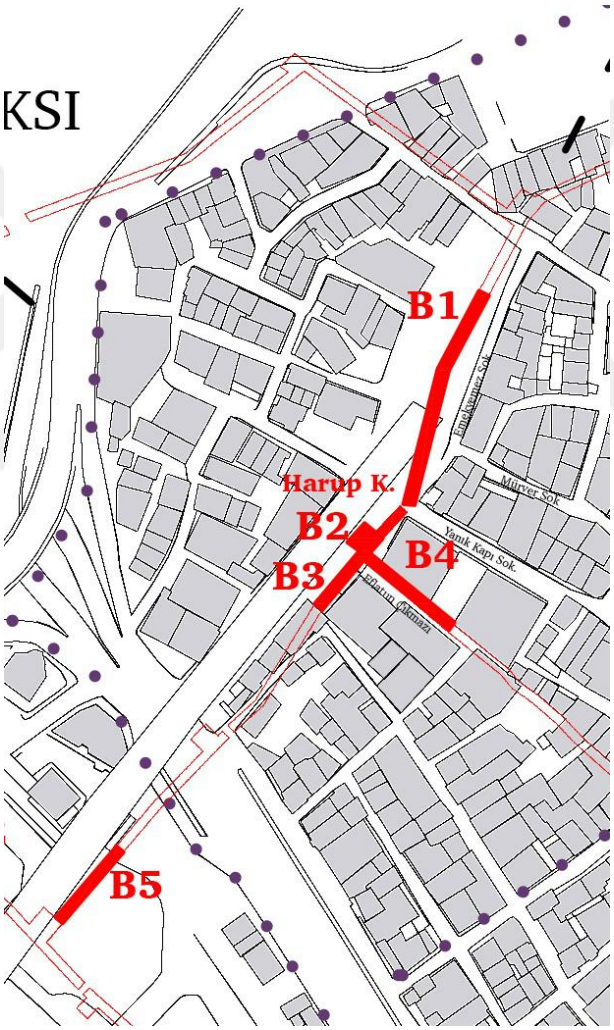
Şekil 4.48 A7 Kodlu Sur Kalıntısının Kafe Görünüşü [112]

Şekil 4.49 A7 Kodlu Sur Kalıntısının Kafe üst Örtüsü ile Konumu [55]

4.5.3 B1 ve B2 Akslarında Bulunan Sur ve Burç Kalıntıları

Emekyemez Mahallesi'nde Emekyemez Sokak istikametindeki 270 no.'lu adada 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 67, 68, 69, 31, 32, 33, 34, 35 no.'lu parsellerde üç parça sur kalıntısı ve bir adet burç bulunmaktadır (Şekil 4.50). B1 olarak kodlanan surun üzerinde Harup Kapı yer almaktadır. Bu surlar, Haliç Metro Köprü'sü projesi kapsamında sura bitişik olan yapıların kamulaştırılarak yıkılmasıyla ortaya çıkmıştır. Bölge, Beyoğlu İlçesi Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı'nda park alanı olarak gösterilmiştir ve kalıntılara dair İstanbul II Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nde restitüsyon ve restorasyon çizimleri yer almaktadır. Ancak kalıntılar günümüzde atıl vaziyettedir.

Şekil 4.50 B Kodlu Sur Kalıntılarının Konumu [55]

B1 Kodlu Sur Kalıntısı

B1 kodlu sur kalıntısı, Emekyemez Sokak istikametinde ilerleyerek B2 burcuna saplanmaktadır. Kalıntının uzunluğu yaklaşık 95 m genişliği ise 1.80 m'dir [101]. Sur uzantısı, Haliç Metro Köprüsü inşatı sırasında etrafını saran ve sura bitişik olarak inşa edilen niteliksiz yapıların yıkılarak kamulaştırılmasıyla ortaya çıkmıştır. Sur kalıntısı 1378 yılındaki dördüncü genişleme dönemine tarihlenmektedir. Duvar örgüsü kabayonu ve moloz taşlardan oluşmaktadır. Duvar örgüsünde düzensizlikler vardır. Sur (2015), çalışmasında, bu durumun surların geçirdiği onarımın bir sonucu olduğunu söylemektedir [101].

Sura bitişik inşa edilen yapıların izleri Emekyemez Sokak tarafındaki cephesinde görülebilmektedir. Bu yapıların yıkılmasıyla, onlara ait merdiven, ocak, sıva kalıntıları, fayans kalıntıları vs. temizlenmesi sırasında surlar tahrip olmuştur (Şekil 4.55). Kalıntının doğu cephesi toprakla doldurulmuştur (Şekil 4.52).

Cephenin metroya bakan kısmını ise metro kapamaktadır. Metronun açılmasıyla da tünel çıkışı çelik örgü tellerle korunmuş, böylece batı cephesinin görünümü neredeyse imkansız hale gelmiştir. Tünel inşası sırasında sur kalıntısı betonarme ile güçlendirilmiştir (Şekil 4.57).

Şekil 4.51 B1 Kodlu Sur [112]

Şekil 4.52 B1 Kodlu Sur, Emekyemez Sokak Duvar Hizası [112]

Şekil 4.53 B1 Kodlu Sur Harup Sokak [112]

Şekil 4.54 B1 Kodlu Sur ile B4 Kodlu Surun İlişkisi [112]

Şekil 4.55 B1 Kodlu Sur Üzerine İnşa Edilen Yapıların Kalıntıları [112]

Şekil 4.56 B1 Kodlu Sur Haliç Metro Köprüsü Görünüşü [112]

Şekil 4.57 B1 Kodlu Sur Haliç Metro Köprüsü Görünüşü İlişkisi [112]

Galata sur kapılarından günümüze ulaşan tek kapı olan Harup Kapı, B1 kodlu sur kalıntısı üzerinde bulunmaktadır (Şekil 4.58). Harup Kapı, yarım daire kemerli bir kapıdır. Kapının Harup Sokak tarafındaki cephesinde bir arma bulunmaktadır. Bu arma, tel kafes içerisinde bulunmaktadır (Şekil 4.59). Bu cephede kemer eğrisi düzgün değildir ve daha harap vaziyettedir. Harup Kapı, çelik ayaklarla desteklenmiştir. Metro köprüsü, Harup kapıdan geçişi engellemektedir. Kalıntı genelinde çatlak, malzeme kaybı ve bitkilenme vardır.

Şekil 4.58 Harup Kapı, Harup Sokak Görünüşü [112]

Şekil 4.59 Harup Kapı, Yolcu Hamam Sokak Görünüşü ve Arması [112]

B2 Kodlu Burç

B1 kodlu sur kalıntısının güney ucunda Yolcuzade Sokakta, 253 Ada 69 Parselde B2 burcu yer almaktadır (Şekil 4.60). Burç, dörtgen plan şemasınadadır ve yaklaşık 8.50x8.50 m ölçülerindedir[101]. Burç, tuğla hatıllarla güçlendirilmiş kabayonu taş duvar örgüsüne sahiptir [101]. B2 burcu, 1303 yılı birinci genişleme dönemine tarihlenmektedir. Burcun beden duvarları içerisine tuğla duvar örülerek bir hacim elde edilmiştir. Hacmin üst örtüsünü betonarme bir plak oluşturmaktadır. Burçta özgün bir girişe veya giriş izine rastlanmamıştır. Kuzeybatı cephesinde yer alan açıklık, burcun yapıldığı dönemde sur dışında kaldığı için sonradan açılmış olduğu düşünülmektedir [101]. Burcun doğu cephesinde sonradan açılmış bir açıklık vardır. Bu cephede özgün duvar örgüsü anlaşılmaktadır. Beden duvarlarının bir kısmı yıkılmış, yıkılan kısım yerine tuğla duvar örülmüştür. Burcun özgün cephesinde bitkilenme ve kirlenme mevcuttur.

Şekil 4.60 B2 Kodlu Burç [112]

Şekil 4.61 B2 Kodlu Burç ile B1 Kodlu Surun Birleşimi [112]

Şekil 4.62 B2 Kodlu Burç Üzerine Örülen Tuğla Duvar [112]

B3 Kodlu Sur Kalıntısı

B2 kodlu burca güney ucundan bağlı olan B3 sur kalıntısı birinci döneme tarihlenmektedir. B3 kodlu sur, Haliç Metro Köprüsü inşatı sırasında etrafını saran ve sura bitişik olarak inşa edilen niteliksiz yapıların yıkılarak kamulaştırılmasıyla ortaya çıkmıştır. Kalıntının metro tarafında kalan cephesi, tamamen görülse de üzerine bitişik olarak yapılan ve daha sonra yıkılan yapılar sebebiyle oldukça tahrip olmuştur. Bu cephe üzerinde pek çok yapı elemanı kalıntısı bulunup özgün duvar örgüsünü algılamak çok zordur (Şekil 4.63). Kalıntının üst kotundan itibaren sur üzerinde yükselen yapılar mevcuttur (Şekil 4.64).

Şekil 4.63 B3 Kodlu Sur Kalıntısı [112]

Şekil 4.64 B3 Kodlu Sur Kalıntısı [112]

İstanbul 2 No'lu Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Arşivi'nde, surun güneydoğu cephesine ait 1975 tarihinde çekilen bir fotoğrafa ulaşılmıştır (Şekil 4.65). Fotoğrafta, sur üzerinde muhdes elemanların bulunmamaktadır ve sur üzerinde bir adet kemerli açıklık yer almaktadır.

Şekil 4.65 B3 Kodlu Sur Kalıntısı 1975 Yılına Ait Fotoğraf [114]

B4 Kodlu Sur Kalıntısı

B2 kodlu burcun güneydoğusuna saplanan B4 sur kalıntısı, 1, Emekyemez Mahallesi, 253 Ada, 81ve 37 Parsellerde bulunmakta ve Buğulu Sokak'ın açıldığı çıkmaz eksenince uzanmaktadır. Kalıntı ilk imtiyaz bölgesinin kuzey sınırını oluşturan surlardandır. Kalıntının yüksekliği 4 m ile 10 m arasında değişmektedir. Kalıntının kuzeydoğu cephesinde biri kapatılmış iki adet açıklık görülmektedir (Şekil 4.66). Bu açıklıkların niteliği anlaşılmamaktadır. Kuzeydoğu cephesinde yapılan müdehalelerden dolayı duvarın niteliği tespit edilememiştir. Sur (2015), çalışmasında kabayonu taş sıralarının arasında yatay ve düşey olarak yer yer parça tuğlaların kullanıldığıbelirtmiştir [101]. Sur kalıntısının güneybatı cephesinden yapım tekniği daha iyi anlaşılmaktadır (Şekil 4.67). Sur, bu cephede de hasarlıdır. Güneybatı cephesinde sur yüksekliği yaklaşık 4 m'dir. Sur yüksekliği boyunca, kalınlığının azaldığı noktadan itibaren yapım tekniğinin değiştiği gözlemlenmiştir. Bu durum surun onarım geçirdiğini düşündürmektedir. Sur (2015) çalışmasında, kalıntının kalın kısmının kabayonu taştan ince kısmının ise kabayonu taş ve dört sıra tuğla hatıllarla örüldüğünü belirtmiştir [101].

Şekil 4.66 B4 Kodlu Burç, Kuzeydoğu Cephesi [112]

Şekil 4.67 B4 Kodlu Burç Güneybatı Cephesi [112]

B5 Kodlu Sur Kalıntısı

B3 sur parçasının devamı olan B5 sur kalıntısı, Haliç Metro Köprüsü inşası sırasında Tersane Caddesi üzerindeki 1488 Ada, 25, 67, 66, 56, 100 Parsellerinin yıkılması sonucunda ortaya çıkmıştır. Kalıntı, Yelkenciler Caddesi, Tersane Ceddesi ve Cevahir Çıkmazı'nın arasında kalan parselde yer almaktadır. Bu kalıntı, ilk döneme tarihlenen sur kalıntısıdır. Sur kalıntısının uzunluğu 44 m'dir. Kalıntının kuzeydoğu cephesinde 14 m'lik kısmında iki sıra kemer dizisi bulunmaktadır (Şekil 4.68). Kemer dizisinin olduğu kısımda sur kalınlığı 2.3-2.5 m aralığında olup Haliç istikametinde 90 cm'dir. Sur yüksekliği 7-8 m civarındadır. Kemerli kısımda, alt sıradaki kemerler sivri, üst sıradakiler ise yarım daire kemerlerdir [101]. Sur'un (2015) tespitlerine göre alt sıra kemer dizisi 35x13.5x6 cm ölçülerinde tuğlalardan örülmüş olup, derz boşlukları 3-4 cm'dir, üst sıra kemerler ise bir sıra taş ve üç sıra tuğladan örülmüştür [101]. Alt sıra kemerlerin yüksekliği 2.85-3.10 m arasında değişmekte iken, üst sıra kemerlerin yüksekliği zeminden itibaren 5.95 m'dir. Kemer açıklıkları ortalama 3 m, kemerlerin oturduğu ayaklar ise 1 m genişliktedir [101]. Kemerli kısımda cephe kısmen yanmıştır. Günümüzde kemerlerin içi vandal bir şekilde kullanılmaktadır. Surun geri kalan kısmında kemer izleri belli olsa da bu kemerlerin içleri düzensiz örgülü taş duvarla kapatılmıştır. Bu kısımda, surun üzerine tuğla bir duvar inşa edildiği görülür. Ayrıca, özgün taş yüzeyde aşınmalar ve bitkilenme tespit edilmiştir. Duvar örgüsünde ise kabayonu taş duvar kullanılmıştır.

Şekil 4.68 B5 Kodlu Sur Kalıntısı, Kemerli Kısım [112]

Surun arka cephesinde tuğla duvar ve beton ile kısmi tamamlamalar görülmektedir (Şekil 4.69). Bu kalıntıların, sura önceden bitişik yapılan yapılara ait olduğu tahmin edilmektedir. Surun arka cephesinde alt sıra kemerlerin birinin farklı malzemeden örüldüğü dikkat çekmektedir (Şekil 4.70). Bu, kemerin bir geçit olarak açılıp taş bloklarla tekrar kapatıldığını düşündürmektedir. Bu geçitin Cihangir geçiti olduğu düşünülmektedir. Kalıntının üzerinde, yıkılan yapılara dair izler bulunmaktadır.

Şekil 4.69 B5 Kodlu Sur Kalıntısı, Doğu Cephesi [112]

Şekil 4.70 B5 Kodlu Sur Kalıntısı, Cihangir Geçidi [112]

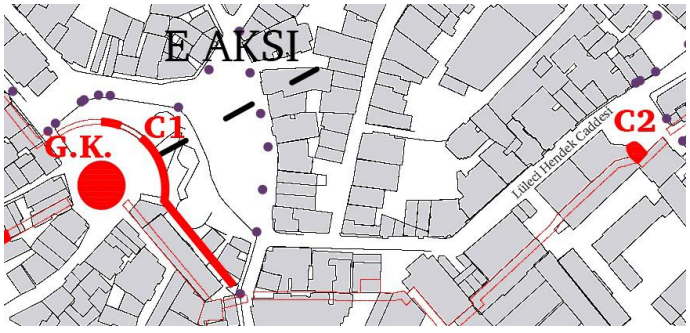
Metro inşatının tamamlanmasının ardından bu kalıntının etrafı yeşil alan olarak düzenlenmiş ve bilgilendirme levhası konulmuştur. Ancak bu düzenleme, kentsel arkeolojik değeri olan bu kalıntının niteliğinin anlaşılması ve onun korunması açısından yetersizdir.

Şekil 4.71 B5 Kodlu Sur Kalıntısı En Kesiti [112]

4.5.4 C Aksında Bulunan Sur ve Burç Kalıntıları

Bereketzade Mahallesi, Müeyyedzade Mahallesi ve Hacı Mimi Mahallesi'nde yer alan kalıntılar, kıyı şeridine paralel olarak yer almaktadır.

Şekil 4.72 C1 Kodlu Dairesel Sur Kalıntısı ve C2 Kodlu Burç Konumu [55]

C1-Galata Kulesi Etrafındakı Daire Formlu Sur Kalıntıları

C1 Kodlu sur kalıntısı, Galata Kulesi'nin etrafını dairesel bir formla saran sur kalıntıları ve bu formun bitiminde Lüleci Hendek Caddesi hattında seyreden sur kalıntılarından oluşan hattı kapsar. Lüleci Hendek yönüne ilerleyen 150 Ada, 2 ve 8 Parsellerde bulunan (Şekil 4.72) kalıntılar, Galata Meydanı'nı oluşturan 1378 yılındaki genişlemeye tarihlenmektedir. Dairesel formdaki surlarla oluşturulan avlu, Büyük Kule ve Küçük Kule Kapıları ile sur dışına açılmaktadır [6]. Kalıntıların bir kısmı ayakta olup bir kısmı zemin seviyesinde seyretmektedir. Surların ayakta olan kısmı 45 m'dir ve 4 m civarı yüksekliktedir [101] (Şekil 4.73). Surların dairesel kısmı, kuzeydoğu cephesinden payandalarla desteklenmektedir (Şekil 4.74). Duvar örgüsü, büyük oranda kabayony taş sıralar arasında parça tuğlalar kullanılarak örülmüştür [101]. Duvarın bir kısmında iki sıra tuğla ile örülmüş hatıllar bulunmaktadır [101]. Fatih döneminde Bereketzade Sokak'ta yaptırılan Bereketzade Çeşmesi ise 17. Yüzyılda yerinden sökülerek dairesel formdaki surların içine yerleştrilmiştir (Şekil 4.73). Sur hattının bir kısmı zemin seviyesinde seyreder (Şekil 4.75). Bu kısım ise 7.5 m uzunluğunda olup eni 1.4 m'dir.

Şekil 4.73 C1 Kodlu Dairesel Sur Kalıntısı ve Bereketzade Çeşmesi [112]

Şekil 4.74 C1 Kodlu Dairesel Sur Kalıntısı Kesiti [112]

Şekil 4.75 C1 Kodlu Dairesel Sur Kalıntısı Zemin Seviyesi [112]

Şekil 4.76 C1 Kodlu Dairesel Sur Kalıntısı, Sur Dışı Görünüşü [112]

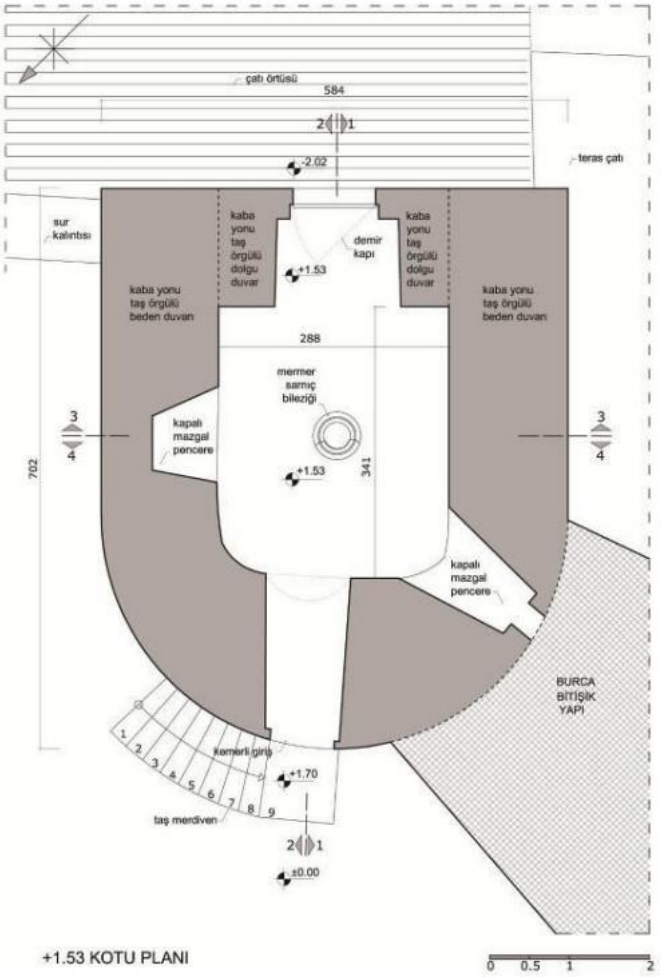
Şekil 4.77 C1 Kodlu Dairesel Sur Kalıntısı, Sur Dışı Görünüşü [112]

C2 Kodlu Burç

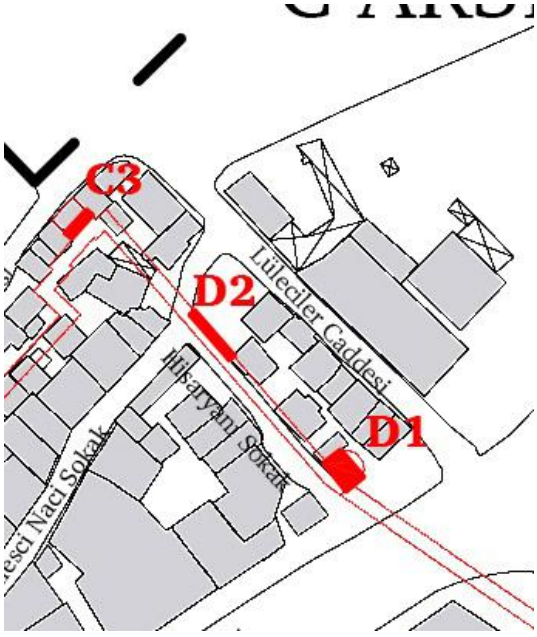
Revani Sokağın Lüleci Hendek Caddesiyle birleştiği köşede 115 Ada, 3 Parselde yer alan burç, Özel St. Benoit Fransız Lisesi sınırları içinde bulunmaktadır (Şekil 4.72). Burç, 1400 yılı son genişleme dönemine aittir. U plan tipinde olan bu burcun yüksekliği yaklaşık 10 m civarındadır [92] (Şekil 4.78). Burcun güneybatı cephesine bitişik yapılar mevcuttur. Bu cephe görülememektedir. Burcun dairesel kısmında taş merdivenle çıkılan bir giriş bulunmaktadır [92]. Bu cephede bir adet pencere açıklığı vardır. Diğer bir giriş ise güneydoğu cephesindedir [92]. Burç, Cenevizlilerden kalan en sağlam kulelerden biridir. Taş örgüsü oldukça muntazamdır.

Şekil 4.78 C2 Kodlu Burç [112]

Şekil 4.79 C2 Kodlu Burç Planı [92]

Şekil 4.80 C3 Kodlu Kalıntı ve D Aksı Konumu [55]

C3 Kodlu Kalıntı

Lüleci Hendek Caddesi ile Lüleciler Caddesi'nin kesiştiği köşede, sur hizasında bir kemer ve etrafında duvar bulunmaktadır (Şekil 4.80). Kemerli kalıntı, incelenen çalışmalarda ele alınmamıştır. Kemerin bulunduğu noktada tarihi haritalardan anlaşılacağı üzere bir burç yer almaktadır. Kemerli kalıntının Lüleci Hendek Caddesi tarafında ise 17. Yüzyıla tarihlenen bir çeşme mevcuttur. Kemer, yapısal bir kemer olduğu için çeşme yapısına ait olamayacağı düşünülmektedir. Kemerin boytu ve yapım sistemi, Bizans dönemi (395-1204) yapılarına benzetilse de kemerin bulunduğu bölge, 1400'lü yıllara ait genişleme alanı içerisindedir. Kemer üstünde betonarme bir hatıl geçmektedir ve onun üzerinde duvar örgüsü yer almaktadır. Kemerin içi atıklarla doldurulmuştur. Kemerin ön kesiminde sonradan örülmüş olan tuğla duvarın kısımları yer almaktadır. Kalıntının özgün cephesi oldukça kirlenmiştir ve yer yer bitkilenmeler mevcuttur (Şekil 4.81).

Şekil 4.81 C3 Kodlu Kalıntı ve Ön Cephesindeki Çeşme [112]

4.5.5 D Aksında Bulunan Sur ve Burç Kalıntıları

Tophane sınırında kıyı şeridine dik olarak uzanan D aksı, Hacı Mimi Mahallesi'de bulunan ve Lüleci Hendek Caddesi ile Kemeraltı Caddesi arasında kalan kalıntıları kapsar.

D1 Kodlu Kalıntı

D1 Kodlu burç kalıntısı, Hisaryanı Sokak'ın Kemeraltı Caddesi'yle kesiştiği köşede, 129 Ada, 7 Parselde yer almaktadır (Şekil 4.80). Burç, son genişleme dönemine tarihlenmektedir. 6X10 m ölçülerindedir [101]. Kemeraltı Caddesi'ne paralel uzanan burç, 1958 yılında Kemeraltı Caddesi'nin genişletme çalışmaları sırasında büyük oranda tahrip edilmiştir. Günümüzde burç, cadde kotundan 3 m civarı yükseklikte, yıkıntı halindedir. Yapının güneydoğu cephesi imar çalışmaları sırasında tahrip edilmiş ve günümüze kısmen ulaşmamıştır. Beden duvarında bu tahribatın izleri görülmektedir. Beden duvarı doldurulmuştur ve burcun yanında bulunan kafeteryanın terası olarak kullanılmaktadır (Şekil 4.82). Burcun üzerinde bu kafeteryaya ait muhdes elemanlar bulunmaktadır. Burcun kuzeydoğu cephesi daireseldir ve bu cephede kemerli bir açıklık vardır. Sur (2015) çalışmasında, kemerli açıklığın dış cephesinde tuğla örgüsü bulunmadığını ve dışarıdan bakıldığında burası sonradan açılmış gibi göründüğünü iddia etmektedir [101]. Kabayonu taş duvar örgüsüne ait burçta yoğun bitkilenme mevcuttur.

Şekil 4.82 D1 Kodlu Burç Kemeraltı Caddesi Görünüşü [112]

Şekil 4.83 D1 Kodlu Burç Kalıntısı Zemin Kotu [112]

Şekil 4.84 D1 Kodlu Burç [112]

D2 Kodlu Kalıntı

Hisaryanı Sokak'ın Kafesci Naci Sokak'la birleştiği köşedeki 129 Ada 35, 36, 37 ve 38 Parsellerde yer alan otoparkın içerisinde 10 m uzunluğunda ve 1-1.5 m yüksekliğinde bir duvar mevcuttur. Bu duvar kalıntısı, D1 burcunun güney batı cephesi hizasını takip etmektedir. Sur (2015) çalışmasında, duvarın sur hizasını takip ettiği ve 2015 yılındaki duvar örgüsünün kabayonu ve moloz taştan örülmüş olup surların duvar örgüsüne benzediği için surların bir parçası olabileceğini belirtmiştir [101]. Ancak günümüzde bu kalıntının üst kısmı yıkılarak yerine gazbeton duvar örülmüştür (Şekil 4.86). Bu sebeple özgün duvar örgüsüyle ilgili bir tespit yapılamamıştır ve duvarın surlara ait olup olmadığına dair bir bulguya ulaşılmamıştır.

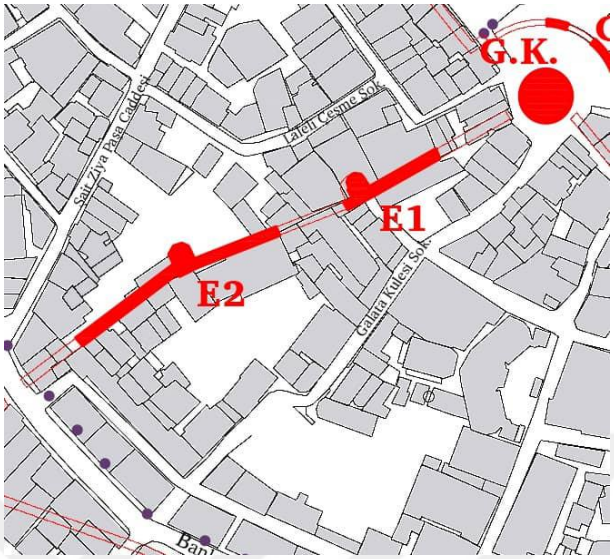
Şekil 4.85 D2 Kodlu Sur İzi Zemin Seviyesi [112]

Şekil 4.86 D2 Kodlu Sur İzi [112]

4.5.6 E Aksında Bulunan Sur ve Burç Kalıntıları

Bereketzade Mahallesi'nde bulunan E Aksı, Galata Kulesi'nden kıyı şeridine doğru dik uzanan kalıntıları içermektedir.

Şekil 4.87 E1 Kodlu Kalıntılar [112]

Şekil 4.88 E1 ve E2 Kodlu Sur ve Burçlara Ait 1907 Tarihli Fotoğraf [112]

E1 Kodlu Burç ve Sur Kalıntısı

162 Ada, 55, 20, 21, 23, 39, 26, 27, 28, 29 Parsellerde bulunan kalıntı Galata Kulesi'nden Bankalar Caddesi'ne doğru ilerleyen hattın ilk parçasıdır (Şekil 4.87). Kalıntının uzunluğu yaklaşık 25 m'dir. Sur (2015), kalıntının 2.20 m kalınlıkta olduğunu ve duvar örgüsünün taş ve tuğladanoluştuğunu belirtmektedir [101]. Kalıntının kuzeydoğu cephesi, bir restorantın içinden görülebilmektedir (Şekil 4.89). Surun bu cephesi restoran için bir tasarım ögesi olarak kullanılmıştır. Ancak bu durum sur parçasının dışarıdan anlaşılmasını olanaksız hale getirmiştir. Cephe üzerinde beş adet kemerli sıra bulunmaktadır. Kemer ayaklarının genişlikleri 1.50 m civarında iken, kemer açıklıkları ise yaklaşık 3.50 m'dir [101]. Kemerlerin yüksekliği ise zemin kotundan itibaren 5 m civarındadır. Kemer örgüleri bir sıra taş ve üç sıra tuğladan oluşan almaşık örgüdür [101]. Kemer dizisi üzerinde desteklemek amaçlı metal elemanlar yerleştirilmiştir ve kemer üzerine çeşitli işlevlerde kullanılması amacıyla birtakım elemanlar yerleştirilmiştir. Sur parçası, yapı içinde kısım kısım aydınlatılmıştır. Sur yüksekliği boyunca iki kat seyreden bu yapıda döşeme ve çatı sura bitişiktir. Bu durum surun görsel bütünlüğünü engellemektedir. Ayrıca mekandan geçen havalandırma boruları, düzeneği ve aydınlatmalar surun etkisini azaltmaktadır. Yine de bu sıralanan elemanlar muhdes değildir ve sur kalıntısına zarar vermemektedir.

Şekil 4.89 E1 Kodlu Sur Güney Doğu Cephesi [112]

Sur parçasının kuzeybatı cephesi bir garaj kapısıyla kapatılmış parselde bulunmaktadır. Bu parselde önceden bulunan yapının çatı taşıyıcıları hala mevcuttur ve sura dayanmaktadır. Surda fazla hasar bulunmamaktadır ancak sur üzerinde bir takım metal elemanlar montelenmiştir (Şekil 4.90).

Şekil 4.90 E1 Kodlu Sur Güney Doğu Cephesi [112]

Şekil 4.91 E1 Kodlu Sur Güney Doğu Cephesi [112]

Sur kalıntısı, Bankalar Caddesi istikametinde bir burca saplanmaktadır. Bu burç, Bereketzade Mahallesi, 162 Ada 50 Parselde yer almaktadır ve Galata Kulesi'nden sonraki ilk burçtur (Şekil 4.92). U Plan tipimne sahip olan burç, kuzeybatı cephesinde zeminden itibaren yüksekliği 13.50 m, güneydoğu cephesinde ise zeminden itibaren 12 m yüksekliktedir [101]. Burcun iç ölçüleri 4.50x7.70 m, dış ölçüleri ise 6.75x9.70 m'dir [101]. Burcun devamında bulunan sur parçasının üzerine yapılar inşa edilerek burçla birleştirilmiştir.

Şekil 4.92 E1 Kodlu Burç [112]

Üç kat ve bir çatı katından loluşan burç, oldukça bakımsız durumdadır. Üzerinde yer yer bitkilenmeler mevcuttur. Burcun duvar örgüsünde kabayonu taş ve tuğla kullanılmıştır [101]. Tuğlalar bazı yerlerde taşlar arasında parça şeklinde kullanılmış, bazı yerlerde ise üç sıra halinde hatıl olarak örülmüştür [101]. Burcun kuzeybatı cephesinde iki adet açıklık bulunmaktadır. Bunlardan üst kottaki bir pencere ikien alt kottaki demir bir kapıdır. Güneybatı cephesinde yer alan pencere ise Gottwald ve Mordtmann (1907)'ın eserinde yer alan fotoğrafta görülmektedir [115] (Şekil 4.93). Güneydoğu cephesi ise demir parmaklıkların arkasında kalmaktadır ve iki yapı arasında sıkışmıştır.

Burç, günümüzde ulaşılamayan boş bir parsel içinde yer almaktadır. E1 kodlu surla arasında, sura bitişik olarak yapılıp sonradan yıkılan bir yapının dış duvarları vardır. Burcun yükseltilmiş olan çatısı ise günümüzde çökmüş ve yoğun bir bitkilenmeye maruz kalmıştır (Şekil 4.94).

Şekil 4.93 E1 Kodlu Burcun Güneydoğu ve Kuzeybatı Cephesi [116] [115]

Şekil 4.94 E1 Kodlu Burcun Çatısı [112]

E2 Kodlu Burç ve Sur Kalıntısı

E2 Kodlu burç ve sur kalıntısı, Galata Kulesi'nden Bankalar Caddesi istikametinde ilerleyen sur hattının ikinci parçasını oluştururlar. 162 Ada 55, 20, 21, 23, 39, 26, 27, 28, 29 ve 32, 33, 52, 51, 50, 44 ve 46 (St. Pierre Hanı) Parsellerde yer alan kalıntı, E1 kodlu kalıntı hizasından ilerleyerek St. Pierre Kilisesi arazisini takip etmekte St. Pierre Hanı'nda sonlanmaktadır . Kalıntının, burçtan sonraki kısmının üstüne, burçla beraber kullanılan bir yapı inşa edilmiştir. St. Pierre Kilisesi, kalıntının güneydoğu cephesine bitişiktir. Bu cephe kısmen görülmektedir. Cephede sıva dökülmeleri mevcuttur. Surun duvar örgüsü 9 m'den sonra değişmektedir. Bu, surun onarım geçirdiğinin veya sonradan yükseltildiğinin işaretidir. Kuzeybatı cephesinde ise sura bitişik yapılar inşa edilmiş ve sonradan yıkılmıştır (Şekil 4.95). Kuzeybatı cephesinde yer alan yapıların izleri görülmektedir. Bu cephede sura bitişik inşa edilmiş olan bir depo yapısı mevcuttur (Şekil 4.96). Surun depoya bitişik olan cephesinde St. Pierre Kilisesi'ne açılan bir kapı bulunmaktadır (Şekil 4.97). Bu kapının kemeri, depo yapısının üzerinden okunmaktadır. Ancak bu kapının kapatılmıştır.

Şekil 4.95 E2 Kodlu Sur [112]

E2 kalıntısı Şair Ziya Paşa Sokak üzerinde bulunan ve otopark olarak kullanılan bir boşluktan görülebilmektedir. Otoparkta surlara dair herhangi bir bilgilendirme elemanı bulunmamaktadır. Bu alanda surlara dair bir koruma önlemi alınmamıştır ve kent içinde yer alan boşluktan kolaylıkla algılanabilen E2 sur hattı kentle bütünleşememektedir.

Şekil 4.96 E2 Kodlu Sur [112]

Şekil 4.97 E2 Kodlu Sur Kalıntısı St. Pierre Kilisesi'ne Açılan Kapı [112]

Kalıntının üzerinde, surla bütün olan bir burç günümüze ulaşmıştır (Şekil 4.98). Bu hattaki ikinci burç, U planlıdır. Burcun yüksekliği 16 m civarında olup zemin kotunda bir kayaya oturmaktadır. Böylece, zemin seviyesinin zamanla alçaldığı anlaşılmaktadır. Bu sebeple temel kısmen de olsa görünür vaziyettedir. Burcun duvar örgüsü, zeminden itibaren 2.5-3 m civarında dışarı doğru taşmaktadır. Burcun üzerinde ona bitişik olarak inşa edilip sonradan yıkılan yapılara ait bir takım yapı izleri vardır. Sur parçasına bitişik olarak duran yapı, burcun da güneybatı cephesine bitişiktir.

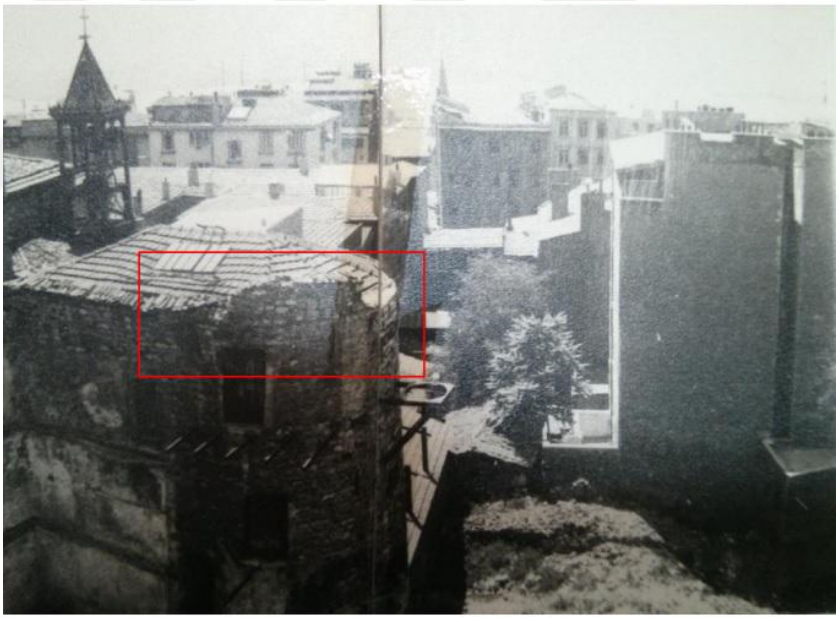
Şekil 4.98 E2 Kodlu Burcun Kuzeydoğu Cephesi [112]

Günümüzde burç herhangi bir işlevde kullanılmamaktadır. Ancak zaman içerisinde yapı üzerinde çok sayıda pencere ve kapı açılmış, katlar eklenmiştir. Bu eklemeler, yapıya oldukça zarar vermiş, taşıyıcılık anlamında zayıflatmıştır. Burcun beden duvarında çatlaklar mevcuttur. Ayrıca yapının bir üst örtüsü bulunmayışı, hasar görmesini hızlandırmıştır (Şekil 4.99).

Şekil 4.99 E2 Kodlu Burç [112]

İstanbul 2 No'lu Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Arşivi'nde E2 kodlu burca ait bir fotoğraf bulunmaktadır (Şekil 4.100). Fotoğrafta çatının mevcut olduğunu ve dendanlara ait kalıntıların yer aldığı görülmektedir [101].

Şekil 4.100 E2 Kodlu Burç 1968 yılındaki görünümü [117] [101]

4.6 Galata Surları'yla İlişkili Yapılar

Galata'nın surlarla çevrilmeye başlanmasından itibaren surlarla ilişki kuran yapılar yapılmıştır. Galata'nın farklı dönemlerine tarihlenen bu yapılar, tez kapsamında Galata Surları'yla bir bütün olarak değerlendirilmektedir.

4.6.1 Yeraltı Camii

Yeraltı Cami, VI. yüzyılda limanı korumak için inşa edilen bir hisardır. Bu Hisar, eski Hagia Photini Klisesi üzerinde yükselmektedir [67]. Kastellion ton Galatou olarak bilinen hisarın üst yapısı, fetihten sonra yıkılmıştır. Ancak Fatih vakfiyelerinde Mahzen-i Sultani ismiyle anılan bodrum yapısı korunmuş ve bir depo olarak kullanılmıştır. Galata Hisarı olarak adlandırılan bu yapının temelleri 1752 yılında yeniden işlevlendirilerek bir camiye dönüştürülmüştür. Günümüzde Yeraltı Cami olarak anılmaktadır (Şekil 4.101). Yeraltı Cami, tarih boyunca liman hisarı, silah mahzeni, depo, gümrük binası, kasır ve cami işlevleriyle sürekli olarak kullanılmıştır. Askeri bir yapı tipolojisinin bu kadar farklı işlevlerde kullanılması, kent arkeolojisi açısından oldukça önemli bir kanıttır. Farklı dönemlere ve farklı işlevlere ait izleri bünyesinde barındıran yapı, Galata'nın çok katmanlı yapısını destekleyen önemli bir yapıdır.

Yeraltı Cami, mimari özellikleri ve plan şeması açısından sıradışı bir örnektir. Caminin üzerinde, Osmanlı'nın geç dönemlerine tarihlenen ahşap bir türk konağı mimarisindeki Türk Hudut ve Sahiller Müdürlüğü binası bulunmaktadır [118].

Şekil 4.101 Yeraltı Camii [112]

4.6.2 Rüstem Paşa Kervansarayı/Kurşunlu Han

1296'da yapılan San Michele Latin Kilisesi yerine 1544-1550 yılları arasında Mimar Sinan tarafından Rüstem Paşa Kervansarayı yapılmıştır. Petrus Gyllius (1997), antik döneme ait bir forum olan Honorius Forumu'nun bu civarda bulunduğundan bahseder [7]. Rüstem Paşa Han'ı Yağkapanı Kapısı ile Balıkpazarı Kapısı arasında kalan, ticaretin çok yoğun olarak gerçekleştiği bir konumdadır. Ağır, Rüstem Paşa Hanı'nın birinci kat ve zemin kat kemerleri arasındaki farktan dolayı, St. Michele Kilise'nin bir kısmının yeniden kullanılarak inşa edildiğini belirtmiştir. Yapının girişinde yer alan kuyunun kapağı, Bizans döneminden kalan bir sütun başlığı oyularak elde edilmiştir.

Rüstem Paşa Hanı, dar bir avlu etrafında kemerli revakların oluşturduğu iki katlı bir yapıdır (Şekil 4.102). Yapının üst kotuna avluda yer alan dört kollu bir merdivenle çıkılmaktadır. Yapı, doğu-batı aksında uzanmaktadır ve güney cephesinde birinci dönem surlarına bitişiktir. Yapının güney cephesinde hala sur kalıntıları bulunmaktadır.

Rüstem Paşa Hanı Kurşunlu Han olarak da bilinmektedir. Bunun sebebi çatısını kaplayan kurşunlardır. Ancak bu kurşunlar 1970'li yıllarda sökülüp satılmıştır. Kervansaray, atıl ve bakımsız kalsa da çok fazla tahribata uğramamıştır. [119]. 2010 yılında Han'ın restore edilip kente kazandırılması için Vakıflar Genel Müdürlüğü ile İstanbul Avrupa Kültür Başkenti Ajansı tarafından ortaklaşa bir proje geliştirilse de bu proje gerçekleştirilmemiştir.

Şekil 4.102 Rüstem Paşa Kervansarayı [112]

4.6.3 Saint Pierre Han

1771 yılında inşa edilmeye başlanan Saint Pierre Han'ı, E2 kodlu sur kalıntısına bitişiktir (Şekil 4.103). St.Pierre Han'ın batısında Eski Banka Sokağı, güneyinde Kuledibi Sokak yer almaktadır. Yapının doğu cephesi, Bankalar Caddesi'ne bakmaktadır. Yapının kuzeyi belirli bir kota kadar sur kalıntılarına bitişik olup, üçüncü kat kotundan itibaren surun üzerine taşmıştır. Yapının ikinci ve üçüncü katı arasında kat silmesi vardır. İlk iki kat taş malzemeden olup üçüncü kat tuğladır. Yapı, bugün oldukça harap haldedir. Yapı üzerinde eskimeler ve kirlenmeler mevcuttur. Yapıda mekan kullanımındaki değişiklikler ona oldukça hasar vermiş, özellikle zemin kat özgün mimarisini büyük oranda yitirmiştir. Ancak handa yapıals bir sorun gözlemlenmemiştir. Bu sebeple olduğu gibi korunabileceği düşünülmektedir.

Yapı girişinde pek çok kapı bulunmaktadır. Yapıda yer alan özgün kapılardan bazıları sonradan kapatılmış ve cephe üzerinde yeni kapılar açılmıştır. Saint Pierre Han beş bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerin inşası 18. yüzyılda başlayıp 19. yüzyıla kadar devam etmiştir. Yapı, farklı dönemlerin mimari özelliklerini ve yapısal farklılıklarını yansıtır. Han, iki depo, banka ve lojman binaları olarak tasarlanmıştır. 1863'e kadar da burada kurulan Osmanlı Bankası'nı barındırmıştır. Ancak yapı, günümüzde kullanılmamaktadır.

Şekil 4.103 St. Pierre Han [112]

Yapının Eski Bankalar Sokağı'na bakan cephesinde iki adet arma bir adet levha bulunmaktadır (Şekil 4.104). Armalardan biri Comte de Saint Priest'e diğeri ise Fransa Krallığı'na aittir. Levha ise Fransız Şair André Chénier'in 30 Ekim 1762 yılında burada doğduğunu belirten bir plakadır. Ancak Eyice, Dalleggio ve Primi, André Chénier'in, bu hanın yerinde bulunan Fransız tüccarlara ait ahşap lojman binasında doğduğunu ve bu binanın 1771de yanarak tamamen yok olduğunu belirtir [120].

Şekil 4.104 St. Pierre Han Üzerinde Bulunan Levha [112]

4.6.4 Yelkenciler Han

Yemenciler Caddesi üzerinde bulunan Yelkenciler Han, Galata'nın deniz surlarına bitişik olarak yapılmış olup A5 kodlu burç kalıntısına doğu tarafından bitişiktir. Han, 1640 civarı inşa edilmiştir ve 17. yüzyıldan günümüze ulaşmış ender hanlardandır [6]. Yelkenciler Han, gemi donanmasına yönelik faaliyetler ya da sağlık açısından sakincalı, tehlikeli iş kollarının bulunduğu bir alandır. Hanın inşa edildiği alanda kendisinden önceki başka bir yapı olup olmadığı bilinmemektedir.

Yelkenciler Han, dikdörtgen planlıdır. Özgün planında han, avlu etrafında iki katlı olup, odalar bir revaka açılmaktadır. Revak günümüze ulaşmamıştır. Hanın girişinde yer alan tonozun özgün olabileceği düşünülmektedir (Şekil 4.106).

Yelkenciler Han, günümüzde harap vaziyettedir. Alan çalışması sırasında hanın tamamen kapalı olduğu dikkat çekmiştir. Yapının cephesinde kısım kısım tuğla duvar örgüsü bulunmaktadır. Tuğla kısımlar özgün değildir ve cephede yanık izleri mevcuttur (Şekil 4.105). Handa bugün döküm işleri yapan imalathaneler bulunmaktadır. Bu işlev yapıyı oldukça zarar vermektedir.

Şekil 4.105 Yelkenciler Han [112]

Şekil 4.106 Yelkenciler Han Avlusu [112]

4.6.5 Fransız Geçidi İş Merkezi

Fransız Geçidi, 19. yüzyılın ikinci yarısında yapılmıştır. Yapılış tarihi tam olarak bilinmese de 1860'ların başında olduğu varsayılmaktadır. Fransız Geçidi, kuzeydoğu istikametinde ilerleyen sur hattında yer almaktadır. Yapının ortasından, Kireç Kapısı doğrultusundan bir geçit bulunmaktadır. Yapı, Kireç Kapısı vasıtasıyla Kemankeş ve Mumhane caddelerini birbirine bağlar.

Fransız Geçidi, 1992 yılında kapsamlı bir onarım geçirmiştir. Özgünü üç katlı olan yapıya Sinan Genim'in projesine göre, özgün katların üzerine üç adet şeffaf ve modern kat eklenmiştir (Şekil 4.107). Genim (2004), yeni oluşan katlar ile özgün yapının keskin çizgilerle ayrıldığını, malzeme ve mimari olarak tamamen farklı bir dönem üslubu ile projelendirilmiş olduğunu belirtmiştir [78]. Yapı, günümüzde oldukça iyi durumdadır. Üzerine eklenen modern katlar hariç özgün halinde herhangi bir ekleme veya muhdes bulunmamaktadır. Yapı üzerindeki açıklıklar, aynı boyutta ve birbirini tekrar eden niteliktedir. Cephede sonradan açıldığı varsayılan bir pencere bulunmamaktadır. Özgün katlar arasında kat silmesi mevcut olup bugün pek çok dükkan, kafe ve restorana ev sahipliği yapmaktadır.

Şekil 4.107 Fransız Geçidi [112]

4.6.6 Katlı Otopark (Gümrük Binası)

Goad planında eski Gümrük ve Rıhtım Han olarak tanımlanmış olan Galata Gümrüğü'nün şimdiki yerinde Karaköy Kat Otoparkı bulunmaktadır (Şekil 4.108). Gümrük ve Rıhtım Han, Mumhane, Kemankeş ve Maliye caddelerinin birleştiği noktada deniz tarafındaki surların güney doğu istikametinde ve ona bitişik olarak tasarlanmıştır. 1974 yılında Gümrük Binası ve Rıhtım Han'ın yerinde fakat sur hattına açılı bir doğrultuda katlı otopark inşa edilmiştir. Bu otoparkın cephesi oldukça niteliksiz olup kontur-gabarisi, çevreyle uymamaktadır. Tarihi değeri oldukça yüksek olan bu çevrede yer alan katlı otoparkın gerek mimarisi gerekse işlevi çevreyle örtüşmemektedir.

Şekil 4.108 Katlı Otopark [112]

4.6.7 Aksu Han (Havyar Han)

Havyar Han, sur hattının birinci dönemi ile dördüncü döneminin birleştiği alanda, bugünkü Karaköy Meydanı'nda yer almaktaydı. Havyar Han, burada eskiden yer alan Bizans dönemine ait Archistracticos Kilisesi'nin temelleri üzerine inşa edilmiştir. Gyllius (1997), bu alanda İmparator Honorius'un forum ve tiyatrosunun bulunduğunu belirtmiştir [121]. Ancak Aksu Han gezildiğinde bu bilgiyi destekler nitelikte bir sergi veya yönlendirmeye ulaşılmamıştır. 1570 civarına tarihlenen Havyar Han,

surları içine alan bir mekânlar bütünü niteliği taşımaktaydı ve tarihsel süreçte pek çok tadilat geçirmiştir. Adnan Menderes'in belediye başkanlığı döneminde Karaköy Meydanı'nın genişletilme çalışmaları sırasında yıkılarak meydana katılmıştır. Bugün Havyar Han'ın bulunduğu alanın bir kısmında Aksu Han bulunmaktadır. Çeşitli kaynaklarda 1930'lu yıllarda handa arkeolojik bir kazı yapıldığı ve Aksu Han'ın bodrum katında Archistracticos Kilisesine ait bir sarnıçla Havyar Han'a ait olduğu düşünülen tonozlu bir duvar yer aldığı belirtilmiştir. Ancak bu bilgiyi destekleyecek bir bulguya rastlanmamıştır.

Aksu Han, büyük oranda korunmuş olsa da cephesinde eskimeler mevcuttur (Şekil 4.109). Yedi katlı bu yapının zemin katını meydana açılan dükkanlar oluşturmaktadır. Cephe açıklıkları ritmik olsa da bu açıklıkları kapatan pencereler değişiklik göstermektedir. Yapının önünde meydan adı altında bir boşluk bulunmaktadır.Boşluğun işlevsel bir tarafı bulunmamaktadır. Boşluktan sonra ise Galata Köprüsü gelmektedir.

Şekil 4.109 Aksu Han [112]

4.6.8 Ömer Abed Han

Kemankeş Caddesi ile Halil Paşa Sokakları'nın kesiştiği noktada yer alan Ömer Abed Han, dördüncü döneme tarihlenen surların deniz tarafı istikametindedir. Hanın bulunduğu alanda 1876 ve 1905 haritalarında Halil Paşa Han olarak görülen yapı yıkılarak yerine 1909-1910 Ömer Abed Han yapılmıştır. Ömer Abed Han'ı, dönemin en önemli mimarlarından Alexandre Vallaury tasarlamıştır. Ömer Abed Han'ın surlar yıkıldıktan sonra, sur hizasını takip etmesi çalışma için önemli bir bulgudur.

Galataport'un karşısında yer alan Ömer Abed Han, 1992 de yıkılıp otel yapılmak üzere boşaltıldıysa da tescilli tarihi eser olması nedeniyle yıkılamamıştır. 2014 yılında ise otele dönüştürülmek üzere satılması gündeme gelmiştir. Günümüzde elektronik malzeme satan dükkanlar bulunmaktadır.

Hanın başta iki kapısı bulunurken bugün tek girişi Halil Paşa Sokak'ta yer almaktadır. Kapı üzerinde yer alan kitabede, hanın H. 1327'de inşa edildiği anlaşılmaktadır. Handa yapısal bir kusur görülmemiştir ancak cephesinde kirlenme mevcuttur. Yapının çatı katı ilk görüşte sonradan yapılmış gibi algılansa da daha fazla yaşam alanı sunan Mansard tarzı çatının özgün halinde de mevcut olduğu öğrenilmiştir. Yapının zemin katı dükkanlara dönüştürülmüş olup dükkan cepheleri yapının cephe bütünlüğünü bozmaktadır (Şekil 4.110).

Şekil 4.110 Ömer Abed Han [112]

4.6.9 Maktul İbrahim Paşa Camii (Yağkapanı Camii)

1536 yılında Makbul/ Maktul İbrahim Paşa tarafından yaptırılan Maktul İbrahim Paşa Cami, birinci imtiyaz bölgesine ait surların sahil kısmında, Yağ Kapanı Kapısı'na bitişik olarak sur dışında inşa edilmiştir. Bu sebeple Eski Yağ Kapanı Camisi olarak da anılmıştır. 16. yüzyılda klasik üslupta yapılan cami, tarihsel süreçte pek çok deprem ve yangından etkilenmiştir. 1913 yılında geçirdiği bir yangın sonrasında yıkılarak yerine bugünkü haliyle yeniden yapılmıştır [118] (Şekil 4.111). Caminin minaresi ahşap olup duvarları tuğla malzemedendir. İki katlı cami yapısının zemin kotunda çeşitli dükkanlar yer almaktadır. Zemin kat ile camii katları arasında yer alan tenteler yapının bütünlüğünü bozmaktadır. Yine zemin kattaki dükkanların cepheleri caminin cephesi ile bütünleşmemektedir. Cami katlarının cephesi pembe boyalı olup birinci katta dikdörtgen biçimli, ikinci katta sivri kemerli olan pencerelerinde bir bozulma ya da farklılaşma görülmemiştir. Birinci katta yer alan pencereler kafesle örtülüdür. Zemin katta caminin giriş kapısı etrafında mermer malzeme görülürken bu katta yer alan dükkanlarda muhdes yapı elemanları sebebiyle özgün malzeme anlaşılamamaktadır. 1980'li yıllarda Galata surları dışında kalan alanlar park yapılmak amacıyla yıkılsa da Maktul İbrahim Paşa Cami ile Yelkenciler Han Vakıflar İstanbul Bölge Müdürlüğü sorumluluğunda oldukları için bu yıkımdan kurtulmuşlardır [73].

Şekil 4.111 Maktul İbrahim Paşa Camii (Yağkapanı Camii) [112]

4.6.10 Kılıç Ali Paşa Camii ve Azapkapı Sokullu Camii

Kılıç Ali Paşa Cami Külliyesi (1580) ve Azapkapı Sokullu Cami (1577), 16. yüzyılda Mimar Sinan tarafından yapılan ve klasik Osmanlı dönemi camii mimarisinin örnekleri olan yapılardır. Galata Bölgesi'nin fethi sonrasında kentin doğu ucuna Azapkapı Sokullu Cami, batı ucuna ise Kılıç Ali Paşa Külliyesi inşa edilmiştir. Bu iki cami de surun hemen dışında yer almaktadır (Şekil 4.112). Fetihten sonra Tophane Bölgesi'ne müslüman türk kesim yerleşmiştir. Müslüman mahalleleri bir külliye etrafında şekillenmektedir [81]. Mimar Sinan tarafından yapılan bu eserler, Galata Bölgesi'nin Türkleşmesi ve İslamlaşması açısından önemlidir. 1580 yılında dönemin önemli denizcilerinden olan Kılıç Ali Paşa, Mimar Sinan'a cami, hamam, çeşme, sebil ve medreseden oluşan bir külliye yaptırmıştır. Külliye'nin hemen sur dışına inşa edilmesi bölgenin Müslümanlaştırılma ve iskan çalışmalarının örneklerindendir[65]. Sinan'ın son yapılarından olan külliye, Ayasofya'nın bir benzeri olmasıyla da dikkat çekmektedir. İncicyan'ın verdiği bilgiye göre bu külliyenin yapımı için daha önceleri körfez olan bölge doldurulmuştur [70]. Burada boğaziçinin ilk iskelesi sayılan Tophane İskelesi ve Meydanı oluşmuştur [65]. Kılıç Ali Paşa Külliyesi etrafı, Adnan Menderes'in belediye başkanlığı dönemi imar hareketleriyle bir hayli değişmiştir. Cami etrafında bulunan surlar yok edilmiş ve caminin kuzey cephesine Tersane Caddesi açılmıştır. Cami'nin ön kısmı günümüzde otopark olarak kullanılmaktadır ve bu otopark caminin ve yerinde eskiden bulunan surların izini kentten kopartmıştır.

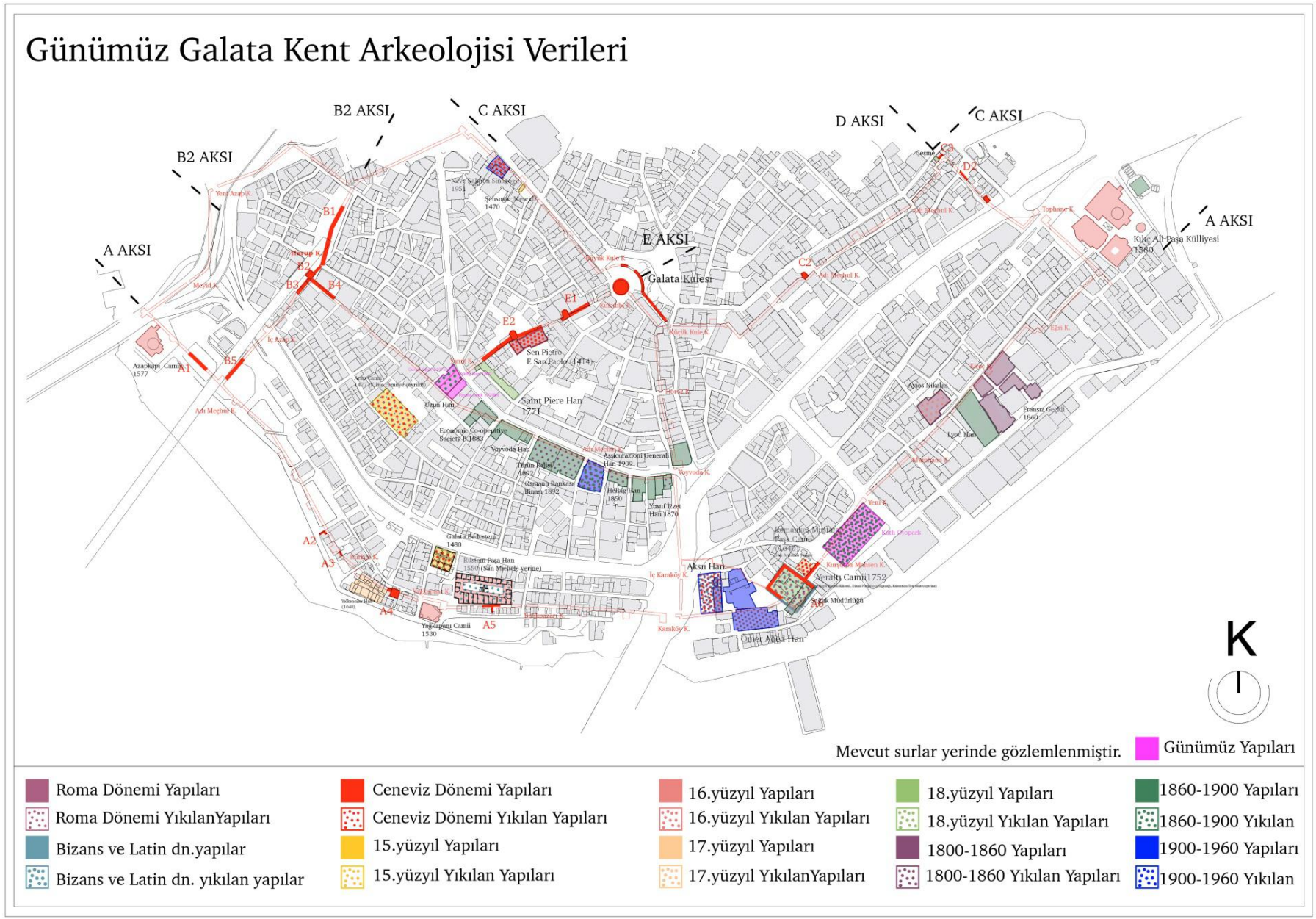
Şekil 4.112 Kılıç Ali Paşa Camii [112]

4.6.11 Azapkapı Sokullu Camii

Azapkapı Sokollu Mehmet Paşa Cami, 1677 yılında yapılmıştır. Camii Balkan Savaşları'ndan ve I. Dünya Savaşı'ndan kısa süre önce onarım geçirmiş ancak çıkan savaşlar nedeniyle onarım askıya alınmıştır. Camii uzun süre harap halde kalmıştır. 1938 yılında geniş çapta bir onarım yapılmış 1941 yılında tekrar ibadete açılmıştır. 2008 yılında da kapsamlı bir restorasyon geçiren camii 2012 yılından beri ibadete açılmıştır. Restorasyon kapsamında taş hasarları onarılmış, yüzeyi temizlenmiş, ahşap elemanları onarılmıştır. Azapkapı Sokollu Mehmet Paşa Cami etrafında A1 ve B5 sur kalıntıları bulunmaktadır ve Haliç Metro Köprüsü bu camiinin hemen yakınından geçmektedir. Etrafındaki kentsel dokunun ve tarihi eserlerin harap edilmesiyle cami kent bütününden kopmuş, bölgenin trafik işleyişi nedeniyle zor erişilir bir hale gelmiştir (Şekil 4.113).

Şekil 4.113 Azapkapı Sokullu Camii [112]

Şekil 4.114 Günümüz Galata Kent Arkeolojisi Verileri [55]

5
Sonuç ve Değerlendirme

Tarihi kent merkezlerinde, tarihsel katmanlar korunduğu ve kentle bütünleştiği taktirde kentsel kimlik sağlanır. Ancak kentleşme ve gelişme baskısıyla gerçekleştirilen imar faaliyetleri ve bayındırlık hareketleri hem yer üstünde yer alan tarihi çevreye zarar vermekte hem de yer altında bulunan arkeolojik rezervleri yok etmektedir. Katmansal rezervler, kentsel gelişimin önünde bir engel olarak görülmektedir. Tez kapsamında, çok katmanlı kentlerin korunması, sürdürülebilirliğinin sağlanması ve gelecek kuşaklara aktarılması için kent arkeolojisi yönteminin kullanılması önerilmektedir. Kent arkeolojisi, envanter çalışmalarıyla desteklenen kazı çalışmalarının kent planlama süreçlerine dahil edilmesi gerektiğini savunan bir yaklaşımdır. Kent arkeolojisi, modern kent ölçütleri sağlanırken tarihsel katmanların da korunup kentle bütünleşmesini amaçlamaktadır. Bu yöntemde çok katmanlı kent merkezlerinde bütün maddi kalıntıların belirli ölçütlerle araştırılır ve katmansal yapılar çözülür. Elde edilen veriler kent yaşamına katılır ve kentin geleceğinin planlanmasına referans olur.

Kent arkeolojisi kavramı, II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da ortaya çıkmış ve olgunlaşmıştır. Özellikle 1960-1970'li yıllarda kentsel gelişim alanındaki teknolojik gelişmeler, kentlerin katmansal yapılarını ortaya çıkartmış ve onlara zarar verdikleri için bu katmanların korunması fikrini geliştirmiştir. 1980'li yıllarda kent arkeolojisi çalışmaları daha sistemli bir hale gelmiştir. 1990'lı yıllarda ise tarihi çevrelerin korunmasının yanı sıra bu çevrelerin kentle bütünleşmesi, kentliye sunumu ve yorumlanması gibi kavramlar önem kazanmıştır. 2000'li yıllardan itibarense, kent arkeolojisi alanında bilişim teknolojisi, mekânsal veri tabanları ve coğrafi bilgi sistemi gibi bilşsel yöntemler kullanılmaya başlanmış, kavramın disiplinlerarası bir çalışma alanı olduğu fark edilmiştir. Günümüzde ise kent arkeolojisi çalışmaları, kentlerin geçmişlerini ve geleceklerini birlikte ele almak amacıyla tarihsel süreçlerinin çözümlenmesi, elde edinilen bulguların kentin geleceğiyle ilgili planlama çalışmalarında temel veri olarak kullanılmasını kapsayan farklı bir disiplindir. Ülkemizde kent arkeolojisi kavramı 1990'lı yıllarda tartışılmaya

başlanmış, 1993 yılında 338 sayılı ilke kararıyla ‘’ kentsel arkeolojik sit” kavramı getirilse de bu kavram kentsel uygulamalara yansıtılmamıştır.

Kent arkeolojisi kavramının yasal ve yönetimsel bir çerçeveye oturtulması çalışmaları Avrupalı ülkelerce gerçekleştirilmiştir. Pek çok konferans düzenlenmiş, bildiriler ve tüzükler yayınlanmış, çeşitli kuruluşlar kurulmuştur. 2003-2005 tarihli APPEAR Method Ulaşılabilirlik Projeleri: Toprak Altındaki Kentsel Arkeolojik Kalıntıların Sürdürülebilir Korunması ve Geliştirilmesi (Accesibility Projects: Sustainable Preservation and Enhancement of Urban Subsoil Archaeological Remains) kent arkeolojisi konusunda yapılmış başlıca çalışmalardandır. The APPEAR Project kent arkeolojisine dair hazırlanan en kapsamlı tavsiye kararlarını içermektedir. Kent arkeolojisi alanında yayınlanan yönetmeliklerin hemen hepsinde ortak olarak söz edilen bir takım kararlar vardır. Bunlar: -Kent merkezlerinde yer alan arkeolojik buluntuların korunması ve bu alanlara dair yapılacak çalışmaların belirli bilimsel yöntemlerle göre yapılması
-Buluntuların in-sitü olarak korunması
-Kentsel arkeolojik alanların korunarak şehir planlama süreçlerine dahil edilmeleri ve kentsel gelişim planlarında arkeolojik rezervlerin de ön görülmesi
-Planlama ve koruma arasındaki çatışmanın giderilmesi
-Arkeolojik alanlara yönelik finanssal kaynakların düzenlenmesi,
-Arkeolojik buluntuların bulundukları tarihi çevreyle beraber değerlendirilmesi,
-Kent içerisindeki tarihi yerleşimlerin korunması ve sunumuna dair çalışmalar mevcut alanın özelinde planlanması
-Kentsel arkeolojik alanlara dair yapılan çalışmaların uluslararası ölçütlere ve belgelere uygun olması
-Kentsel arkeolojik alanların korunmasının yanı sıra kent ve kentliyle bütünleşmesi şeklinde sıralanabilir.

Ayrıca kent arkeolojisinin **çok disiplinli** bir çalışma alanı olduğu hemen hemen bütün yönetmeliklerde vurgulanmaktadır. Çok katmanlı çalışma alanları arkeoloji, şehir planlama, mimari, sanat tarihi, koruma ve restorasyon vb. disiplinlerin herhangi birinin ya da birçoğunun çalışma alanı olabilir. Bu sebeple kent tarihine ait bir kavram, konu ya da çalışma farklı disiplinlerin yorum ve teknik bilgisiyle incelenerek bir bütün halinde kentliye sunulmalıdır. Ayrıca devlet yetkilileri, akademik araştırmacılar, özel veya kamu girişimcileri ile halk arasında işbirliği gerekir. Bunların yanı sıra kamu yöneticilerinin ve yasa koyucularının sorumlulukları, envanterleme süreçlerinin gerektirdiği mesleki yetenekler, belgeleme, kazı, araştırma, sürekli bakım, koruma, yeniden yapım, bilgi verme, sunuş ve halkın erişimi vd. gerekliliklerde bu çalışma alanının çok disiplinli olmasını zorunlu hale getirmektedir.

5.1 Kent Arkeolojisi Uygulamaları

Avrupa ülkelerinde gerçekleştirilen kent arkeolojisi uygulamaları, yöntem ve tema bakımından günceli takip etmekte ve litaretüre katkı sağlamaktadır. Bu uygulamalar yukarıda bahsedilen yöntemsel ölçütlere uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında Avrupa'da yer alan 18 adet tarihi kent merkezi incelenmiş, mimari tasarım ve kent arkeolojisi arasındaki ilişki, bu uygulamalarla örneklendirilmiştir. Seçilen örnekler, çok katmanlı kentler için bir tasarım rehberi olan APPEAR Projesi alt başlıklarına göre değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme sonucunda, Avrupa tarihi kent merkezlerinde kentsel arkeolojik alanlar değerlendirilirken **yatırımcının çıkarları, kamu farkındalığı ve devlet kontrolü ortaklaşa çalıştığı** sonucuna varılmıştır. Londra'da yer alan Bloomberg Head Office ve Rose Playhouse'da yatırımcı tarafından belirli bir projeyi takiben keşfedilmiş örnekler olup devlet teşviği ve kamu farkındalığıyla kent arkeolojisi ölçütlerine uygun olarak tasarlanmıştır. Londra gibi rant değerinin çok fazla ve yapılaşmanın çok yoğun olduğu tarihi kent merkezlerinde yatırımcılar önemli bir taraftır. Bu tip tarihi kent merkezlerinde, Londra'da yer alan örneklerde olduğu gibi, arkeolojik kalıntılar tamamen kapalı metrekarelerde, bodrum veya zemin kotlarında sergilenip, üst kotlarda çeşitli işlevlerde yapılar yapılabilir. Londra'da yer alan örneklerin bir diğer ortak özelliği ise The Rose Theater Trust ve Bloomberg Space gibi yan kuruluşların, arkeolojik alanların çıkarlarını koruruyarak, bu alanları kentliye ücretsiz olarak sunmalarıdır. Vesunna Gallo-Roman Museum, ve The Museums of Caesaraugusto gibi örneklerde ise yapılaşmanın ve rantın bulunan arkeolojik kalıntılar vasıtasıyla sağlandığı örneklerdir. Bu örneklerde bulunan kalıntılar **bir müze kapsamında kentle bütünleşmiştir**. Hükümetçe veya yerel yönetimlerce finanse edilen müzelerin finansı müze giriş ücretleriyle sağlanmaktadır. Sadece arkeolojik kalıntılara hizmet veren müze yapılarında açık ve kapalı alanların birlikte tasarlandığı bir yaklaşım mevcuttur.

Örneklerin kent arkeolojisi kapsamında değerlendirilmesinde mimari tasarım yarışmaları oldukça önemli bir paydadır. Vesunna Gallo Roman Museum, Berlin Mauer ve Plovdiv Square mimari tasarım yarışmasıyla elde edilen ve kent arkeolojisi ölçütlerine göre başarılı olan örneklerdir. Marcellus Theater ise farklı işlevlerde tekrar tekrar kullanılarak günümüze korunarak ulaşmıştır ve yapısal işlevde günümüzde de kullanılmaktadır

Seçilen örneklerden elde edinilen sonuçlara göre, arkeolojik alanların değerlendirilmesinde koruma, tasarım ve sunum gibi konuların yanı sıra kent planlama ve kamu yatırımlarının kontrolü, turizm sektörünün kontrolü, sosyal uyumluluğun yakalanması gibi toplumsal gereklilikler de önem taşımaktadır. Bu örneklerin ancak çok disiplinli bir yaklaşımla kent ve kentliyle bütünleşmektedir.

5.2 Galata Surları'nın Kent Arkeolojisi Yöntemiyle Değerlendirilmesi

Galata Bölgesi, birden fazla kenti aynı anda deneyimleyebildiğimiz bir kent parçasıdır. Galata, M.Ö. 1200 yıllarından itibaren kesintisiz olarak yerleşim görmektedir. Yerleşim ilk olarak 296 yılında surlarla çevrilmiştir. 1260-1450 tarihleri arasında ise surlar son şeklini almıştır. Sur sisteminin merkezinde Galata Kulesi yer almaktadır. Tarihsel süreç içerisinde kenti çevreleyen surlarla ilişkili bir takım yapılar inşa edilmiştir. Tez kapsamında Galata'da inşa edilen surlar ve surlarla ilişkili yapılar, haritalara aktarılmış ve bölgenin kent arkeolojisi bakımından önemi ortaya konmuştur. Elde edinilen bulgulara göre, bölgedeki parsel oluşumlarının yıkılan sur hattına paralel olduğu sonucuna varılmıştır. Böylece sur izlerinin takibi mümkün olmuştur. Sur hattının ilk inşa edildiği 296 tarihinden itibaren yapılara önemli bir referans olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bugün Yeraltı Camii'nin, Aksu Han'ın ve Kurşunlu Han'ın Roma döneminde de önemli yerleşimlere sahip sonucuna ulaşılmıştır. Bölgede Yelkenci Han, Rüstem Paşa Han, Galata Bedesteni, Kılıçali Paşa Camii gibi 15.-17. yy'lar arasına tarihlenen önemli anıtsal yapılar bölgede oldukça önemli bir tarihi çevre oluşturmaktadırlar. Ayrıca Mimar Sinan'ın eserleri olan Azapkapı Camiisi ve Kılıçali Paşa Külliyesi sur hattının doğu ve batı çıkışlarında yer alarak mevcut sosyal yapıya saygılı bir yaklaşım sergilemektedir.

Tez kapsamında surların tarihsel süreç içerisindeki durumunun belirlenmesi için 19. ve 21. yy.'lar arasında çizilen tarihi haritalardan yararlanılmıştır. Bunlardan en göze çarpanı 1863 tarihli yıkım öncesini gösteren d'Ostoya ve sonrasını gösteren Goad Haritası'dır. Goad Haritası'ndan sonra çizilen haritalar ise surların kalan parçalarının zaman içerisinde yok oluşlarını ortaya koymaktadır. Bu haritalar incelendiğinde 1960'lı yıllarda gerçekleştirilen imar hareketlerinin ve Haliç Metro Köprüsü inşaatının surlara oldukça zarar verdiği sonucuna ulaşılmıştır. Koruma Amaçlı İmar Planları'nda surların kayıp kısımlarının kentsel tasarım projelerinde yer alması gerektiği kararına rağmen, kentsel planlama çalışmalarında Galata Surları'nın ne kayıp kısımları ne de kalan kısımları değerlendirilmemektedir. Galata Kulesi ise turizm odaklı bir yapı olup günümüze korunarak gelmiştir. Ancak günümüzde merkezi olduğu Galata Surları'ndan ayrıştırılmış tek bir anıt gibi korunmaktadır. Kule civarı nispeten korunurken Karaköy civarındaki surlar giderek daha kötü kullanılmaktadır. Galata Surları'na dair belirli ve bütüncül bir koruma kararı yoktur. Orta Çağ'dan günümüze ulaşan bu önemli kültür varlıklarına dair GEEAYK'nın aldığı kararlar bulunsa da bu kararlar surların etrafına inşa edilecek yapılarla ilgilidir. Günümüze surların çok az bir kısmı ulaşmıştır ve bu parçalar atıl haldedir. Surların çevrelediği alanın neredeyse tamamı ticaret bölgesidir. Surların etrafı çöplük, depo gibi atıl yapılar veya boş alanlar olarak kullanılmaktadır. Kalan burçlara ise çöplük, ticarethane gibi işlevler

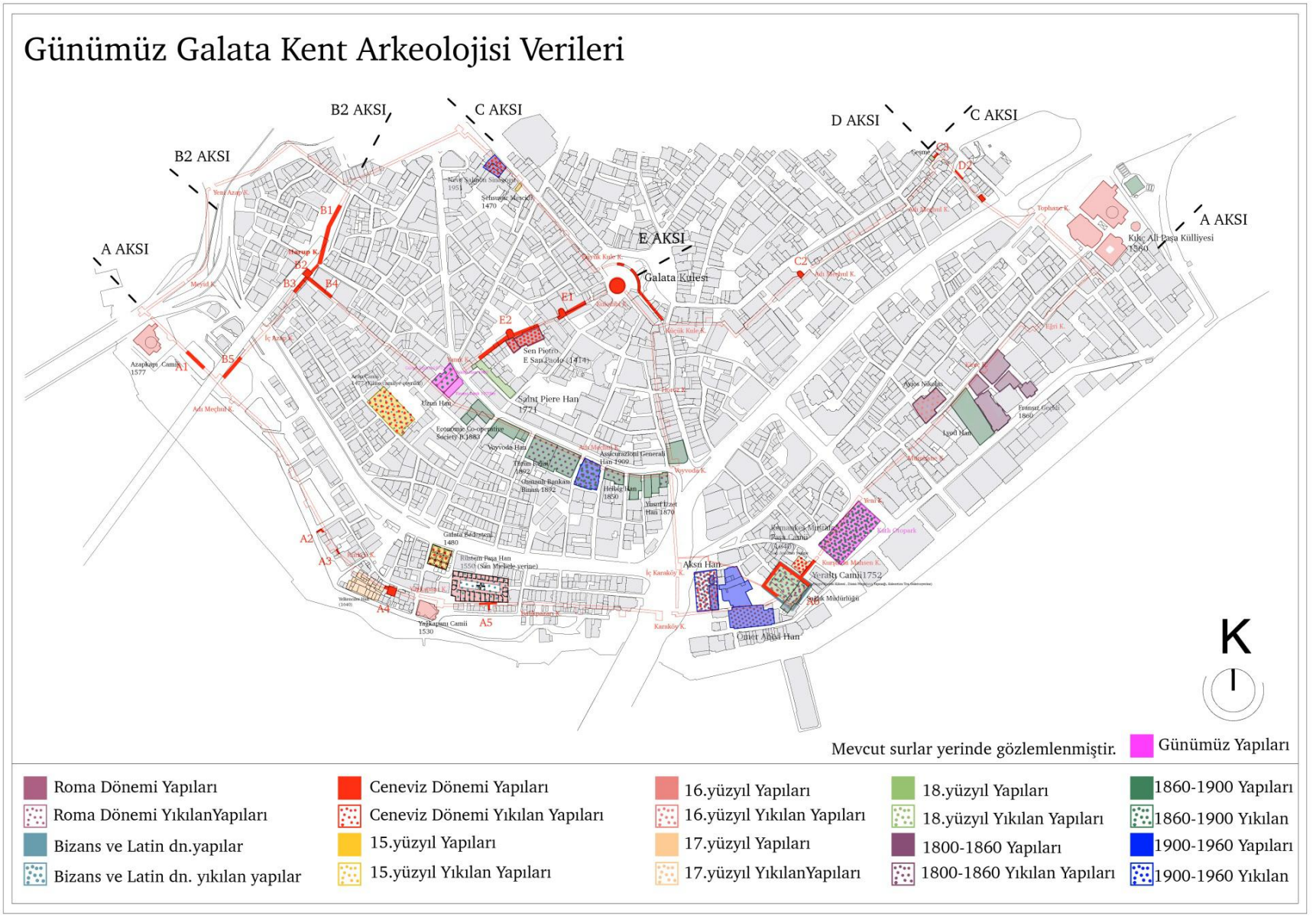
yüklenmiştir. 700 yıllık tarihi olan bu anıtsal yapılar, geçmişte sahip oldukları ihtişama tezat olan bir çevrede günden güne yıkılmaktadırlar.

Bu çalışmada Galata Bölgesi'nin kent dokusunun ve kent tarihinin önemli belgeleri olan Galata Surları'nın ve surlarla ilişkili anıtsal yapıların ortaya çıkartılması ve kaybolan parçalarının izlerinin belirtilmesinin kent belleğini güçlendireceği savunulmaktadır. Bu kapsamda kent arkeolojisi yönteminin uygun bir yöntem olduğu düşünülmektedir. Galata Surları'nın mutlaka koruma altına alınması ve surlar üzerinde bir takım iyileştirme ve restorasyon çalışmalarının yapılması gerekmektedir. İyileştirme ve restorasyon çalışmaları, uluslararası bilimsel ölçütler kapsamında olup güncel tekniklerle yapılmalıdır. Kesin olarak emin olunamayan noktalarda varsayımlara dayalı bir çalışma yapılmamalıdır. Tamamen kaybolmuş sur parçalarının yeniden yapımı söz konusu dahi olamaz. Surlara dair yapılması önerilen bu tip çalışmalarda çeşitli üniversitelerden uzmanlar ve koruma konusunda yetkin kişilerce hazırlanan projeler uygulanmalıdır. Koruma ve iyileştirme projeleri haricinde surların bir bütün olarak değerlendirilmesi ve kentliyle bütünleşmesi için bu kalıntıların görünürlüğünü arttıran, onları ortaya çıkaran, tamamen kaybolmuş kısımlarda izlerinin takip edilmesini sağlayan bir takım çağdaş ve tarihi dokuya uyumlu tasarım projeleri geliştirilmelidir. Bu projelerin elde edilmesi için mimari tasarım yarışmaları çalışma kapsamında önerilen bir yöntemdir. Mimari tasarım yarışmaları düzenlenecek ise katılımcı grupların çok disiplinli bir yapıda olması şart koşulmalıdır. Sur kalıntılarının taşınması, yerinden sökülmesi veya başka bir yerde sergilenmesi söz konusu dahi olamaz. Bütün parçalar mevcut olan kent dokusu içerisinde yerinde projelendirilmeli ve değerlendirilmelidir. Surlara dair alınacak tasarım kararlarında kalıntılara ulaşımın ve erişimin de düşünülmesine ve gelişmiş müzecilik aletlerinin yanı sıra bilgisayar ortamında hazırlanan bir takım tasarım ürünlerinin de kullanılmasında fayda vardır. Sur hattı boyunca karar verilen noktalara bir takım haritalar, levhalar ve bilgilendirme merkezleri konulmalıdır. Aynı yaklaşımla kaybolan surların bulunduğu hatta, geçmişin izlerini yaşatmak için tasarım fikirleri geliştirilmelidir. Bu fikirlerin geliştirilmesinde mimari tasarım yarışmaları bir yöntem olabilir. 3.17'de açıklanan Berliner Mauer ve 3.12'de açıklanan Petar Zoranic and Sime Budinic Plaza bu yaklaşıma örnek verilebilir. Surların bulunduğu alanlarda peyzaj düzenlemesinin yapılması da önerilen bir yaklaşımdır. Çalışma kapsamında ele alınan E ve B Kodlu sur parçalarının etrafının boş olması sebebiyle peyzaj tasarımına uygundur. Sur hattında yer alan ve yapısal açıdan günümüze korunarak gelmiş burçlar, anıtsal niteliğine uygun olarak işlevlendirilerek mevcut atıl vaziyetinden kurtarılmalıdır. Sur hattı boyunca uzmanlar tarafından detaylı bir çalışma yapılmalı ve uygun görülen atıl yapılar ayıklanmalıdır. Benzeri bir yaklaşım Galata Surları'yla ilişki kuran yapılar için de geçerlidir. Tarihsel süreç boyunca

surlarla ilişkili olarak inşa edilene yerleşim gören bir takım yapılar vardır. Bu yapılar, Galata Surları'ndan ayrı düşünülemez. Bu bütünlüğü sağlamak adına bölgeye dair detaylı bir envanter çalışması yapılmalı, bölgeye dair elde edinilen bulgular bilgisayar ortamında çeşitli sistemlerle haritalanmalıdır. İlerleyen çalışmalar doğrultusunda bu belgeler güncellenmelidir. Planlama çalışmaları, mevcut ve potansiyel arkeolojik alanlar doğrultusunda şekillenmelidir. Çok katmanlılık özelliği gösteren Galata gibi yerleşimlerde disiplinlerarası bir çalışma yürütülmelidir. Kazı alanlarının belgelenip korunmasının yanında sunumuna dair tüzük, yönetmelik, düzenleme ve mevzuatlar son dönemde önem kazanmıştır. Bu alanların kent ile bütünleşmesi tasarımsal bir sorunu olarak düşünülmelidir. Kentsel tasarım, belirtilen prensipler doğrultusunda tarihsel sürekliliğin korunmasını ve sunumunu sağlamaktadır. Çok katmanlı alanların sunumu farklı müdehale ve tasarım yaklaşımlarlarıyla ele alınabilir. Tarihi çevrede yapılacak müdehale ve tasarım yaklaşımı belirlenirken, tasarım şekline temel oluşturacak alan verilerine, kalıntıların kültürel değerlerine, kalıntıların konumuna, kalıntıların yapısal durumuna ve yer aldığı bölgedeki toplumun sosyal ve kültürel yapısına dikkat edilmelidir. Bu yaklaşımların, birbirleriyle kıyaslandıklarında olumlu ve olumsuz yanları mevcuttur ancak uygulanacakları çok katmanlı kentlerdeki kalıntıların durumuna göre bu durumlar değerlendirilmelidir. Bahsi geçen yaklaşımlar alanın durumuna göre bir arada da kullanılabilirler. Bu noktada önemli olan alanın bütünlüğünü ve sürdürülebilirliğini sasğlamalarıdır.

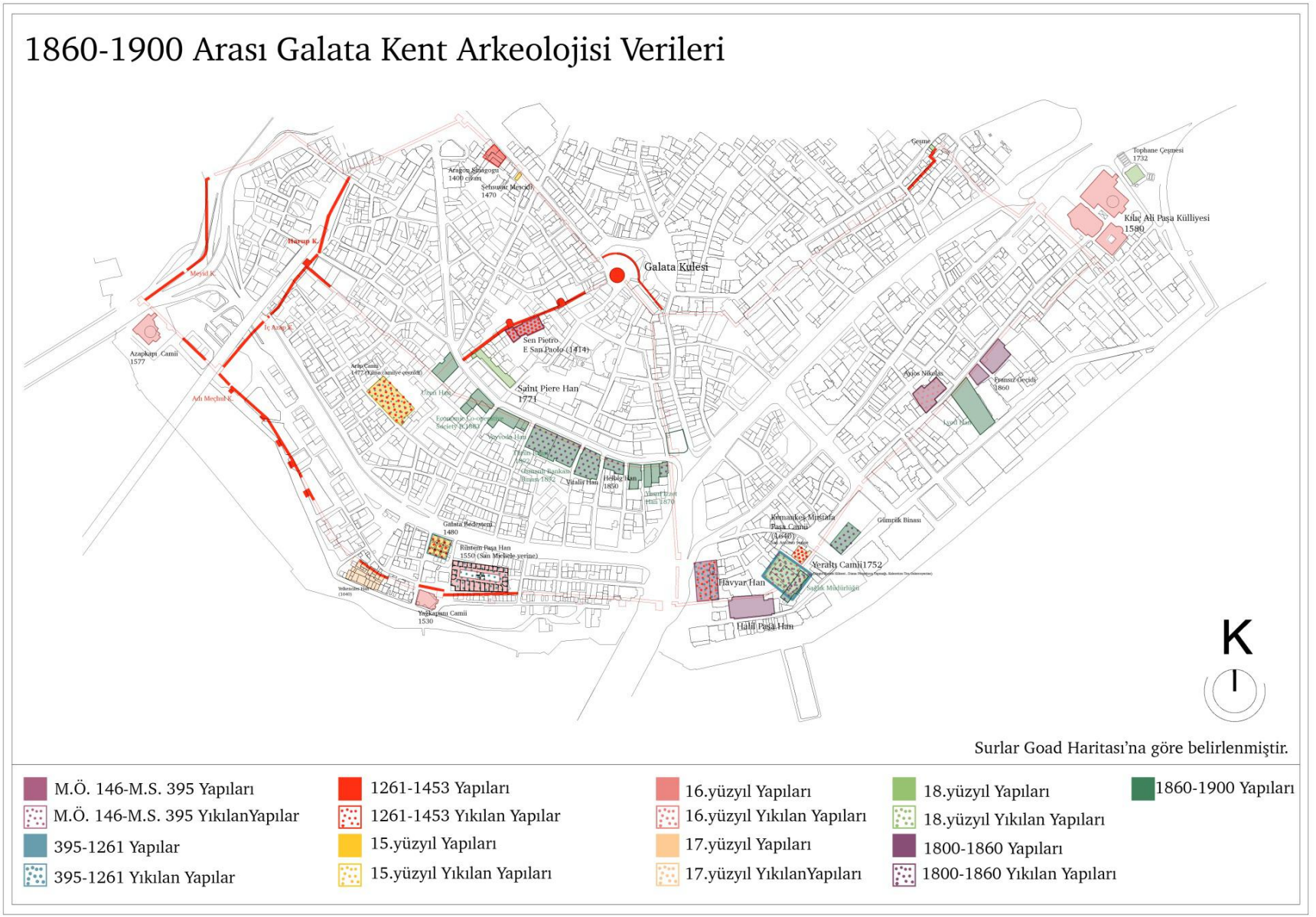
A
Ekler

Galata kent arkeolojisi envanteri kapsamında hazırlanan haritalar çizelgede Şekil A.1, Şekil A.2, Şekil A.3, Şekil A.4, Şekil A.5, Şekil A.6, Şekil A.7, Şekil A.8, Şekil A.9, Şekil A.10, Şekil A.11, Şekil A.12, Şekil A.13, Şekil A.14 olarak aktarılmıştır.

Şekil A.1 Gunumuz Galata Kent Arkeolojisi Verileri [55]

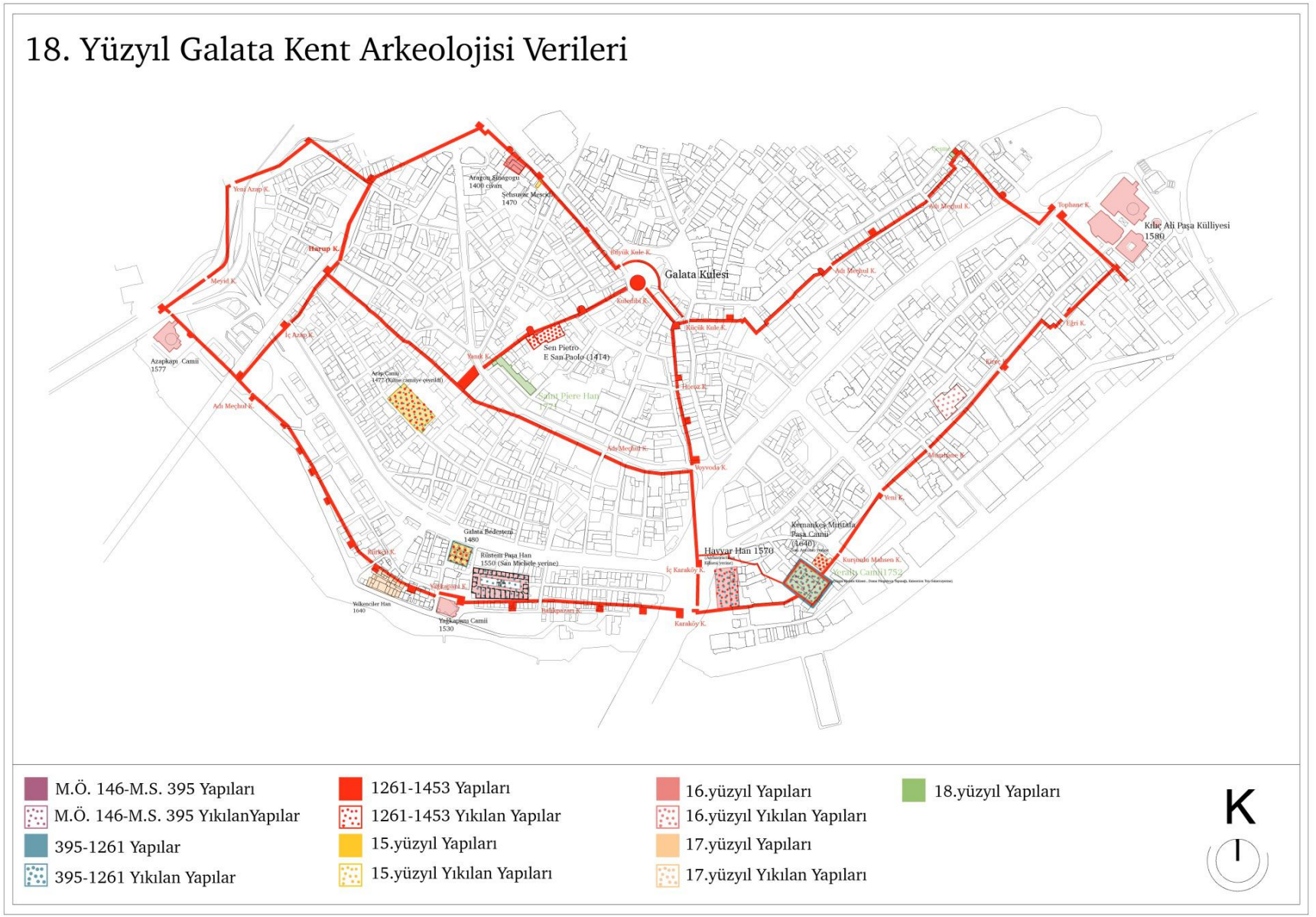
Şekil A.2 1900-1960 Galata Kent Arkeolojisi Verileri [55]

Şekil A.3 1860-1900 Galata Kent Arkeolojisi Verileri [55]

Şekil A.4 1800-1860 Yüzyıl Galata Kent Arkeolojisi Verileri [55]

Şekil A.5 18. Yüzyıl Galata Kent Arkeolojisi Verileri [55]

Şekil A.6 17. Yüzyıl Galata Kent Arkeolojisi Verileri [55]

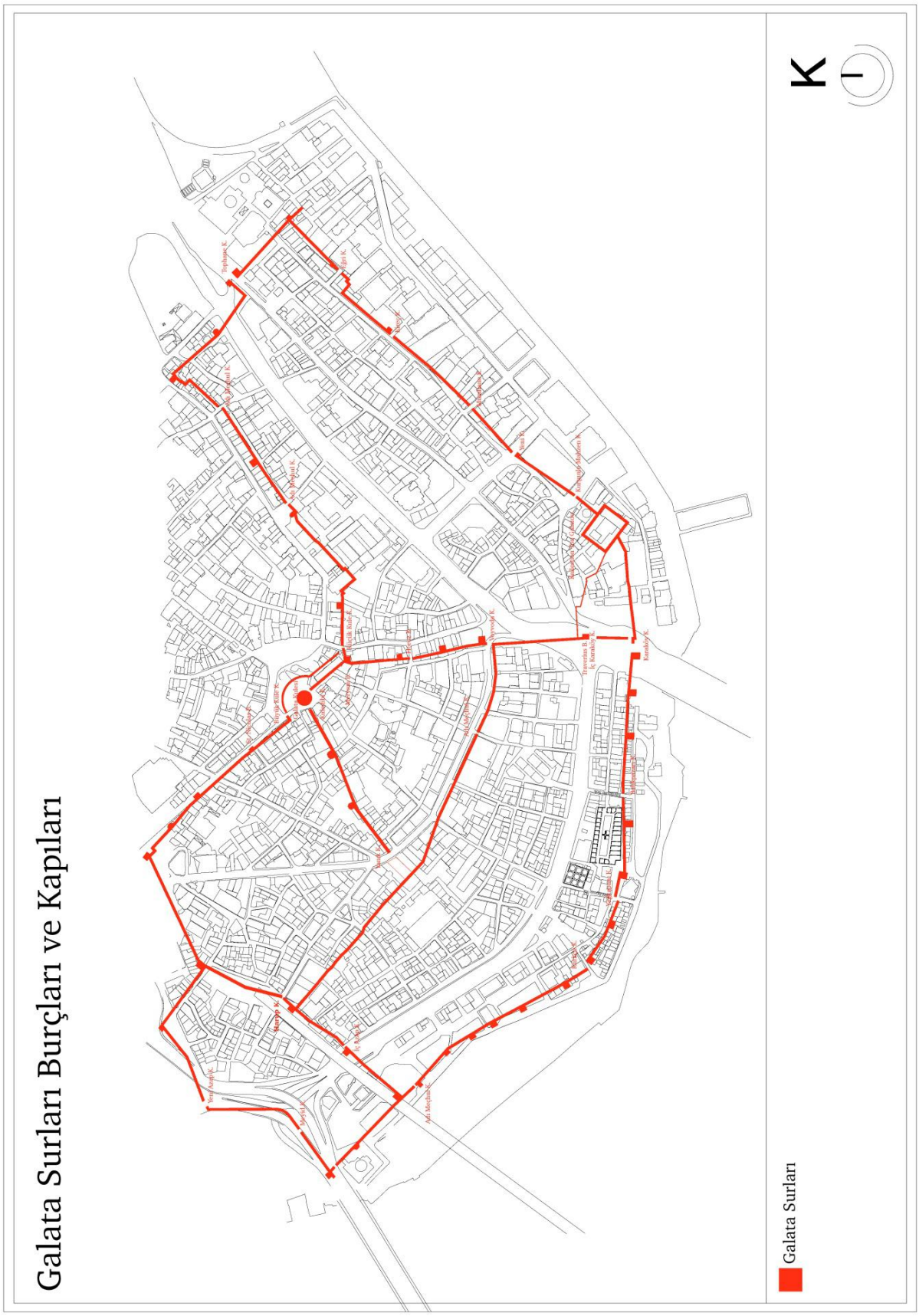
Şekil A.7 16. Yüzyıl Galata Kent Arkeolojisi Verileri [55]

Şekil A.8 15. Yüzyıl Galata Kent Arkeolojisi Verileri [55]

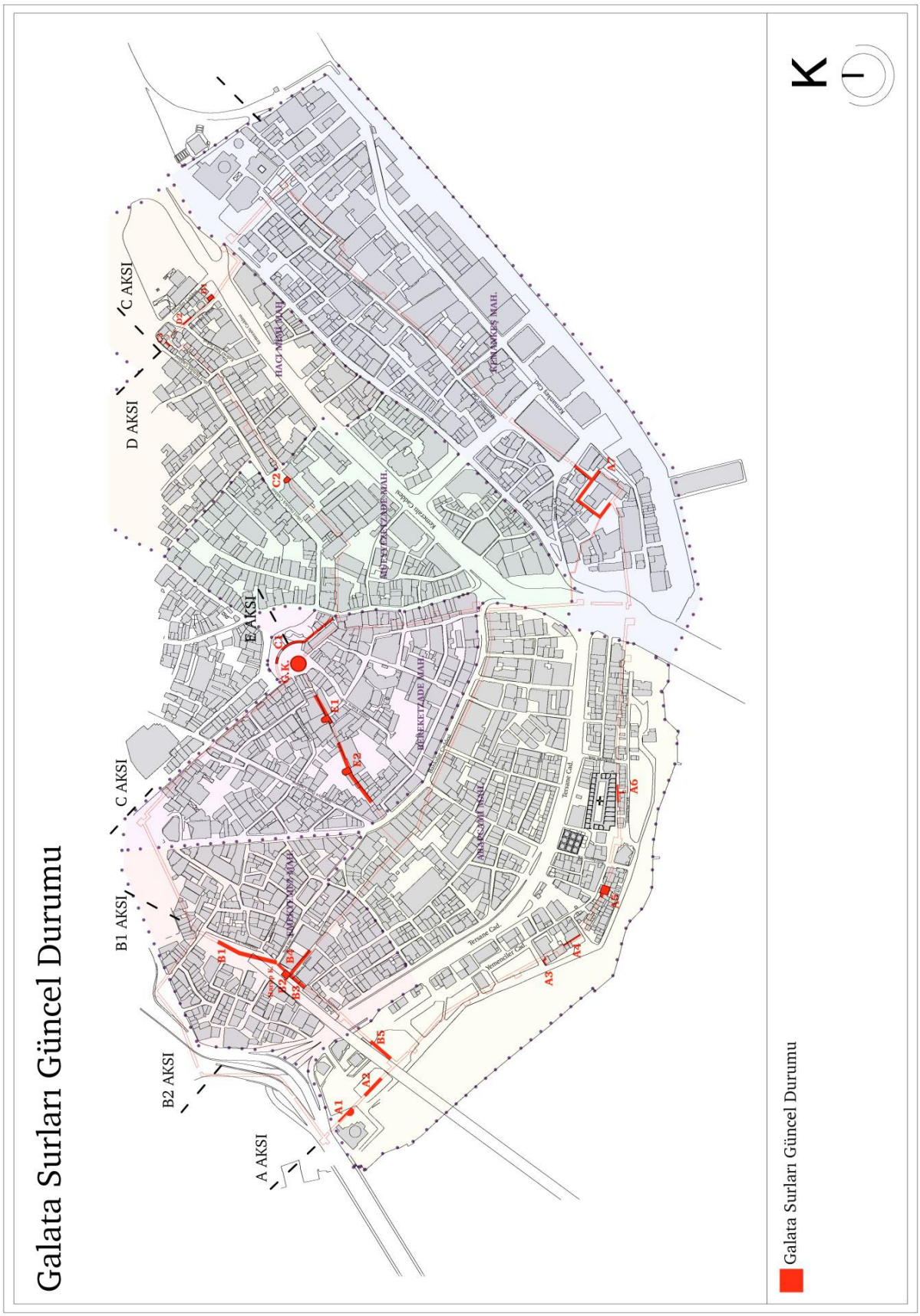
Şekil A.9 1261-1453 Galata Kent Arkeolojisi Verileri [55]

Şekil A.10 395-1261 Galata Kent Arkeolojisi Verileri [55]

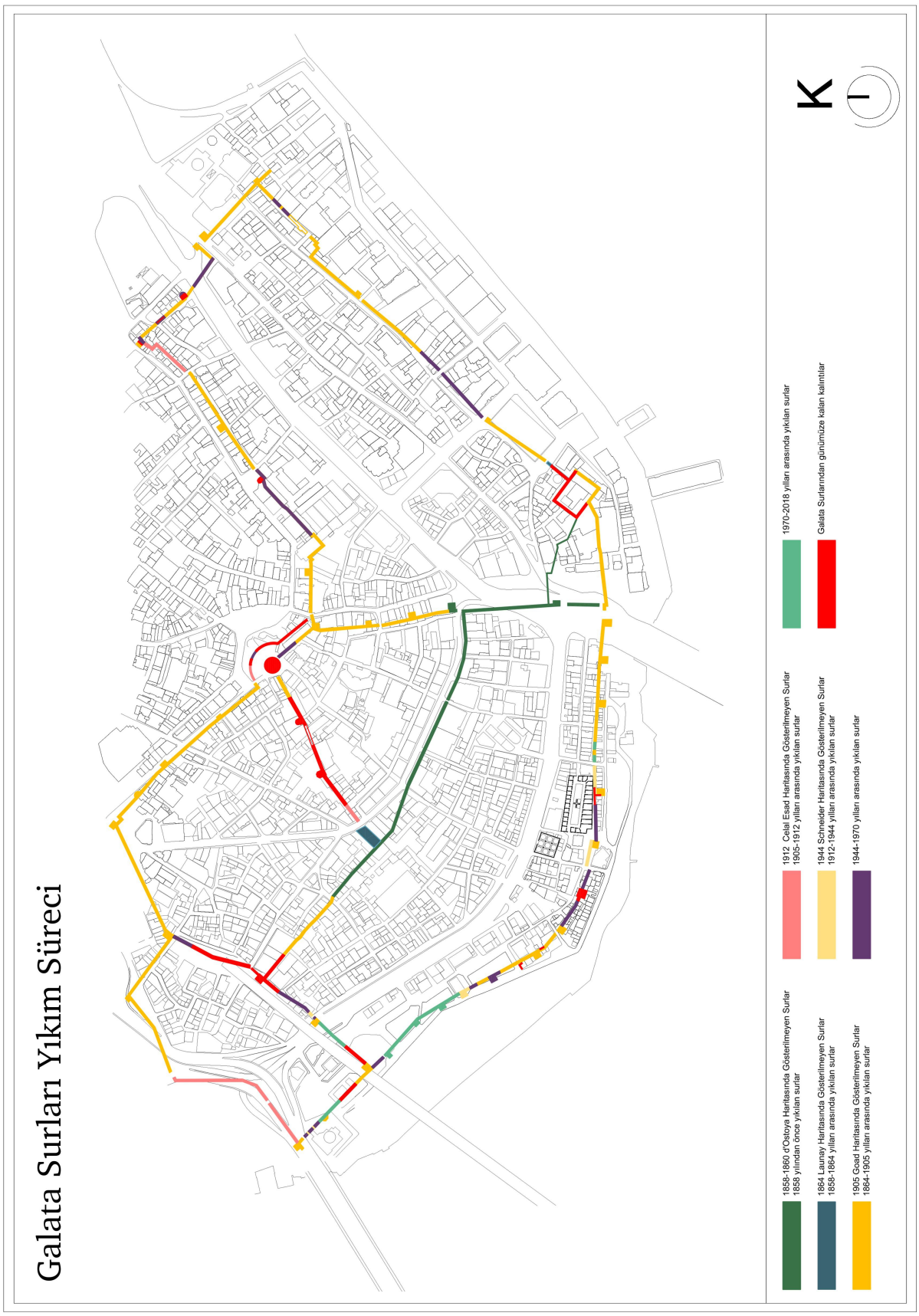
Şekil A.11 M.Ö.146-M.S.395 Galata Kent Arkeolojisi Verileri [55]

Şekil A.12 Galata Surları [55]

Şekil A.13 Galata Surları Güncel Durumu [55]

Şekil A.14 Galata Surları Yıkım Süreci [55]

Referanslar

[1] C. Erder, *Tarihi Çevre Algısı*. YEM Yayın, 2018.

[2] Z. Ahunbay, *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*. YEM Yayın, 2016.

[3] A. Boylu, "Urban Archaeology "A Visionary Framework for Urban Archaeology in Turkey," Unpublished Master's Thesis, The Graduate School of Natural and Applied Sciences of Middle East Technical University, 1994.

[4] A. G. Bilgin, "Urban Archaeology: As The Basis for the Studies on the Future of TheTown Case Study: Bergama," Master's Thesis, The Graduate School of Natural and Applied Sciences of Middle East Technical University, Ankara, 1996.

[5] A. G. Bilgin Altınöz, "Koruma Karar Verme Sürecine Katkı Olarak Çok-Katmanlı Kentlerdeki Tarihsel KatmanlaŞmanın Değerlendirilmesi; Coğrafi Bilgi Sistemlerini (CBS) Temel Alan Bir Yaklaşım. Uygulama Örneklemesi: Bergama," Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2002.

[6] S. Eyice, *Galata ve Kulesi*. Türkiye Turing ve Otomativ Kurumu, 1969.

[7] D. Kuban, *İstanbul Bir Kent Tarihi Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.

[8] A. G. Bilgin Altınöz, "Kentsel Arkeoloji Çalıştayı Sunumu," 30 Kasım-2 Aralık 2018, İstanbul.

[9] P. Addyman, *Urban Archaeology-Where Now*. FSA, at the Society of Antiquaries of London, Piccadilly, 1984.

[10] R. Leech, *Archaeology and town "Report on the situation of Urban Archaeology in Europe"*. Council of Europe, Strasburg, 1999.

[11] J. Teller, "Urban Integration of Archaeological Vestiges," in *The APPEAR Project*, ICOMOS and European Union, 2005, pp. 44–47. [Online]. Available: `http://www.in-situ.be(08.11.2017)`.

[12] A. Warnotte, "Urban ıntegration of archaeological vestiges," in *The APPEAR P roject*, ICOMOS and European Union, 2005. [Online]. Available: `http://www.in-situ.be,(08.11.2017)`.

[13] T Colonias, *Archaeology and Planning*. Colloguy Organized Jointly by the Council of Europe and the Region of Tuscany, Florence, 1984.

[14] Council of Europe. [Online]. Available: `https://www.coe.int/en/(26.12.2018)`.

[15] N. E. Karabağ, "Kent Arkeolojisi Metoduyla Çok Katmanlı Kentlerdeki Tarihsel Sürekliliğin Çözümlenerek Korunması (İzmir Örneği)," Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 2008.

[16] N. Tuna, "İstanbul Suriçi'nde Kentsel Arkeolojik Kültür Mirası," *İstanbul Dergisi*, no. 46, pp. 88–93, 2003.

[17] M. Gökçay, *İstanbul Kent Arkeolojisi*, 2009. [Online]. Available: http://mmetingokcay.blogspot.com/2009/12/istanbul-kent-arkeolojisi.html(14.12.2017).

[18] H. Sarfatij ve P. Melli, "Report on the Situation of Urban Archeology in Europe," in. Strasburg: Council of Europe Publishing, 1999, ch. Archeology and The Town, pp. 13–29.

[19] N. Tuna, "Kentsel Arkeoloji Üzerine," *İdol Dergisi*, no. 7, pp. 7–13, 2000.

[20] H. Cleere, "Towards a European Policy for the Historic Heritage," *A Future for Our Past*, no. 23, pp. 2–5, 1984.

[21] A. Altınörs Çırak, "Bir Planlama Stratejisi Olarak Arkeolojik Envanterleme ve Kentsel Arkeolojik Değer Yönetimi: İzmir Tarihi Kent Merkezi," Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2010.

[22] P. Aykaç, "Kentsel Arkeolojik Alanlarda Tasarım Süreci," *Dosya Ankara Mimarlar Odası*, no. 14.1, pp. 36–43, 2009.

[23] P. Garmy, *Urban Archaeology in France*. Council of Europe Press, Strasbourg, 1995.

[24] B. Belge, "Çok Katmanlı Tarihi Kent Merkezlerinin Yönetimi: Kentsel Arkeoloji ve Planlama," *Planlama Dergisi*, no. 4, pp. 48–56, 2004.

[25] Secretary of State for the Environment, *PPG-15, Planning Policy Guidance 15 Planning and The Historic Environment*.

[26] Secretary of State for the Environment, *PPG-16, Planning Policy Guidance 16 Planning and The Historic Environment*.

[27] Corporation of London, *The Impact of Archaeology on the Development of the City of London, "Annual Report"*, 2001.

[28] Bath Government, *Bath supplementary planning document*. [Online]. Available: https://www.bathnes.gov.uk/services/planning-and-building-control/planning-polic(13.02.2019).

[29] B. Taşçı, "Çok Katmanlı Yerleşimlerin Koruma Sorunlarının Foça üzerinden irdelenmesi," Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 2015.

[30] TBMM, *2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu*, 1983.

[31] T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, *338 no.'lu ilke kararı*, 1993.

[32] T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, *594 no.'lu ilke kararı (Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları)*, 1998.

[33] T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, *658 no.'lu ilke kararı (Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları)*, 1999.

[34] TBMM, *5226 sayılı kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile çeşitli kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun*, 2004.

[35] T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığıkanlığı, *702 sayılı ilke kararı (Kentsel Arkeolojik Sit Alanları Koruma ve Kullanma Koşulları)*, 2005.

[36] T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, *37 nolu ilke kararı*, 2005.

[37] UNESCO. [Online]. Available: https://whc.unesco.org/(26.12.2018).

[38] ICOM. [Online]. Available: https://icom.museum/en/about-us/history-of-icom/(26.12.2018).

[39] ICCORM. [Online]. Available: https://www.iccrom.org(26.12.2018).

[40] Europa Nostra. [Online]. Available: https://www.europanostra.org(26.12.2018).

[41] C. Erder, "Venedik Tüzüğü Tarihi Bir Anıt Gibi Korunmalıdır," *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, vol. 3, no. 2, 167–190, 1977.

[42] ICOMOS. [Online]. Available: http://www.icomos.org/en/(26.12.2018).

[43] T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, *Http://teftis.kulturturizm.gov.tr/tr-14199/arkeolojik-mirasin-korunmasina-iliskin-avrupa-sozlesmes-.html*, 26 Aralık 2018.

[44] ICOMOS, *Amsterdam Bildirgesi*, 1975.

[45] Avrupa Konseyi, *Floransa Arkeoloji ve Planlama Toplantısı*, 1984.

[46] Avrupa Konseyi, *Avrupa Mimari Mirasın Korunması Sözleşmesi*, 1985. [Online]. Available: http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR-14268/avrupa-mimari-mirasinin-korunmasi-sozlesmesi.html(26.12.2018).

[47] ICOMOS, *Washington Tüzüğü*, 1987.

[48] N. E. Aydeniz, "Kent Arkeolojisi Kavramının Dünyadaki Gelişimi ve Türkiye'deki Yansımaları"," *Journal of Yaşar University*, vol. 4, no. 16, pp. 2501–2524, 2009.

[49] E. Madran ve N. Özgönül, "International Documents Regarding the Preservation of Cultural and Natural Heritage," *METU Faculty of Architecture Press*, 1999.

[50] ICOMOS, *Valetta ilkeleri*, 2011.

[51] ICOMOS, *Burra charter*, 1999.

[52] Council of Europe, *Avrupa İyi Uygulama Kodu*, 2000.

[53] ICOMOS, *The APPEAR Project*, 2003-2005. [Online]. Available: http://www.in-situ.be,(08.11.2017).

[54] P. Pedregal, "Archaelogical Sites and Preservation," in *The APPEAR Project*, ICOMOS and European Union, 2005, p. 24. [Online]. Available: http://www.in-situ.be,(08.11.2017).

[55] E. C. Tay, *Yüksek lisans tezi kapsamında hazırlanmıştır*, Mart 2019.

[56] GOOGLE Map, *Örneklere dair görseller*, 7Nisan 2019. [Online]. Available: {https://www.google.com.tr/intl/tr/earth/},(07.04.2019).

[57] Yandex Harita, *Örneklere dair görselle*. [Online]. Available: https://yandex.com.tr/harita,(05.04.2019).

[58] Y. Say Özer, *Fotoğraf arşivi*, Erişim Tarihi : Mart 2019.

[59] The Rose Playhouse. [Online]. Available: http://www.visitbankside.com/attractions/rose-playhouse,(08.04.2018).

[60] Gallo Roman Museum. [Online]. Available: https://www.archdaily.com/911571/galloromanmuseumvesunajeannouvel,(08.04.2018).

[61] *Aachen Archaeological Pavilion*. [Online]. Available: https://www.archdaily.com/474262/archaeologicalpavilionkadawittfeldarchitektur(08.04.2019).

[62] *Petar Zoranic and Sime Budinic Plaza*. [Online]. Available: https://www.archdaily.com/478606/\newlinepetar-zoranic-square-and-sime-budinic-plaza-kostrencic-krebel,(06.04.2019).

[63] *Bloomberg Head Office*. [Online]. Available: https://www.fosterandpartners.com/projects/bloomberg/,(06.04.2019).

[64] A. H. Çelikkol, "İstanbul Beyoğlu Tarlabaşı Yöresi Konutları Üzerine Bir Araştırma," Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1988.

[65] E. Ertemel, "Galata Sur İçi Bölgesinin Kent Dokusu ve Anıtsal Yapı Bağlamında Tarihi Süreç İçerisindeki Gelişimi ve Değişiminin İzlenmesi," Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2017.

[66] N. Çöl, "XVI. Yüzyıla Kadar Galata'da Kentsel Dokuyu Etkileyen Faktörler," *Electronic Turkish Studies*, vol. 4, no. 3, 2009.

[67] C. E. Arseven, *Eski Galata Binaları*. Çelik Gülersoy Vakfı İstanbul Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 1989.

[68] Tabula Peutingeriana. [Online]. Available: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/50/TabulaPeutingeriana.jpg,(07.10.2018).

[69] N. Akın, *19. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera*. Literatür Yayınları, İstanbul, 2002.

[70] Kömürciyan ve Eremya Çelebi, *İstanbul Tarihi: XVII. Asırda İstanbul*. İstanbul: Eren Yayıncılık (1952'de Hrand Der Andreasyan tarafından Ermeniceden Türkçeye tercüme edilmiş, 1988 yılında Kevork Pamukçuyan tarafından ikinci basımı yapılmıştır), 1969.

[71] E. Akyol, "Ortaçağ Galatası'nın Kamusal Bir Yapısı Podesta Sarayı," *İstanbul Dergisi*, no. 23, pp. 25–33, 1997.

[72] P. G. İncicyan, *XVIII. Asırda İstanbul, Çeviren: Hrand D.* Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 2002.

[73] F. E. Ardaman, "Tarihi Çevre İçinde Binaların Yeniden Kullanımı Galata Örneği: Kente Yeniden Katılım," Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1996.

[74] W. Müller-Wiener, *İstanbul'un Tarihsel Topoğrafyası: 17. Yüzyıl Başlarına Kadar Byzantion- Konstantinopolis-İstanbul*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002.

[75] Öze Uluengin, "Bankalar Caddesi'nin Tarihsel Değişimi ve Büro Binalarının işslevsel, Fiziksel Yönden İrdelenmesi," Master's thesis, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2008.

[76] A. Schneider ve M. Nomidis, *Galata Topographisch-Archaologischer Plan*. İstanbul, 1944.

[77] S. Eyice, "Dünden bugüne istanbul ansiklopedisi," in. Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını,İstanbul, 1993, vol. 1-3, ch. Galata -Galata Kules -Galata – Bizans ve Ceneviz Dönemleri.

[78] M. S. Genim, *Lygos, Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul: Beyoğlu'nun Yerleşim Tarihi, Geçmişten Günümüze Beyoğlu*. TAÇ Vakfı Yayınları, İstanbul, 2004, vol. 1.

[79] L. Mitler, "The genoese in galata: 1453-1682," *International Journal of Middle East Studies*, vol. 10, no. 1, pp. 71–79, 1979.

[80] M. Cezar, *Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Afetler*. İGSA Türk San'atı Tarihi Enstitüsü Yayın, İstanbul, 1963.

[81] Z. Çelik, *İstanbul'un Değişen Yüzü*. Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986.

[82] A. Kuran, "Tophane Kılıç Ali Paşa Külliyesi," *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi Hümaniter Bilimler*, 1975.

[83] R. Mantran, *16. ve 17. Yüzyıllarda İstanbul'da Gündelik Hayat*. Eren Yayıncılık,İstanbul, 1979.

[84] N. Akın, "Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi," in. Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak yayını, İstanbul, 1994, vol. 2, ch. Beyoğlu, pp. 212–218.

[85] D. Mazlum, *1766 İstanbul Depremi-Belgeler Işığında Yapı Onarımları*. Suna ve İnan Kıraç Vakfı Yaynları, İstanbul, 1994, vol. 2, 212–218.

[86] E. Okur, "Galata Surları'nın Yıkım Süreci," Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2011.

[87] E. Eldem, *Bankalar Caddesi: Osmanlı'dan günümüze Voyvoda Caddesi*. Osmanlı Bankası Bankacılık ve Finans Tarihi Araştırma ve Belge Merkezi, 2000.

[88] S. Dizdar, "19. Yüzyılda Batı Etkili Osmanlı Mimarlığı, Union Francaise ve Mimar A. Vallaury Yapıları Üzerine Bir İnceleme," Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1989.

[89] E. Flandin, *L'Orient par Eugène Flandin*. Gide et J. Baudry, Paris, 1853.

[90] A. Dorsay, *Benim Beyoğlum*. Varlık Yayınları, istanbul, 1993.

[91] Mülayim, "Geçmişten günümüze beyoğlu ıı.," in. İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul, 1993, vol. 2, p. 840.

[92] B. B. Erdoğan, "Galata Kent Surları ve Koruma Önerileri," Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2011.

[93] Atatürk Kitaplığı Arşivi.

[94] M. Launay, "Notice Sur Les Fotifications de Galata," *Journal de Constantinapol*, 1.12.1864.

[95] A. D. Öncel, *Apartman; Galata'da Yeni Bir Konut Tipi*. Kitap Yayınevi, İstanbul, 2010.

[96] M. Aktepe, *Vak'a-Nüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi*. Türk Tarih Kurumu Basımevi, İstanbul, 1989, vol. XII, p. 840.

[97] İstanbul Araştırma Enstitüsü Arşivi.

[98] SALT Araştırma Enstitüsü Arşivi. [Online]. Available: http : / / saltresearch . org / primolibrary / libweb / action \ newline / search.do?vid=salt,(15.03.2019).

[99] Z. Çelik, *19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti Değişen İstanbul*. İstanbul Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998, vol. 1-3.

[100] C. Bilsel, *"İstanbul'un Dönüşümleri" Osmanlı Başkentinden Küreselleşen İstanbul'a: Mimarlık ve Kent 1910-2010*. Ofset Yayımevi, İstanbul, 2010.

[101] S. Sur, "Orta Çağ Kent Surlarına bir Örnek: Galata Surları ve Restitüsyon Sorunları," Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2015.

[102] E. Mambouray, *Istanbul Touristique. Ed. française mise à jour à fin mars*. Çituri Biraderler Basımevi, 1951.

[103] D. Kuban, "Dünden bugüne istanbul ansiklopedisi," in. Türkiye ve Ekonomik Toplumsal Tarih Vakfı, 1994, vol. 5, ch. Menderes ve İstanbul, 389–392.

[104] B. Çeçener, "Dünden bugüne istanbul ansiklopedisi," in. Türkiye ve Ekonomik Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1994, ch. İstimlâkler, c.4, ss. 272–275.

[105] B. Ünsal, *İstanbul'un İmarı ve Eski Eser Kaybı, Türk Sanat Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1969, vol. 2.

[106] F. Kuş, "Galata Surlar," Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2009.

[107] A. Esenkaya, "Galata Suriçi Bölgesinin Mekânsal Kimliği ve Kullanımı Üzerine Bir İnceleme," Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1992.

[108] E. Mamboury, *Sykae-Galata, The Tourısts Istanbul*. İstanbul: Çituri Biraderler Basımevi, 1953.

[109] B. Üsdiken, *Pera'dan Beyoğlu'na:1840-1955*. İstanbul: Akbank Kütür ve Sanat Kitaplar, 1999.

[110] Y. Dğlı ve S. A. Kahraman, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyehatnamesi: İstanbul*. Yapı Kredi Yayınları,İstanbul, 2003, vol. 1.

[111] H. İnalcık, "Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi," in. Türkiye ve Ekonomik Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1994, vol. 3, ch. Galata, pp. 348–354.

[112] E.C. Tay, *Fotoğraf arşivi*, 2019.

[113] (Bimtaş) Boğaziçi İnşaat Müşavirlik A.Ş., "İstanbul İli Beyoğlu İlçesi Azapkapı –Tersane Caddesi Güney ve Kuzeyindeki Ceneviz Surları Rölöve ve Restitüsyon Raporu," Tech. Rep., 2009.

[114] KVKK II. Kurul Arşivi.

[115] J. Gottwald and A. D. Mordtmann, *Die Stadtmauern von Galata*. Historische Bilder vom Bosporus, Konstantinopel, 1907.

[116] Beyoğlu Belediyesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, İBB, "Galata Kulesi ve Çevresi Turizm Merkezi 1/1000 Ölçekli Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı Raporu," Tech. Rep., 2018.

[117] Kültür Varlıkları Koruma Kurulu, *2. Kurul Arşivi*.

[118] S. Eyice, . [Online]. Available: https://islamansiklopedisi.org.tr/muellif/semavi-eyice,(02.12.2018).

[119] B. O. Aral, *İstanbul'un 100 Mimar Sinan Eseri*. Kültür Yayınları A.Ş., İstanbul, 2010, vol. 3.

[120] Y. Kösebay, "Galata St. Pierre Hanı ve Yeniden Değerlendirilmesi," Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şstanbul, 1996.

[121] P. Gyllius ve E. Özabayoğlu, *İstanbul'un Tarihi Eserleri*. İstanbul: Eren Yayıncılık, 1996.

Tezden Üretilmiş Yayınlar

İletişim Bilgileri: elifcerentay@gmail.com.tr

Konferans Bildirisi

1. Tay, E.C. ve SAY ÖZER Y., (2019). ”Kentsel Arkeolojik Alanların Değerlendirilmesinde Mimari Tasarımın Etkisi”, I. Mimarlık ve Şehircilik Sempozyumu, 28-29 Mart 2019, İstanbul.